

Nordisk språkråds skrifter

Språk i Norden Sprog i Norden 2004

Årsskrift for Nordisk språkråd
og språknemdene i Norden

Redigert av
Torbjørg Breivik (hovedredaktør, Norge)
Jørgen Nørby Jensen (Danmark)
Eivor Sommardahl, Aino Piehl (Finland)
Ari Páll Kristinsson (Island)
Paula Ehrnebo, Birgitta Lindgren (Sverige)

NOVUS FORLAG

© Nordisk språkråd 2004
ISSN 0108-8270
ISBN 82-7433-047-1

Innhold

Forord	5
Språkvården, skolan och den kommunikativa kompetensen av <i>Birgitta Garme</i>	7
Grunnskole, grammatikk og språkrøkt: Om hvordan det kan henge sammen av <i>Sigurður Konráðsson</i>	25
Oro för modersmålsresultaten i studentexamen i Finland av <i>Ingegerd Nyström</i>	39
Sprogpolitik, sprogrigtighed og fremtidens danskfag av <i>Ole Ravnholt</i>	59
Språkrøktarbeid i norsk grunnskole – kva og korleis? av <i>Magnhild Vollan</i>	73
Språkvård och textvariation av <i>Pirjo Hiidenmaa</i>	103
Sprogrøgt i skolen – det forsømte forår av <i>Frans Gregersen</i>	111
Kommunen og skolan som språkvårdare av <i>Gunborg Gayer</i>	125
Prosjekter i skolene:	
- Tema Modersmål av <i>Paula Ehrnebo</i>	133
- Språkrøktsprosjekt i skolen av <i>Sigurður Konráðsson</i>	138
- Projektet Språkrum – Språklig stimulans och inlæringsstrategier i elevgrupper med blandad språkbakgrund av <i>Gun Oker-Blom</i>	141

- Norwengelsk-aksjonen våren 2003. En aksjon for å gjøre 13-16 åringer mer språklig bevisste av <i>Trine Gedde-Dahl</i> ..	144
Enkät till språknämnderna om samarbetet mellan nämnderna och skolvärlden, sammenstilt av <i>Charlotta af Hällström och Eivor Sommardahl</i>	149
Nordisk språkråd – en oppsummering og et fremtidsperspektiv av <i>Ola Haugen</i>	171
Nordisk Språkråd 2003 av <i>Torbjørgh Breivik</i>	179
Ny språklitteratur 2003	
- Publikasjoner fra språknemndene	189
- Publikasjoner for øvrig	203
Danmark av <i>Jørgen Nørby Jensen</i>	203
Finland av <i>Charlotta af Hällström, Eivor Sommardahl og Aino Piehl</i>	212
Island av <i>Ari Páll Kristinsson</i>	221
Norge av <i>Torbjørgh Breivik, Terje Larsen og Marit Hovdenak</i>	222
Sverige av <i>Birgitta Lindgren och Paula Ehrnebo</i>	232
- Ordbøker og ordlister	242
Danmark	242
Finland	244
Island	251
Norge	252
Sverige	256
Adresser til språknemndene i Norden	258
Om forfatterne	261

Forord

Språk i Norden er ei årbok for språknemndene i Norden, og gis ut av samarbeidsorganet for språknemndene, Nordisk språkråd. Årboka redigeres av de nordiske sekretærene, og hovedredaktør er rådssekretæren.

Hoveddelen av innholdet er trykte utgaver av foredragene fra Det nordiske språkmøtet, og slik er det i denne utgaven også. I tillegg inneholder årboka en oversikt over ny språklitteratur som har kommet i løpet av året. Det nordiske språkmøtet i 2003 fant sted i Tavastehus i Finland, og hovedtemaet på møtet var språknemndene og samarbeidet med skolen.

Grunnlaget for innleggene, prosjektpresentasjonene og de etterfølgende diskusjonene var spørsmål som: Hvordan foregår språkarbeidet i skolen, hva kan språknemndene bidra med, og ikke minst: på hvilken måte kan språknemndene bidra til økt bevissthet om språk og språkbruk hos skoleelever? Innledeerne gir noen svar på disse problemstillingene, men vel så mye viser de hvor kompleks dette bildet er, at her ikke finnes enkle og entydige svar.

Året 2003 har ellers vært et spesielt år i den forstand at Nordisk språkråd blir lagt ned på årsmøtet i februar 2004. Nordisk ministerråds nye program, Nordplus språk, skal blant mange andre oppgaver overta mange av de oppgavene Nordisk språkråd til nå har hatt. Hvordan samarbeidet mellom språknemndene blir i framtida, er ennå noe usikkert.

Oslo, januar 2004

Torbjørn Breivik
rådssekretær for Nordisk språkråd

Språkvården, skolan och den kommunikativa kompetensen

Birgitta Garne

Vid det femtionde nordiska språkmötet i september 2003, i Tavastehus i Finland, står skolan i centrum för diskussionerna om språkvård. I min artikel vill jag resonera om den kommunikativa kompetens som eleverna ska förvärva under sin utbildning och ställa den i relation till språkvård och språkvårdens möjligheter att stimulera utvecklingen i skolan. Krav på kompetens och särskilt på kommunikativ kompetens har blivit något av ett modeord och kan därför vinna på att preciseras något. Jag ser tre aspekter av begreppet som är aktuella för skolan.

Den första aspekten innebär förmåga att ta sig an en uppgift på ett rimligt sätt. I dag finns det i skolan ingen litterär kanon och inte heller något annat centralt utarbetat kursinnehåll. De mål som eleven ska uppnå efter skolår 9 eller efter gymnasieskolans obligatoriska kurser i svenska/svenska som andraspråk är däremot preciserade, men vägarna till målen kan se mycket olika ut (Skola för bildning 1992). Desto viktigare blir det exempelvis att eleven under skoltiden får tillgång till en rik repertoar av texter som behandlas på olika sätt. Hur förhåller man sig som läsare till en novell, ett debattinlägg, en reklamtext, en promemoria i fysik eller en ledarartikel? Hur överblickar man en stor informationsmängd, hur orienterar man sig i mängden av faktauppgifter, hur genomskådar man en argumentation? Och vilken kompetens förvärvar eleven under skoltiden att själv skriva olika slags texter eller muntligen agera i varierande situationer?

En annan sida är självförtroendet inför språkliga uppgifter. Visserligen har svenska pojkar i självskattningar undervärderat sin läsförmåga medan motsatsen gäller för flickor i förhållande till ett internationellt genomsnitt, men att våga, vilja och kunna använda sitt språk i olika situationer och för olika syften är ändå en grundläggande förutsättning för skolframgång (Pisa 2000). Det är just ordningsföljden som är intressant: det räcker till exempel inte med att vilja och kunna, man måste också våga lita på sin kompetens. Det kan i dag verka som om ungdomars frispråkighet och därmed deras mod är stort nog och viljan tillräcklig i många språkliga sammanhang, medan kunnandet brister. Insikten om genrens eller situationens krav kan vara ringa och tillgången till språkliga modeller för liten eller inte tillräckligt flexibel.

Den tredje aspekten är av mer teknisk art och handlar om att klara hantverket, något som i första hand gäller skriftlig kommunikation. Dagens stora intresse för retorik talar dock för att den muntliga kommunikationen tillmäts allt större betydelse. Formen hos det som skrivs och sägs ska i bästa fall vara osynlig, läsaren ska inte ens tänka på den utan uppmärksamheten ska helt kunna inriktas mot innehåll och budskap. Störande inslag som alla slags skrivfel, ologisk uppläggning eller ointressant och monotont framställning ska helst inte förekomma.

Det är främst skolan som har ansvaret, och för den delen också möjligheterna, att skapa och ta vara på tillfällen för eleverna att utveckla den kommunikativa kompetensen. Eleverna ska möta situationer och genrer som stimulerar till språkanvändning och därmed också språkutveckling. När det exempelvis gäller genrekunnandet är kanske genrens förändring en intressant och spännande sida. Idag är det inte så många som inför ordet krönika skulle associera till Erikskrönikan eller Peder Svarts krönika – i stället tänker de flesta på de krönikor som snart sagt varje tidning och tidskrift håller sig med och som innehåller personliga reflektioner om aktuella ting. Tidningsartiklar och notiser förändras över tid, liksom andra texter, och det är förändringar som aktivt kan studeras

(Holmberg & Svensson 1995). Den sortens textkritiska granskning sätter strålkastarljuset på situationens krav.

För yngre elever är tillfällena att utveckla sitt talade språk ännu mer betydelsefulla än för äldre. Hur mycket betyder det inte att unga barn har uppdraget att ta emot och visa besökare i skolan rätt? När det ibland klagas över att vuxna har allt mindre tid att tala med sina barn är de vuxenkontakter barn har via skolan desto viktigare. Att hjälpa till med att svara i telefon, få tillfälle att ställa frågor till olika vuxna och vara med i planering ger tillfällena till varierade språkliga möten. Men allra mest centralt och egentligen lättast att arrangera är naturligtvis att samtala om sådant man läst tillsammans – inte bara om innehållet utan också om texternas form. Det senare är inte så vanligt i skolan. Internationellt ligger Sverige långt ner på listan över länder där samtal om texter också inbegriper hur texten är uppbyggd, alltså samtal om genrer, texters form och uppläggning (PIRLS 2001).

Prov, bedömning och kommunikativ kompetens

I Sverige har kommunerna huvudansvaret för skolan. Styrdokumentet, Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, och de frivilliga skolformerna, Lpf 94, (1994) understryker friheten för skolans olika aktörer att utveckla undervisningen på bästa sätt. Revideringen av kursplanerna år 2000 har inte ändrat något väsentligt på den punkten (Grundskolan. Kursplaner och betygskriterier 2000; SKOLFS 2000:2). Statens övergripande ansvar gäller demokrati- och andra värdegrundsfrågor samt att ett nationellt provsystem byggs upp för att garantera likvärdigheten i undervisningen, oavsett om denna undervisning ser olika ut på olika ställen i landet. Min utgångspunkt för det fortsatta resonemanget är de nationella proven i svenska och svenska som andraspråk och på vilket sätt dessa prov bidrar till att fokusera elevernas kommunikativa förmågor.

Nationella diagnostiska material och ämnesprov finns i ämnena svenska och svenska som andraspråk, engelska samt

matematik. Tillsammans täcker provmaterialen hela skoltiden: observationsmaterial till lärarens hjälp för skolåren förskola–skolår 5 och för skolåren 6–9 samt ämnesprov för skolår 5, 9 och gymnasieskolans kurs B. Endast proven för skolår 9 och gymnasieskolan är obligatoriska; alla övriga material är erbjudanden till skolorna. De flesta kommuner har dock gjort proven för skolår 5 obligatoriska.

Det är en demokratisk rättighet i vårt land att ha tillgång till utbildning. Att grundskolans provmaterial är avsedda för alla elever är en självklarhet, även om viss anpassning av användningen behöver göras för elever med särskilda rättigheter till hjälp och stöd. Men även för gymnasieskolan gäller att de nationella proven i svenska och svenska som andraspråk ska kunna användas av alla elever på alla gymnasieprogram. En acceptabel inskränkning i användbarheten är dock att alla provuppgifter inte passar varje elev – men varje elev ska kunna hitta uppgifter som gör att hon kommer till sin språkliga rätt.

Alla elever som av något skäl behöver särskild hjälp ska få sådan vid provtillfällena i samma utsträckning som vid andra prov och reguljär undervisning. Så långt är det lätt för alla att vara ense. Men vad är särskild hjälp och hur långt sträcker den sig? Ska eleven som brukar arbeta vid datorn göra det också i provet, med stavningskontrollen inkopplad och allting? Om en elev har svårt för skrivning men inte är utredd dyslektiker, har hon då verkligen rätt till dator? Och om skolan har fler datorer än dyslektiker – hur fördelas de som blir kvar sedan de som allra bäst behöver har fått sitt hjälpmedel? Hur mycket extratid kan en elev med läs- och skrivsvårigheter få disponera? Provggruppen får många frågor av det här slaget. De andas alla en omsorg om eleven, men ganska ofta om den elev som har alla sina funktioner i behåll. Det kan bli orättvist om inte alla gör likadant, menar en del av dem som är osäkra på hur långt anpassningen får gå. Generositet i användning av skolans hjälpmedel rekommenderas.

Vilka kommunikativa förmågor prövar proven?

Proven ska pröva hur väl eleverna uppfyller kursplanernas mål (Grundskolan. Kursplaner och betygskriterier 2000; SKOLFS 2000:2). Provuppgifterna bör alltså konkretisera målen så långt det är möjligt. Alla mål går dock inte att pröva i ett separat prov, en elevs allmänna beläsenhet till exempel. En annan sida är att proven bör spegla elevernas ökande skicklighet, progressionen i deras språkutveckling under skoltiden, med uppgifter som kräver skrivande men också tal, samtal, lyssnande och tolkning av såväl text som bild. I det följande beskriver jag kortfattat provens innehåll och uppgifter och lägger tyngdpunkten på de kommunikativa funktioner som uppgifterna speglar.

Gemensamt för proven i femman, nian och gymnasieskolan är att uppgifterna bygger på innehållet i ett texthäfte, där texter samlats under ett tema. Texterna läses och diskuteras före provet på olika sätt beroende på elevernas ålder. Ingen går alltså helt oförberedd till provuppgifterna. I samtliga prov ingår både muntliga och skriftliga uppgifter. Därutöver skiljer sig naturligtvis både arbetssätt och uppgifter.

För de yngre eleverna är det viktigt att provet integreras med den ordinarie undervisningen; inga bestämda provdagar finns och arbetet med provuppgifterna kan spridas enligt lärarens bedömning. De muntliga uppgifterna är par- eller gruppuppgifter, där syftet är att pröva elevernas förmåga att resonera sig fram till en lösning, att komma överens om ett ställningstagande och att lyssna till varandras synpunkter och argument. Utgångspunkt för sådana provuppgifter kan vara en berättelse som klassen läser högt tillsammans, en text som ska utvecklas till ett rollspel, en lekplats som ska utrustas (enligt anvisningar om storlek, kostnader för olika lekredskap osv.) eller utmaningen att finna en skatt med hjälp av karta och mystiska ledtrådar. Lyrik kan läsas parvis och på olika sätt. En kort text kan också leda till ett samtal i hela klassen och individuellt tankeskrivande, som följande lilla elevbetraktelse på temat *Tid*:

TID, nutid och FRAMTID

För mig så är tid hela livet. Ibland önskar jag mig att tiden kunde stanna. Ibland är det helt tvärtom. När jag vill att det ska vara söndag eller fredag idag, så är det plötsligt måndag. Konstigt. När man har kul, går tiden fort som tusan, men när man bara sitter där och inte vet vad man ska göra, så står den stilla. Konstigt.

Jag kan inte förstå att nu har varit för fem sekunder sen. Konstigt igen.

Jag är redan tolv år. Om bara några år är jag tonåring, och vuxen, och börjar bli gammal, och död. Ibland önskar man att man kunde hinna göra fler saker.

På framtiden tänker jag inte så ofta. Kanske lite oftare än sällan.

Jag önskar att det skulle va' renare luft i framtiden. Kanske bildskärmar istället för tavler. Då kan man byta från Vincent Van Gogh till Jais Nielsen

Förresten den där bilden på första sidan, den är liksom lite magisk...

Jag tycker att konstnärer ritat bättre än datorer, till och med om de har 256 färger.

I varje prov för skolår 5 ingår också en individuell skrivuppgift, vanligen en berättande text där inspirationen hämtas från egen erfarenhet, text och bild. Till detta kommer även en läsförståelsedel med uppgifter som visar olika djup av textförståelse.

För skolår 9 avser den muntliga delen att ge utrymme åt både samtal och en kort presentation inför hela gruppen. Utgångspunkten är då korta, bandade inslag: litterära texter, dramatiseringar eller autentiska samtal från radio, som eleverna får lyssna på utan att veta något om dem. De blir däremot uppmanade att parvis resonera om vilken situation/plats texten skildrar, vad de föreställer sig om personerna i texten samt vad de anser om konflikt/sammanhang och därefter vara beredda att redogöra för sina åsikter inför klasskamraterna så övertygande

som möjligt. Här finns inte rätt eller fel utan i stället övertygande framställning och goda argument. Andra par i gruppen kan ju ha dragit helt andra slutsatser och får presentera dem innan nästa textavsnitt aktualiseras. Dessa muntliga uppgifter kan påbörjas så snart skolorna får tillgång till materialet, medan läs- och skrivuppgifterna utförs på för hela landet gemensamma dagar.

Också för niorna ingår läsförståelse som en separat del i provet. Underlag är texthäftet, där texterna är av varierande slag. Även om inte alla texter följs upp med frågor är det viktigt att pröva elevers förmåga att förstå både faktatext, dagstidningstext och litterär text, anpassad för åldern.

Skrivuppgifterna, slutligen, anknyter till temat. Eleverna löser en av fyra uppgifter. För varje uppgift anges vilka mottagare skribenten ska tänka på och till vilken genre texten ska anpassas. Genre kan vara brev, krönika, artikel för skoltidningen, tävlingsbidrag av något slag, kapitel i en bok (vars innehåll beskrivs, t.ex. ungdomars framtidsdrömmar). Kravet på genreträff är inte så högt ställt i grundskolan, men det är viktigt *att* det ställs så att eleven blir medveten om den kommunikationssituation som varje text faktiskt ska passa in i.

För gymnasieskolan konstrueras ett nytt prov varje termin. I en kursutformad skola, som dagens gymnasieutbildning, bör ett obligatoriskt prov vara tillgängligt den termin kursen avslutas. Den muntliga delen utformas som ett informerande eller argumenterande enskilt framförande på 5 minuter. Eleven väljer själv inriktning i anslutning till provets tema, men får idéer och uppslag som inspiration. Dessa läggs ut på nätet i början av den termin provet ges och framträdandena kan alltså ske under hela terminen. Lokal och aktuell anknytning i innehåll och framförande är ett plus.

För gymnasieeleverna finns inget separat prov i läsförståelse. Om de klarar av att sätta sig in i och använda det ganska omfattande texthäftet är detta ett tillräckligt bra sätt att visa sin läsförmåga.

Elevernas skriftliga förmåga prövas i två skrivuppgifter. Den ena skrivuppgiften ska leda till en kort och koncentrerad text, med utgångspunkt i texthäftet. Den är vanligen av utredande/refererande karaktär och det är läraren som väljer lämplig uppgift för klassen bland tre alternativ. Tiden är 80 minuter för denna uppgift. Den större skrivuppgiften utförs på en för landet gemensam skrivdag och eleverna disponerar 300 minuter för skrivandet. De väljer en uppgift av åtta eller nio. Anvisningarna till skrivuppgifterna är fylligare än i skolår 9 och på gymnasieelevernas texter ställs givetvis högre krav både på anpassning till situation, mottagare och genre. Dessutom gäller för dem att visa förmåga att använda texterna i texthäftet både på ett relevant och korrekt sätt. Bland de provuppgifter som eleverna väljer mellan ingår vanligen att skriva manus till ett tal.

Provens uppläggning, innehåll och krav är alltså i hög grad inriktade mot att elevernas kommunikativa kompetens ska komma till användning och uttryck. En invändning från lärarhåll gäller dock skrivsituationen, där karaktären av process inte utnyttjas, mer än eventuellt i skolår 5. Det är en högst relevant iakttagelse där svaret måste bli en motfråga: hur långt i förberedelse, samarbete och elevsamverkan kan man gå utan att provet förlorar sin karaktär av prov? Intressantare är en annan fråga: kan man inte tänka sig att eleverna under sin utbildning har tillägnat sig metoder att själva ställa frågor till sin text, just genom att ha arbetat i responsgrupper? Det bör framhållas att provet inte är ett examensprov utan enbart betygsstödande. Läraren har som betygsunderlag vid sidan av det nationella provet en rad andra texter, tillkomna under olika förutsättningar, där elevens skicklighet kanske bättre har kommit till uttryck.

En annan invändning, som ibland framförs, har att göra med provens ambition att vara så autentiska som möjligt. Det är ändå en skolsituation, säger lärare, och proven skrivs för läraren hur mycket uppgifterna än anknyts till dagstidningarnas debattsidor eller kapitel i plausibla antologier. Detta är ju sant, men det är en situation som all utbildning i så fall har gemensam. Att arbeta i en flygsimulator är inte heller på riktigt, lika lite som

träningmatcher eller laborationspass. En fingerad språksituation är egentligen inte annorlunda, men den uppfattas kanske så eftersom språket samtidigt är både objektet och redskapet. God anpassning till en tänkt situation, till mottagare och genre är en förutsättning för smidig kommunikation. Barn och ungdomar har av många skäl olika lätt för att göra denna anpassning, men det finns ingen anledning att inte medvetet arbeta för att de ska utveckla förmågan. Det menar också den majoritet av lärare som använder proven. Att diskutera och studera olika strategier för den kommunikativa kompetens som provuppgifterna efterfrågar skärper iakttagelseförmågan i arbete med texter. Tydligheten i kraven bör också vara till hjälp, inte minst för de elever som inte har så mycket med sig i sitt språkliga bagage (Bernstein 1996).

Att bedöma språklig kompetens

En viktig utgångspunkt i all bedömning är att läraren/bedömaren utgår från vad eleven kan och klarar av (Gipps & Murphy 1994, Gipps 2001). Det är förhållandevis lätt när det gäller de yngsta eleverna – se där, nu kopplar Stina nästan alla ljud till tecken, nu har Simon både konsonanter och vokaler med i sin text, idag kunde Nanna berätta frimodigt och sammanhängande om sin resa! Snart noterar läraren också att några elever bygger meningar med både huvudsats och bisats, varierar meningslängden osv. Tydligt sammanhang, vanligen kronologiskt, välkonstruerade meningar och ett någorlunda korrekt bruk av stora skiljetecken samt ljudenlig stavning och korrekt dubbeltecknad konsonant i vanliga ord är baskrav som bör vara uppfyllda i mitten av grundskolan. Många elever har kommit mycket längre som elevtexten ovan har visat.

När eleverna blir äldre och någorlunda väl behärskar det grundläggande hantverket både på ord-, menings- och textnivå, när de kan berätta en historia eller återge ett innehåll kan det vara svårare att urskilja framstegen. Då kan granskningen av en text bli ett petande med stavning och skiljetecken eller för den delen en kamp mellan lärarens och elevens uppfattning om ordval och stil! Det kan med andra ord bli en koncentration på

textens yta – och denna bör naturligtvis vara så korrekt som möjligt. En slarvig yta med skrivfel och andra ofullkomligheter kan skymma innehållet, eller annorlunda uttryckt, kommunikationen störs av ytans utseende. Men det kan också vara omvänt: de tankar som skribenten vill uttrycka kommer inte fram i det språk hon använder och därför räcker det inte med att ”rätta” textytan. Den kan göras korrekt och texten förblir ändå ointressant.

Ett dilemma ligger i förhållandet mellan komplexitet i tanken och korrekthet i uttrycket. För andraspråkselever är det dilemmat ofta uppenbart. Eleven trasslar in sig i svåra språkliga konstruktioner, tar om och blir alltför ordrik för att försöka uttrycka sina tankar, som uppenbarligen är många och komplexa. Då gäller det för bedömaren att urskilja tankens komplexitet i första hand.

För en annan elev kan det i stället vara så att ovana vid att formulera sina tankar i diskussion, genom att muntligt lösa problem och att läsa och samtala om olika frågor gör det än mer svårt att uttrycka sig i skrift alldeles oberoende av modersmål. Det är här förmågan att ta sig an en uppgift, som jag inledningsvis nämnde som den första aspekten på begreppet kommunikativ kompetens, kommer in. När förmågan brister av den anledningen behöver läraren–bedömaren–handledaren visa på olika vägar att utveckla kompetensen: samtal om det som ska behandlas, frågor inför skrivuppgiften, insamlandet av lite olika material inför uppgiften (inte bara text utan även bilder, kanske video) kort sagt att få fatt i några tankar, som kan ligga till grund för texten. Det är en strategi, en beredskap inför att ta itu med en uppgift. Därefter kommer formulering – bearbetning – tillägg – mer bearbetning – tillägg och kanske viss omdisposition och slutligen granskning av textytan.

En av uppgifterna i årets nationella prov har rubriken ”Den spelade verkligheten”. Eleverna i skolår 9 fick följande anvisning för sitt arbete:

En spelad verklighet kan upplevas i rollspel, dataspel, på film och i böcker. Hur liknar den vår vanliga, verkliga värld? Varför är den spelade världen så spännande? Hör den kanske ihop med våra önskedrömmar?

Ungdomstidningen "Virtuell verklighet" vill publicera texter om ungdomars åsikter om den spelade verkligheten. Du bestämmer dig för att skriva en *krönika* för tidningen. Utgå från dina egna erfarenheter och kunskaper och använd gärna texthäftet.

Så här skrev en av eleverna:

Den spelade verkligheten

Den spelade verkligheten är en värld som finns i t.ex. data spel och filmer.

Jag tycker om den verkligheten.

Det är en spännande värld. Man är en annan person i en annan värld och man får uppleva saker som man inte upplever i vanliga fall.

Jag spelar ganska mycket data spel men jag skulle aldrig vilja leva i en sådan värld. De flesta spelen går ut på att döda andra människor och andra sorters varelser så det kan vara därför

Men det finns säkert filmer som man skulle vilja vara med i. Det slutar ju nästan alltid lyckligt och det verkar alltid hända något i deras värld.

Men det är väll därför det är så spännande att se på film.

Här är det lätt att se att skribenten antagligen har en rad kunskaper och erfarenheter som skulle kunna utvecklas i krönikans form. Efter nästan varje mening ställer sig läsaren frågor: vilka personer får man vara i spelens värld, vilka upplevelser möter spelaren osv. Det är dock inte läsaren som ska sitta och undra utan författaren som ska ha ställt sig dessa frågor och fördjupat sin text genom att besvara dem.

Att föreställa sig läsaren ingår således i förmågan att ta sig an en skrivuppgift, i den kommunikativa kompetensen, och är en

av bedömningsgrunderna. En annan har att göra med skribentens/talarens förmåga att reflektera över sitt ämne, att vidga perspektivet genom att växla mellan det generella och den egna erfarenheten, att belysa en fråga från olika håll och att ställa olika företeelser mot varandra. Skribenten som försökt sig på krönikan ovan hade haft god hjälp av sådana infallsvinklar för att göra sin text spännande och intressant. Under skolåren är det också strategier av det slaget som bör aktualiseras när man resonerar om kvalitet i texter. Men undervisningen blir till verkligt stöd först när skribenten är medveten om praktiken: läser och diskuterar alla sorters texter, pratar om genrer, om läsartilltal och om spänningshöjande sekvenser och vrider och vänder på egna och andras ord och argument. Graden av språklig säkerhet finns med i bedömningsgrunderna.

Med elevernas stigande ålder höjs kvalitetskraven på deras texter, främst avseende fördjupande resonemang och genremedvetenhet. Till detta kommer att förmågan att hantera flera texter, att kunna jämföra och dra slutsatser blir allt viktigare. Att inte bara kunna hantera texter utan att också kunna hantera dem hederligt, referera till dem och göra dem rättvisa är också krav som ställs på gymnasieeleverna.

Följande text är skriven av en gymnasieelev. Uppgiften gäller att skriva manus till ett radiotal som ska presentera några läsvärda familjeskildringar och locka till läsning.

Läsvärt om familjeliv

Kära lyssnare,

jag ska nu berätta för er om en av de vackraste, roligaste, sorgligaste och mest kärleksfulla familjeskildringar som någonsin skrivits. Historier som fått barn och vuxna världen över att skratta och gråta i årtionden, böcker som tröstar och sprider välbefinnande. Böcker som både visar hur det är och hur det kan vara.

Jag talar om Tove Janssons böcker om Muminfamiljen, som är så älskade av så många.

Muminfamiljen bor i ett fantasifullt trähus fullt med mysiga hörn, vindsrum och oväntade trappor. Huset är byggt av Muminpappan själv, och är tryggheten och hemtrevligheten självt. Därmed inte sagt att här inget händer, nej tvärtom är det ofta här de olika äventyren tar sin början.

Muminhuset ligger vackert belägen i Mumindalen, en stor dal omgiven av berg och hav. Dess invånare är en mycket färgstark blandning varelser, somliga små och rädda, andra stora och arga och andra stillsamt filosofiska. Mumintrollet självt är ungt och ivrigt, och besitter en äventyrslust som bara överträffas av Muminpappan. Mamman däremot är jordnära och oändligt god och förstående.

Tove Jansson skriver stillsamt humoristiskt om livet i och runt familjen Mumin. Hon leker med språket på ett sätt som gör att varje ord målar en bild, inget ord blir tomt och överflödigt, På mjuk finlandssvenska låter hon de olika varelserna berätta sina historier, och det lilla skygga syskonparet Tisslan och Tasslans berättelse blir lika viktig som stora, elaka och ensamma Mårrans.

Att läsa Muminböckerna är som att läsa flera böcker på en gång. Där finns ett allvar och ett djup som hämtat ur en filosofibok, men ändå en lätthet och oöverträffad humor. Träffsäkerheten och kärleken med vilken hon skildrar sina små karaktärer är enastående, men gör det inte komplicerat för det. Där finns en nyansrikedom i hennes sätt att berätta som gör att både barn och vuxna uppskattar hennes böcker.

Muminböckernas raka motsats är dikten ”Bekantskap sökes med äldre bildad herre” av Kristina Lugn. Det är en gripande berättelse om en liten flicka som bor med sin kärleks- och glädjelösa mamma. Här tecknas en fruktansvärt dyster bild av det s.k. familjelivet. Med pricksäkra symboler och metaforer beskriver Kristina Lugn lilla Liselotts vardag som ett kallt, grått och fuktigt ekorrhjul som snurrar in i oändlighet.

Vad som är så rörande med den här dikten är framför allt lilla Liselotts nattliga fantasier om en pappa hon aldrig fått träffa i verkliga livet, en pappa som kommer på natten och tänder ljus och sprider värme och kärlek. Han är Liselotts enda trygghet och glädjekälla i tillvaron, han ger henne den kärlek hon inte får av mamman och han tar tacksamt emot hennes kärlek.

Lilla Liselott lever sig på barns vis in i fantasierna om sin pappa, för henne är han verklig. Mamman försöker dock okänsligt rycka henne ur sin villfarelse genom att förklara att pappan är ett kräk som bedrog henne och stack.

Till slut kan inte heller den kärleksfulla nattpappan hålla Liselott vid liv längre. Hon tar tyst på sig sin lilla täckjacka och går, och så kommer till sist döden i skepnad av en liten fågel och en sur pensionär. Maktlöst sörjer mamman sitt lilla barn, och frågar sig vad hon tänker på nu? Dikten slutar med den lilla flickans olyckliga svar:

”Jag väntar i mörkret, jag väntar
i mörkren långt borta från dej
och snart blir jag sjuk av all kärlek
som du inte vill ha av mej”

Detta charmerande och skickligt komponerade tal väcker både tankar och läslust. Det möter läsaren, det är sensibelt och informativt och i ordets bästa bemärkelse kommunikativt. Så här skriver inte många gymnasieelever, men så här skriver en läsare, en som ser möjligheterna i uppgiften och som inte stannar vid att referera utan gör en helhet som är mer än summan av delarna. Så här skriver också den som vet vad början och slut betyder för en text och som vågar spela på känsloträngarna.

Språkvården och den kommunikativa kompetensen

Jag har i den här artikeln resonerat om kommunikativ kompetens och skolans ansvar för att eleverna faktiskt utvecklar en sådan. Exempelen har kommit från de nationella proven, där

uppgifterna i stor utsträckning är sådana som gynnar elevernas kommunikationsförmåga. Jag har velat lyfta fram vikten av strategier för att: ta sig an och fullfölja en uppgift, hantera en bred repertoar av texter och uppgifter, våga pröva nya uttrycksformer, urskilja relevant information i mediebruset och själv kunna agera i olika situationer.

Betänkandet *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket* (2002) diskuterar många aspekter på språket och språken i Sverige. I kapitlet Språkvårdens uppgifter konstateras först att språkvård i vid mening är en uppgift för oss alla, och fortsättningsvis beskrivs det stora och omfattande arbete som i dag utförs av Svenska språknämnden och andra språkvårdande organ. I detta sammanhang nämns inte skolan. I kapitlet om språkvårdsforskning, däremot, nämns både modersmålsdidaktik och svenska i skolan som angelägna områden att beforska. Det är också områden där forskning nu pågår vid flera lärosäten, inte minst vid Uppsala universitet, men behovet av ökad didaktisk och ämne-teoretisk forskning har länge varit uppdämt.

Vilken roll spelar då språkvården i skolan och för skolan? Hur kan språkvårdare och språkvård bli en kraft i skolans värld? Av tradition förknippas språkvård i skolan med språklig normering, en normering som kommer till uttryck i ordlistor och skrivregelsamlingar och det faktum att det går att ställa frågor per telefon eller e-post till Svenska språknämnden och få råd och anvisningar i speciella språkfrågor. Men hur långt därutöver sträcker sig de språkvårdande ambitionerna? Länge föreföll till och med *Svenska skrivregler* vara Sveriges minst kända bok, trots att den är så innehållsrik och i det närmaste oumbärlig! Studenter har, när de lämnar skolan, sällan någon vidare kännedom om språkliga hjälpmedel och många betraktar också sådana som tämligen onödiga – ”folk fattar väl vad man menar ändå” eller ”det sitter några i Stockholm och bestämmer, vad angår det mig?” Ändå vill jag hävda att de allra flesta människor tycker att språk är spännande och intressant! Barn och ungdomar är inga undantag.

Om språkvården framöver ska spela sin rätta och viktiga roll i skolans värld behöver den bli mer synlig och dessutom synlig i många sammanhang. Det som redan finns är exempelvis språknämndens webbplats som verkligen är värd att besöka och använda – varför skulle inte snabba glimtar av den kunna dyka upp i SVT:s information, ofta och okommenterade? Vem skulle inte till slut vilja veta mer? Språkinslag i radio och tv väcker intresse och uppmärksamhet, särskilt om de är aktuella och gärna kontroversiella.

Tidskriften *Språkvård*, som kommer med sina fyra välmatade och intressanta nummer om året, är inte någon särskilt välkänd publikation. Varenda skolutvecklare i landet skulle se till att den finns tillgänglig i skolorna. Kommunerna, som nu ansvarar för skolan och bekymrar sig så mycket för utvecklingen av barnens kommunikativa förmågor, skulle via sin skolutvecklingsenhet satsa på att hålla lärarna à jour med aktuella språkfrågor. En inspirerande kommunspråkvårdare/språkrådgivare borde finnas till hjälp för såväl lärare i skolan och kommuntjänstemän som allmänhet. Dennes kontakt med språkvårdande organ skulle vara en självklarhet, liksom att stimulera språkitresset hos skolans folk – inte bara hos svensklärare! De som lägger den viktiga grunden för barns lärande och språkutveckling, lärarna för barn mellan 5 och 12 år, känner sig nämligen sällan som just svensklärare. Ändå är det dessa som betyder allra mest för att språket, samtal, läsning, skrivning och lyssnande, ska få liv och lyster och bli en källa till upplevelser och personlig växt!

Vissa kommuner satsar redan i dag med framgång på läsfrämjande åtgärder, från det att barnet är praktiskt taget nyfött. Därmed vidgas den språkvårdande kretsen till att gälla både barn och vuxna. På andra håll inser man nödvändigheten av att även i besparingstider tillgodose behoven av teater- och andra konstupplevelser. Genom att sätta upplevelsen av språkets kommunikativa kraft och funktion i centrum och att se språkvård som mycket mer än normering och rätt-och-fel-

tänkande kan skolan på ett avgörande sätt utveckla elevers språkliga förmågor och intresse.

Människors normala och spontana språkintresse gäller i allmänhet inte vad som är rätt och fel i en text utan vanligen om denna text är bra, tydlig, begriplig, rolig, spännande, obehaglig, faktarik, värd att minnas eller inte, svår, angelägen och om den fyller sitt syfte – kort sagt textens egenskaper i andra dimensioner än den normerande. I skolans värld ska elever givetvis lära sig att bemästra både stavning och interpunktion och annat som tillhör språklig formalia och som är textens ansikte utåt. Men det är förmågan på textnivå, den kommunikativa kompetensen i tal och skrift, som först och främst ska utvecklas, under skoltiden och resten av livet. Därför är det också på den nivån språkvården skulle behöva bidra och balansera sin normerande uppgift mot den kommunikativt utvecklande!

Litteratur

- Bernstein, Basil, 1996: *Pedagogy, Symbolic Control and Identity*. London: Taylor & Francis.
- Gipps, Caroline, 2001: Sociocultural Aspects of Assessments. I: *Bedömning av kunskap och kompetens*. Konferensrapport från konferens om bedömning av kunskap och kompetens 17–19 november 1999. Malmö högskola. Gunilla Svingby & Sofia Svingby (red.). Stockholm: PRIM-gruppen, Lärarhögskolan i Stockholm.
- Gipps, Caroline & Murphy, Patricia, 1994: *A fair test? Assessment, Achievement and Equity*. Great Britain: St Edmundsbury Press.
- Grundskolan. Kursplaner och betygskriterier. 2000*. Stockholm: Skolverket.
- Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket. 2002*. Stockholm: SOU: 2002:27.
- Skola för bildning, 1992*. Statens offentliga utredningar 1992:94. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

- SKOLFS 2000:2. *Skolverkets föreskrifter om kursplaner och betygskriterier för kurser i ämnet svenska i gymnasieskolan.* Statens skolverks författningssamling. Stockholm: Skolverket.
- Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna. Lpo 94, Lpf 94.* 1994 Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Holmberg, Claes-Göran & Svensson, Jan, 1995: *Medietexter och medietolkningar.* Nora: Bokförlaget Nya Doxa..
- PIRLS 2001. Barns läskompetens i Sverige och i världen.* Stockholm: Skolverket.
- PISA 2000. Svenska femtonåringars läsförmåga och kunnande i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv.* Rapport 209. Stockholm: Skolverket.

Grunnskole, grammatikk og språkrøkt: Om hvordan det kan henge sammen

Sigurður Konráðsson

Innledning

Mange kjenner til diskusjonen om hvor nødvendig det er å undervise i morsmålets grammatikk. Lærere må ofte svare på spørsmål om hvorfor man skal lære grammatikk. I denne artikkelen står ikke dette spørsmålet i sentrum, for jeg vil gå ut fra at leseren stort sett kjenner begrunnelsen for dette hvorfor. Jeg vil først beskrive utdannelsessystemet i Island, tale om fagplan, og hva man underviser i i islandsk som morsmål. Jeg vil også diskutere prøver, de normerte prøvene i grunnskolen, og forsøke å vise at det er en sammenheng mellom kunnskap i grammatikk og praktisk språkbruk, særlig når det gjelder "vanskelige fenomen" i språket.

Utdannelsessystemet i Island

Jeg vil spandere noen få ord på utdannelsessystemet i Island. Nesten alle barn går i den valgfrie barnehagen, ofte fra de er tre til fem år gamle. Vi har tiårig (obligatorisk) grunnskole og fireårig videregående skole. (For opplysninger om grunnskolen se Utdannelsessystemet i Island 2002.) Alle disse er administrert etter lov fra 1994 til 1997.

Et fundamentalt prinsipp med hensyn til utdanning i Island er, at alle skal ha like muligheter til utdanning, uavhengig av kjønn, økonomisk status, bosetning, religion, eventuelle handikap og kulturell eller sosial bakgrunn. Utdanning er per tradisjon en offentlig tjeneste i Island, og det er meget få private institusjoner i skolesystemet. Nesten alle private skoler mottar

offentlig støtte. Man kan som sagt diskutere hvor private disse privatskolene er. Livslang læring er et globalt konsept som dekker all utdannelse i en persons liv. Viktige element i livslang læring er alle typer av kort- eller langsiktete videregående studier, tilleggsstudier og hobbyrelaterte studier.

Førskolen

I undervisningsplanen for førskolen fra 1999 sier man bl a om språk og språkutvikling at man skal:

- øke ordforrådet,
- tale med og til barn i lek og arbeid,
- oppmuntre barn å tale: fortelle, snakke med andre,
- lese for barn, fortelle historier, eventyr og prosa.

I undervisningsplanen er det lagt vekt på hvor viktig språket er og at litteraturen binder oss sammen, binder sammen fortid og nåtid, og at man skal legge stor vekt på språkrøkt i vid forstand; snakke sammen, spørre, lese og undervise i prosa, viser og kvad. Man skal også be barna berette selv. Det er viktig å samtale med barna. Barnebøker, historier og eventyr er også meget viktig, ikke minst for å utvikle lytteforståelse. Sist men ikke minst skal barna besøke biblioteket.

Det man kanskje legger mest vekt på er ordforrådet; og man skal også legge vekt på det skrevne ord, å skrive og kanskje lese litt. Alt dette går ut på det som i undervisningsplanen heter MÅLRÆKT - språkrøkt. Men det er selvfølgelig ikke kun språkrøkt man taler om; hovedvekten ligger på utvikling av det generelle språket og den mentale utviklingen hos barna.

Grunnskolen

Barna går på grunnskole i 10 år, og ved slutten av denne perioden vil elevenes samlede skoletid være fordelt på denne måten:

Islandsk	19 %	Forming	11 %
Matematikk	17 %	Moderne språk	11 %
Naturvitenskap	9 %	Privatøkonomi	4 %
Idrett	10 %	IKT	6 %
Samfunnslære og religion	10 %	Livsferdigheter	2 %

Tabell 1. Samlet skoletid etter endt grunnskole.

Fagplan for grunnskolen ble sist utgitt i 1999. I denne utgaven, som erstattet en ti år eldre utgave av fagplanen, har man forandret ganske mye. Kanskje ble innholdet ikke så veldig annerledes enn før, men formen ble en helt annen. Man skal undervise litteratur, skrivning og alt dette som vi alle kjenner. Kanskje var det nyeste at man nå skal legge vekt på å se og lytte, og disse to elementene ble egne deler av utdannelsen. Man hadde jo lagt merke til at barna ikke alltid var i stand til å lytte, f. eks. på læreren, og at barna hadde begynt å se ganske mye på fjernsynet og dataskjermen.

Men man kan si at språkpolitikk og språkrøkt svever over denne nye utgaven av fagplanen for grunnskolen. Likevel forekommer sjelden de vanlige begrepene omkring språkpolitikk i fagplanen, ord som språkreising og språkrøkt, men det er klart hvis man leser teksten at de som styrer skolesystemet legger stor vekt på språkrøkt. I fagplanen brukes bare ikke disse ord.

Men man legger stor vekt på det som kalles helhet, man skal undervise i islandsk som morsmål med vekt på hvordan språket henger sammen (Aðalnámskrá grunnskóla - íslenska 1999:5). Dette går som en rød tråd gjennom hele fagplanen. Man skal undervise ortografi mens man leser litteratur, grammatikk gjennom tekst osv. Dette er selvfølgelig ikke lett, og læreren må ha ganske gode og utviklede ferdigheter hvis dette skal gå bra. Men man har gjort forsøk på å skrive lærebøker hvor man tar hensyn til det jeg nå har snakket om.

I islandskundervisningen deler man emnet opp i flere deler: lesing, muntlig språk, lytting og det å se, skrivning, litteratur og

grammatikk. Til sist: Selvfølgelig sier man (s. 14) at kunnskap i grammatikk er grunnlaget for å kunne bruke språket, være i stand til å bruke ordbøker og andre støttemidler - og å kunne snakke om språk og språkbruk.

Hva underviser man?

Her er det selvfølgelig ikke anledning til å betrakte alle lærebøker i islandsk som morsmål som brukes i grunnskolen. Men vi kan se på noen eksempler. Jeg vil ikke ta for meg hvordan man underviser grammatikk, men se på språkbruksundervisningen: Jeg vil vise noen få eksempler på at barna ikke alltid er så gamle eller voksne når man begynner å peke på det som er riktig og ikke riktig, godt eller ikke godt. Disse eksemplene kommer fra bøker, som selvfølgelig er yngre enn jeg, men kanskje ikke helt nye. De brukes fremdeles noe, men kanskje ikke av så veldig mange.

Vi skal først se på tre relativt gamle bøker av Ársæll Sigurðsson, en kjent mann i skolehistorien på Island:

***Móðurmál* av Ársæll Sigurðsson (og Gunnar Guðmundsson)**

Móðurmál er en serie på tre bøker. To av dem er av Ársæll Sigurðsson alene; ved den tredje var Gunnar Guðmundsson medforfatter. Disse bøkene er ikke helt nye, men de blir fremdeles brukt i noen grad i grunnskolen. Vi skal se på noen få eksempler fra disse bøkene. I Ársæll Sigurðsson og Gunnar Guðmundsson [1971] kan vi finne følgende (side 9):

Talar þú rétt mál?

Með sögninni að langa stendur þolfall.

Dæmi: Mig langar að fara til berja.

Þolfall stendur einnig með ýmsum öðrum sögnum, t.d. dreyma, gruna, þyrsta, vanta, sundla, syfja, svima, lengja.

Barn bruker ikke alle disse verbene like mye. Her er ikke forfatterne redde for å spørre om barnet taler riktig språk. I en annen bok av de samme forfatterne ber man barnet legge merke til at man skal si og skrive metri og lítri, og ikke meter og líter, som vel kanskje er de mest brukte formene i talemålet. Og hvis man ikke har fått nok, kan man sikkert diskutere om forfatterne kanskje går litt for langt når de sier:

Man skal si og skrive:

Ég þori það ekki

*Ég þori því ekki

Her har vi et eksempel på en variasjon i kasus på objektet til verbet þora. Selv blant oss som arbeider i språknemnden er man ikke enig om at det ene er riktigere enn det andre. Kanskje man skulle akseptere begge formene. På liknende måte (s. 25) ber man elevene legge merke til bøyingen av ord som móðir, systir og dóttir, navnene Reynir og Hildur, og det vanskelige, men meget vanlige, ordet fótur (fótur - fót - fæti - fótar).

I en annen bok spør Árni Þórðarson [1968] i flere avsnitt av ‘Snakker du riktig?’ om dativsyken:

ég hlakka (til) - *mér hlakkar

mig vantar - *mér vantar

mig langar - *mér langar

Prøver

I de islandske grunnskolene finnes det ganske mange offisielle prøver (se www.namsmat.is). I fjerde og sjuende klasse, når barn er 9 og 12 år gamle, har vi felleseksamen i islandsk og matematikk. Alle disse er obligatoriske. I 10. klasse, ved slutten av grunnskolen, har vi seks prøver i like mange fag, dvs islandsk, engelsk og dansk; matematikk, naturfag og samfunnsfag. Nå er disse prøvene i 10. klasse valgfrie, men i realiteten ikke helt, for hvis man ikke avlegger i det minste

eksamen i islandsk, matematikk, dansk og engelsk, kan det være vanskelig å komme inn på den videregående skole man vil. Alle eksamenene er på tre timer, og de er skriftlige.

Her vil jeg ikke snakke om prøvene i fjerde og sjuende klasse. Men vi skal se på prøvene i islandsk i 10. klasse. Man bruker først og fremst avkryssings spørsmål.

Prøvene er sammensatt på følgende måte:

Ortografi (rettskrivning)	☐ 15 %
Lytteferdigheter	☐ 10 %
Stil (kort fortelling, skrevet)	☐ 15 %
Grammatikk	☐ 35 %
Prosa, litteratur og leseferdigheter	☐ 25 %

Et selvstendig institutt, Námsmatsstofnun (se www.namsmat.is), skriver alle eksamenene i islandsk liksom i andre fag. Disse eksamenene er og har lenge vært omdiskutert, og langt ifra alle er fornøyd. Kritikken rettes både mot formen og eksamenene som helhet. Jeg kan i stor grad være enig med dem som sier at det ikke kan la seg gjøre å prøve elevene i morsmålet ved å bruke avkryssingsformen. Elevene har ingen mulighet til å bruke språket, de får ingen anledning til å svare på åpne spørsmål. Det er heller ikke i takt med fagplanen å dele islandsk opp i ortografi, grammatikk osv.

Selvfølgelig kan vi finne noe som er positivt; standardisert eksamen sier elevene hvor de står i forhold til de andre. Vi vet jo alle sammen at karakteren 70 % (eller 7 av 10) ikke behøver å si noe som helst. Den beste eleven i én gruppe kan ha denne karakteren, og den dårligste i en annen gruppe kan også ha 7.

Begrep

Jeg har undersøkt hvilke grammatiske begrep vi kan finne i prøvene de 10 siste årene (Sigurður Konráðsson 2003). Til sammen er det 154 begrep, hvert år omtrent 60 - 70 grammatiske begrep. Man kan dele dem opp som her:

morfologi	55
ordklasser	16
syntaks	25
fonetikk	36
semantikk	15
annet	7

Tabell 2. Grammatiske begrep i prøvene fra 1993-2002.

Vi kan se at man legger stor vekt på morfologi og ordklasser (som i liknende undersøkelser ofte blir slått sammen). Fonetikk (uttale) er også populær. Man legger ikke stor vekt på semantikk.

Resultat: Felleseksamen i 10. klasse

I det siste har jeg prøvd å se på noen spørsmål som forekommer i prøvene fra 1993 til 2002. Vi skal se på noen av disse etterpå. Målet med denne undersøkelsen er først og fremst å søke svar på disse spørsmålene:

- a) Kan man bruke eksamenene for å svare på spørsmål om språkbruk de siste ti år?
- b) Kan man spore forandringer i språkbruk i løpet av denne tiden?
- c) Er det mulig å se om elevenes kunnskap har forandret seg det siste tiåret?

Vi skal begynne med å snakke litt om et meget berømt fenomen i islandsk: dativsyke. Vi skal ikke stoppe lenge ved ordet dativsyke, men mange synes det kanskje er litt merkelig å snakke om forandringer i språket eller språkbruken som syke, sykdom.

Dativsyke er egentlig et syntaktisk fenomen. Oftest er det upersonlige verb (f.eks. langa, vanta) som tar subjekt i dativ, men som hittil har tatt subjekt i akkusativ. Men det kan også hende at personlige verb blir upersonlige og da tar dativ som

subjekt (f eks hlakka (til)). Man vet ikke helt hvorfor dette skjer, kanskje spiller det en rolle her at de fleste verbene har noe med følelser å gjøre, verb som vilja, langa, hlakka. Disse verbene er vanlige i språket.

I prøvene fra 1993 til 2002 kan vi finne noen spørsmål hvor dativsyke står i sentrum, på en eller annen måte. Det er ikke mulig å spore store forandringer i dette tidsrommet, men det er klart at 25-50 % svarer feil på spørsmål som angår dette temaet. Legg merke til at vi kan vente at elevene har fått grundig undervisning i dette temaet og at de sikkert legger merke til spørsmålet når de ser noen av disse grusomme ordene som langa og hlakka. Men de er likevel ganske usikre.

Nå vil jeg spørre, både som lingvist, lærer og far: Hvorfor er det slik?

- I nesten alle skrevne tekster brukes den riktige varianten og ikke noe annet.
- I mange lærebøker legger man vekt på dette.
- I offisielle medier kan man nesten aldri finne noen som er likeglad med dette.
- Skolen ser ut til å arbeide ut fra den offisielle paragrafen, dvs man skal kjempe mot forandringer i språkssystemet. (Med offisielle menes språknemnden og fagplan.)

Her kan man ikke vente å finnen noen enkle svar. Denne feilen er selvfølgelig en typisk språkforandring. Grunnen til at den er interessant, er det faktum at man i over 100 år har drevet en voldsom kamp mot den. Man har brukt alle mulige midler uten resultat, eller sånn ser det ut. Man kan selvfølgelig si at kampen ikke har vært voldsom nok. Har den vært voldsom nok? Har Islandske språkråd gjort det som det kunne og burde gjøre?

Vi skal nå se et annet eksempel fra prøven 2003:

Hva er <u>ikke</u> riktig og naturlig språk?	
☐ Ég geri alltaf eins og ég vill.	49,7 %
☐ Guðmundi finnst Sigrún falleg.	12,2 %
☐ Hallgrímur hlakkar til vorsins.	21,7 %
☐ Jóhannes vantar hákarl.	16,3 %

Det første alternativet er det riktige svaret. Man kan diskutere lenge om det som her kalles ikke riktig og naturlig språk er naturlig likevel. (Er det naturlig hvis dette er det som barn vil bruke og mange voksne? Hva er naturlig språk?) Halvparten vet at det første alternativet er riktig svar, dvs ikke riktig språkbruk. Det er ikke mye. Det er interessant å se at tredjeparten tror at setningene med verbene hlakka og vanta ikke er riktig språkbruk, selv om de er det. Men som vi husker, har slike verb en tendens til å ha dativsubjekt. Verbet finnst er upersonlig og er et av mange verb som skal ta med seg dativsubjekt.

Bare så det er sagt: Resultatene viser ikke bare hva barn ikke kan. Man kan ofte nesten rope høyt av glede når man ser at 77 % av 16 åringene vet hva sterke substantiv er, 92 % kan finne et sammensatt substantiv, og nesten 89 % analyserer adjektiv, kjønn, tall, kasus, grad og sterk eller svak bøyning riktig, og det er ikke lett.

Størsteparten av den grammatiske delen av prøvene er det som man kan kalle 'ren grammatikk', som stort sett er analyse. Man kan spørre: Kan man finne relasjonen mellom kunnskap i ren grammatikk og språkbruk, dvs dativsyke og ég vill-syndromet? Her har jeg delt hele gruppen opp i fem grupper etter resultat i den grammatiske delen. Jeg kan da se om det er noen forskjell på resultatene i enkelte spørsmål og mellom de

fem gruppene. Bare så at det er sagt: Selvfølgelig er det en sammenheng!

sterkest	☐ 13 %
neststerkest	☐ 20 %
midten	☐ 26 %
nestdårligst	☐ 20 %
dårligst	☐ 13 %

Tabell 3. Hele gruppen delt opp etter resultatene i den grammatiske delen.

Vi skal se på et spørsmål hvor man spør om bøyning av ordet fé i prøven fra 1997. Det bøyes uregelmessigt, og her er det genitiv som kan være vanskelig.

- Þeir öfluðu fés fyrir nemendafélagið
- Þeir öfluðu fjárs fyrir nemendafélagið
- Þeir öfluðu fjár fyrir nemendafélagið
- Þeir öfluðu fé fyrir nemendafélagið

Alternativ	Svar (alle elever)	De beste 13 %	De dårligste 13 %
Fés	1,5	0,9	3,8
Fjár	13,2	4,8	21,3
Fjár	65,1	88,9	37,9
Fé	16,0	5,4	37,0

Tabell 4. Svar på spørsmål om bøyningen av ordet fé.

Vi ser at to tredjedeler har svart riktig, og da betrakter vi hele gruppen, alle de omtrent 4000 som svarte. Det er interessant å se at meget få, eller kun omtrent 1 %, velger 'fés' som det riktige, men denne varianten er kanskje den mest 'naturlige'. Hvis vi ser

på gruppene er det ganske stor forskjell, de beste med omtrent 90 % og de dårligste med mindre enn 40 %.

Vi får det samme resultat når vi ser på verbet hlakka. Kun omtrent 50 % har dette riktig, men når vi ser på undergruppene får vi et annet bilde: 96,4 % av de beste elevene har dette riktig men kun 9,8 % av de dårligste. Forskjellen er ganske stor.

Til sist vil jeg igjen se på spørsmålet fra våren 2003, om ég vill:

	Alle	De beste	De dårligste	Midten
☐ Ég geri alltaf eins og ég vill.	49,7 %	90,7	28,4	42,2
☐ Guðmundi finnst Sigrún falleg.	12,2 %	2,7	14,0	15,0
☐ Hallgrímur hlakkar til vorsins.	21,7 %	1,1	37,1	23,7
☐ Jóhannes vantar hákarl.	16,3 %	5,5	20,5	19,1

Tabell 5. Svar på spørsmål om feil språkbruk.

Vi ser det samme bildet som før. Man har lov å dra den konklusjonen at det er en sammenheng mellom det samlede resultatet i hele den grammatiske delen og de enkelte spørsmålene som peker mot riktig språkbruk.

Resultatene og hva kan vi gjøre?

Min konklusjon er den at vi kan bruke denne enorme databanken fra *Námsmatsstofnun* for å få svar på diverse spørsmål vedrørende språkbruk, og selvfølgelig også om kunnskap i grammatikk. Videre kan man få opplysninger om sammenhenger mellom diverse deler av prøvene. Behøver for eksempel elever som er gode i ortografi å ha god karakter i grammatikk? Er det sammenheng mellom det å kunne skrive stil og analysere dikt? Egentlig er det største problemet å finne de riktige spørsmålene. Vi må jo huske at dumme spørsmål kan

være nyttige, fordi de viser veien til andre spørsmål som kan være bedre.

Tilbake til navnet på dette foredraget: *Grunnskole, grammatikk og språkrøkt: Om hvordan det kan henge sammen*. Kan alt dette henge sammen og hvis ja: Hvordan gjør det det?

Islandsk har fremdeles et rikt bøyningssystem, og morfologien kan være innviklet. Her er det tale om både bøyningssendelser og forskjellige lydforandringer i stammen; noen av dem lever fremdeles, andre betraktes som døde, f eks i-omlyd.

Selvfølgelig lærer barn dette stort sett "av seg selv", akkurat som i alle andre språk. Strukturen i språket kommer av seg selv. Men unntakene er mange. Vi må bare innrømme at det er ganske mye vi må lære på skolen, for ikke å glemme det man lærer hjemme. Islandsk språknemnd sier i sitt relativt nye manifest at vi bl.a. skal "bevare" språket, og da er det uunngåelig å undervise i språket, strukturen og grammatikken i skolen. La meg si det her og nå at man undertiden hører at barn synes grammatikk er kjedelig, tungt og nyttesløst. For det første kan vi høre dette om alle skolefag, for det andre er det meget som peker i den retning at hvis læreren KAN sin grammatikk og er interessert i å formidle denne kunnskapen, synes barna at grammatikk er et av de mest spennende fagene - også i grunnskolen. Islandsk språknemnd har tatt viktige skritt i retning av skolen og undervisningen, som vi ser av svarene som Språknemnden sendte til de andre språknemdnene før møtet i Tavastehus i august 2003 (se svarene et annet sted i dette nummer av *Språk i Norden*; se også Sigurður Konráðsson, Språkrøktprosjekt i skolen). Islandsk språknemnd kommer sikkert til å gjøre mer på dette feltet i fremtiden.

Men det er jo selvfølgelig flere man behøver å ta hensyn til. Jeg skal helt til slutt nevne noe:

- Det er ikke noen vits i å drive med det som jeg vil tillate meg å kalle konservativ språkpolitikk, hvis allmennheten

ikke vil det. La meg konstatere, uten noen bevis, at jeg mener at det er slik at folk flest på Island er helt enig med Islandske språknemnd.

- Det er viktig at språknemnden blir aktiv når undervisningsdepartementet skal revidere fagplanen for skolene.
- Hvis det er riktig at det er noen sammenheng mellom kunnskap om språk og praktisk språkbruk, må vi se nærmere på denne kunnskapen og hvordan den formidles. Lærerutdanningen spiller ikke bare en stor rolle, men en avgjørende rolle. Man kan ikke regne med at studenter kan nok om språkstrukturen når de begynner sitt lærerstudium. Dette gjelder både førskolelærere og grunnskolelærere.
- Det er viktig at læreryrkets status skal være høy. Det må være fint å være lærer. Både i barnehagen og grunnskolen. Her spiller lønnen sikkert en rolle, men den er kanskje ikke det avgjørende.
- Sist, men ikke minst, er det viktig å styrke og fremme undersøkelser.

Litteratur

Aðalnámskrá grunnskóla. Íslenska. 1999. Reykjavík, Menntamálaráðuneytið.

Aðalnámskrá leikskóla. 1999. Reykjavík, Menntamálaráðuneytið.

Ársæll Sigurðsson. [1968.] *Móðurmál*. Námsbók handa barnaskólum. [Einkum ætluð 10 ára nemendum.] Reykjavík, Ríkisútgáfa námsbóka.

Ársæll Sigurðsson. [1969.] *Móðurmál*. Námsbók handa barnaskólum. Fimmta námsár. Reykjavík, Ríkisútgáfa námsbóka.

Ársæll Sigurðsson og Gunnar Guðmundsson. [1971.] *Móðurmál*. Námsbók handa barnaskólum. Sjötta námsár. Reykjavík, Ríkisútgáfa námsbóka.

- Höskuldur Þráinsson. 1995. *Handbók um málfræði*. Reykjavík, Námsgagnastofnun.
- Námsmatsstofnun. www.namsmat.is (21. 10. 2003)
- Sigurður Konráðsson. 2003. Hugtök í málfræði á samræmdum grunnskólaprófum í íslensku í 10. bekk árin 1993-2002. *Skíma* 53:44-49.
- Uddannelsessystemet i Island*. 2002. Reykjavík, Undervisnings-, forsknings- og kulturdepartementet.

Oro för modersmålsresultaten i studentexamen i Finland

Ingegerd Nyström

I Finland skrivs studentexamen på landets båda nationalspråk finska och svenska. Alla prov i examen föreligger alltså på båda språken. De finska skolorna (majoriteten) använder den finska versionen och de svenska skolorna (minoriteten) använder den svenska versionen. Detta gäller också modersmålsprovet som på finska heter *äidinkielenkoe*. Jag kommer att diskutera resultaten i modersmålsproven för båda språkgrupperna och den bild vi får av kunskaperna i finska respektive svenska genom studentproven. I det följande hänvisar jag till skolämnet modersmål som *äidinkieli* när det gäller de finska skolorna *modersmål* för de svenska skolorna. Således visar tabellerna för modersmålet resultat endast från de svenskspråkiga skolorna och tabellerna för *äidinkieli* enbart från skolor där skolspråket är finska.

Under de senaste åren har resultaten i modersmålsproven i studentexamen ofta lyfts fram i den offentliga diskussionen i Finland. Det är de allt sämre resultaten som oroar. Modersmålsproven har för båda språkgrupperna visat en klart sjunkande kurva och många frågar sig hur det ska gå med skrivkunnigheten om detta fortsätter. Jag skall försöka beskriva den bild provet i studentexamen ger av nivån i *äidinkieli* och modersmålet under de senaste 10 åren, illustrera vad som går snett med några textexempel, diskutera vad som kan vara orsakerna till utvecklingen och slutligen kort presentera planerna för ett nytt modersmålsprov.

Bakgrund

I Finland anordnas studentexamensprov två gånger per år, i mars och i september. Det stora flertalet elever skriver proven på våren och endast ett mindretal på hösten. Det finns två provdagar för modersmålet under examensperioden och varje elev i avgångsklassen i gymnasiet förväntas skriva två uppsatser, av vilka den första är materialbaserad och den andra en s.k. fri uppsats. Som underlag för den materialbaserade uppsatsen får skribenterna ett häfte på 20 sidor och för den fria en definierad skrivuppgift eller någon gång en färdig rubrik. Båda uppgifterna bedöms i skolan, rangordnas och sänds därefter till studentexamensnämnden för central bedömning. I nämnden tar censorerna vid och läser i första hand den uppsats som skolan ansett bäst och poängsätter den. Poängsumman placerar uppsatsen i de olika betygskategorierna och avgör vilket betyg eleven kommer att få på sitt studentbetyg. Under den tioårsperiod jag kommer att diskutera har provtyperna, bedömningsskalan och bedömningskriterierna varit oförändrade. Den mänskliga faktorn, dvs. censorerna, har i någon mån varierat, men överlag är också censorskåren en mycket stabil faktor. De finskspråkiga censorerna är ca 60 medan de svenska är 5.

Studentexamensnämnden arbetar med både en absolut och en relativ bedömning. I den absoluta bedömningen används skalan 99-40 poäng som motsvarar skolvitsorden 10-4, vilket alltså är den normala bedömningsskalan för alla ämnen i skolan. Sedan den absoluta bedömningen gjorts i samtliga examensämnen sammanträder studentexamensnämnden för att fastställa något som kallas poänggränserna för respektive betyg.

Poänggränserna för de olika betygen måste fastställas varje år eftersom den relativa bedömningen innebär att poängen från den absoluta bedömningen anpassas till betygen enligt en önskad procentuell fördelning på de olika betygsklasserna. Fördelningsmodellen har varit densamma under de senaste tio åren.

Denna relativa bedömning gör att det i de flesta ämnen i studentexamen är svårt att bedöma den årliga prestationsnivån i förhållande till tidigare år eftersom gränserna varierar. För modersmålets del är i alla fall gränserna praktiskt taget fasta och strävan är att gränserna ska vara desamma från år till år. Det här gör att det för modersmålet finns en unik möjlighet att påvisa en förändring i prestationsnivån. Eftersom både de yttre faktorerna och bedömningsgrunderna har varit konstanta kan man se att prestationsnivån har sjunkit avsevärt på 10 år.

Betygen, den procentuella fördelningen och poängen för modersmålet är följande:

BETYG:	% FÖRDELNING	POÄNG 99-40
Laudatur	5 %	99-92
Eximia (cum laude approbatur)	15 %	90-87
Magna (cum laude approbatur)	30 %	85-80
Cum laude (approbatur)	30 %	77-70
Lubenter (approbatur)	14 %	67-60
Approbatur	5 %	57-50
Improbatur	1 %	47-40

I betygen har det under tioårsperioden skett den förändringen att ett nytt betyg, eximia, togs i bruk 1996. Före det var den önskade procenten för laudatur 20 %. Betyget togs i bruk på begäran av högskolorna i Finland för att studentexamen bättre skulle fungera som grund för antagningen till högskolorna.

Trots att betygsgränserna i modersmålet och äidinkieli har hållits stabila har ändå vissa eftergifter för den sjunkande nivån skett, eftergifter som inte syns i tabellerna. Kravnivån har sänkts, först i äidinkieli och i allmänhet något senare i modersmålet. Justeringarna av poänggränserna nedåt illustreras av nedanstående översikt.

BEDÖMNINGSSKALA:

99

97

95

94 L modersm. → 1997

93 L äidinkieli →1999; L modersm. → 2000

92 L äidinkieli 2000 → ; L modersm. 2001 →

90

88 E äidinkieli →1999 ; modersm. → 2002

87 E äidinkilei 2000 → ; modersm. 2003 →

85

83

80 M

77

75

73

70 C

67

65

63 B äidinkieli

60 B modersm.

57

55

53 A äidinkieli

50 A modersm.

47

45

43

40 I

42

I översikten är det alltså nedre gränsen för respektive betyg som är markerad. När betyget *eximia* 1996 infördes var utgångspunkten att 94 poäng skulle vara nedre gränsen för betyget *laudatur*. Betyget *eximia* skulle alltså ligga mellan 93 och 88 poäng. Men riktigt så blev det inte. I modersmålet landade gränsen på 94 poäng, men för *äidinkieli* blev den 93 poäng beroende på att andelen skribenter med betyget *laudatur* annars hade blivit alltför liten. Efter fyra år var gränsen 93 poäng för hög för att producera en acceptabel andel *laudatur*betyg i *äidinkieli* och den sänktes till 92 poäng där den ligger i dag.

En annan gräns där resultatförsämringen syns i betygssättningen är gränsen mellan *eximia* och *magna cum laude* där gränsen sänkts från 88 till 87 poäng. Också här har sänkningarna för modersmålet del skett något senare än i *äidinkieli*. Man kan fråga sig om det är säkert att anpassningen speglar en sänkt nivå eller om det är så att bedömningen blivit strängare. Sannolikt vittnar justeringarna ändå om en sjunkande nivå.

Fram till början av 1990-talet var det största problemet vid bedömningen att allt större andel av skribenterna bedömdes med poäng som gav *laudatur*. Det kan ju ha berott på att skribenterna skrev allt bättre, men den allmänna tolkningen var att det var censorerna som blev mer välvilliga för varje år. *Laudatur*gränsen justerades då flera gånger uppåt. Våren 1991 var temat på censormötet faran för att poängskalan inte skulle räcka till om den milda trenden fortsatte. Då hade den gamla gränsen 87 poäng år 1988 ersatts med 88 poäng och var med god fart på väg mot kravet på 89 poäng som gräns (Jfr Nyström, 1991). Med tanke på hur långsam rotationen är i censorskåren verkar det därför osannolikt vändningen i utvecklingen skulle bero på strängare bedömning.

Den sista förskjutningen har skett i nedersta ändan av skalan. Gränsen för underkänt betyg hade av gammal hävd alltid gått vid 50 poäng, så att 50 poäng gav godkänt medan 47 gav

underkänt. Redan 1989 införde äidinkieli 53 poäng som sista poängsumma som gav godkänt och det året blev 0.64 % av skribenterna underkända. I själva verket borde 55 om inte 57 poäng ha varit gränsen för att resultatet skulle ha blivit ca 1 %, dvs. den kalkylerade mängden underkända. På denna punkt har modersmålet följt en egen linje och hållit fast vid 50 poäng som lägsta godkända poängtal. Detta har varit möjligt eftersom populationen är så liten att det går att kontrollera gränsen manuellt.

Utvecklingen under perioden 1994 – 2003

Anpassningen av gränserna i modersmålet har ju varit relativt modest och den har inte varit tillräckligt stor för att skylla över de sjunkande resultaten. Tabellerna nedan visar den procentuella fördelningen på de olika betygen våarana 1994 – 2003 för modersmålet (tabell 1) respektive äidinkieli (tabell 2). Av tabellerna framgår tydligt att de sammanlagda procentandelarna för laudatur och eximia blir klart lägre under perioden och att de i samtliga fall ligger under andelen skribenter med betyget laudatur åren 1994 och 1995. Likaså framgår att andelen underkända tydligt har ökat. I modersmålstabellen kan resultatet 5.85 % laudaturskribenter 1998 förklaras med en klumpig förskjutning av laudaturgränsen till 92 poäng. Resultatet 2.34 % underkända 2002 har däremot en förankring i faktiska förhållanden som jag kommer att återkomma till senare. Ytterligare framgår det att andelarna för lubenter och approbatur i början av perioden ligger under de förväntade värdena, medan de under de senaste åren klart överskrider dem. Resultaten för modersmålet är något instabilare än resultaten för äidinkieli, vilket har sin förklaring i att den svenska populationen är betydligt mindre. På våarana är det drygt 2000 elever som skriver modersmålsprovet medan äidinkieli skrivs av närmare 35 000 elever.

Tabell 1. MODERSMÅLET / Vårarna 1994 – 2003

	L	E	M	C	B	A	I
	5 %	15 %	30 %	30 %	14 %	5 %	1 %
1994	23.80	--	28.34	29.88	12.15	4.83	1.00
1995	21.78	--	30.18	29.55	13.44	4.07	0.98
1996	4.17	15.40	29.06	30.24	15.82	4.07	1.24
1997	4.57	13.37	27.03	32.62	16.63	4.24	1.54
1998	5.85	13.06	26.64	29.64	17.88	5.90	1.03
1999	4.16	13.41	26.28	30.49	18.10	6.12	1.44
2000	3.77	13.92	26.50	32.39	16.07	6.13	1.22
2001	4.63	11.78	25.38	31.99	19.07	5.82	1.33
2002	5.06	14.22	23.32	31.36	14.54	9.16	2.34
2003	4.73	13.53	23.04	31.31	18.26	7.38	1.75

Tabell 2. ÄIDINKIELI / Vårarna 1994 – 2003

	L	E	M	C	B	A	I
	5 %	15 %	30 %	30 %	14 %	5 %	1 %
1994	22.32	--	30.15	31.31	11.36	4.36	0.50
1995	22.10	--	30.26	31.33	11.61	4.02	0.68
1996	5.76	14.86	29.38	30.94	12.59	5.37	1.10
1997	5.12	14.15	29.15	31.71	13.11	6.01	0.75
1998	4.52	13.68	27.84	32.18	14.08	6.62	1.08
1999	4.97	12.79	27.84	32.98	14.28	6.77	1.09
2000	5.05	13.25	24.12	31.97	16.18	7.99	1.44
2001	4.67	11.94	23.32	32.18	17.43	8.82	1.64
2002	4.93	11.38	24.21	32.31	16.76	8.71	1.70
2003	4.25	11.50	24.24	33.82	16.82	7.98	1.39

En ännu klarare bild av utvecklingen än tabellerna 1 och 2 ger tabell 3 där de tre högsta och de tre lägsta betygen slagits ihop.

Tabell 3

MODERSMÅLET
Vårarna 1994 - 2003

ÄIDINKIELI

	L + E + M (=50 %)	L + E + M (= %)
1994	52.14	52.47
1995	51.96	52.36
1996	48.63	50.00
1997	44.97	48.42
1998	45.55	46.04
1999	43.79	45.60
2000	44.19	42.42
2001	41.79	39.93
2002	42.60	40.52
2003	41.30	39.99

Av tabellen framgår att nedgången började litet tidigare i modersmålet men att den i dag är väl så djup även i äidinkieli. I början av perioden överskred resultatet i båda språken de önskade procentsatserna medan båda i dag ligger cirka tio procentenheter under målet. En så klar utvecklingslinje kan inte vara en tillfällighet.

På samma sätt kan man se motsatt utveckling i nedre ändan av betygsskalan då man slår samman de tre lägsta betygsgrupperna. Den förväntade andelen underskreds klart i början av perioden särskilt i äidinkieli, medan andelen svaga skribenter numera är större än förväntat.

Tabell 4

	MODERSMÅLET	ÄIDINKIELI
	B + A + I (=20 %)	B + A + I (=20%)
1994	18.08	16.22
1995	18.49	16.31
1996	21.13	19.06
1997	22.41	19.87
1998	24.81	21.78
1999	25.66	22.14
2000	23.42	25.61
2001	26.22	27.89
2002	26.04	27.17
2003	27.39	26.19

Om man kan lita på studentexamensprovet och tabellerna ovan har det alltså hänt något radikalt med modersmålskunskaperna i gymnasiet. Eftersom utvecklingen är helt parallell i båda språken kan frågan inte vara språkspecifik och utvecklingen i modersmålet kan inte förklaras enbart med svenskans trängda ställning som minoritetsspråk i Finland. Den måste bero på omständigheter som gäller hela skolan och uppenbarligen stora delar av landet. Frågan är om inte nivåsenkningen gäller hela studentexamen, dvs. också alla andra ämnen även om detta på grund av den relativa bedömningen är svårare att påvisa för deras del.

Vad är det då som går snett i texterna?

I detta avsnitt diskuterar jag enbart de svenska modersmålsproven eftersom jag saknar förutsättningar att diskutera språk- och textfrågor i de finska proven. Den

vanligaste frågan som på finlandssvenskt håll ställs när de dalande resultaten i modersmålet diskuteras är om det är språkfelen som ökat. I synnerhet när det gäller modersmålet är det ju ett rimligt antagande att den ständiga konfrontationen med finskan börjar ta ut sin rätt. Men en så entydig förklaring finns inte. Om nedgången vore ett minoritetsspråksproblem skulle knappast de finska proven visa samma utveckling. För modersmålets del kan man i alla fall konstatera att en försämrad språkkänsla säkert också spelar in. Det finns många skribenter som lever i en mycket finsk miljö och i många svaga texter är den finska interferensen tydlig. Det är sannolikt till en del skribenternas bristande språkkunskaper som gjorde att resultaten i modersmålet försämrades tidigare än i äidinkieli (se tabellerna 1 och 3) och att andelen underkända i modersmålet alltid har varit något högre och fortfarande stiger snabbare än i äidinkieli (se tabellerna 2 och 3).

Av de feltyper som ökar i modersmålsproven kan nämnas prepositionsfelet som säkert är vanligast och ordföljdsfelet som väl får anses som de allvarligaste. Speciellt indirekt anföring, vilket ju är en vanlig struktur i materialbaserade prov, vållar dagens gymnasister stora problem. Även för övrigt blir huvudsatsordföljd i bisatser allt vanligare. Men ändå är det kanske inte en ökande mängd fel som är den viktigaste orsaken till de sämre resultaten. Det är nog så att många av dagens medelmåttiga skribenter skriver sämre än motsvarande kategori förr. Men det är inte säkert att de gör fler eller värre fel än tidigare. Jag skulle snarast säga att språket allmänt sett har blivit enklare, torftigare och mindre variationsrikt. Många huvudsatsmeningar och många upprepningar av samma standardfraser är vanligt. Många skribenter har ett knappt ordförråd och behärskar inte idiom och fasta fraser. De allra svagaste har inget skriftspråk. De skriver som de talar.

Hand i hand med ett svagt skriftspråk går naturligtvis oförmåga att bygga upp en dynamisk text. Det i sin tur leder till att argumentationen ofta blir föga övertygande. För sådana skribenter är det oöverkomligt att ta en riktig diskussion med en

text och de saknar ofta redskap för hänvisningar, anföring och andra formella grepp. Ofta räcker språket och struktureringsförmågan heller inte till för att beskriva ett mer komplext sammanhang som t.ex. redovisning av information i tabeller och diagram där det inte finns en text att stödja sig på. Det är alltså delvis fråga om problem som mer läsning och mer skrivträning kunde råda bot på.

Jag ska i det följande med hjälp av ett par texter försöka belysa vad det är, förutom språkfelen, som de svaga skribenterna stupar på.

Textexempel 1

Materialet för uppgiften var flera diagram som visade hur olika kategorier finländare förhållit sig till horoskop. Uppgiften var att resonera kring detta. Rubriken fick skribenterna formulera själva.

Vad anser finlänningar om horoskop?

Är horoskop en vetenskap som man tar på allvar? Himlakropparna granskas ivrigt av mer eller mindre professionella individer och vi kan läsa vår framtid i diverse veckotidningar. Jag undrar om det faktum att jag är en stenbock inverkar på mitt liv överhuvudtaget? Finländarna överlag tenderar att vara relativt jordnära personer och de flesta tar nog horoskop med en mycket stor nypa salt.

I Vetenskapsbarometern 2001 av Tieteen tiedotus ry/yhdyskuntatutkimus Oy 2001 frågade man finländare ur olika samhällsgrupper vad de ansåg om horoskop. Man undersökte åsikter med att konstatera att horoskop som grundar sig på djupare astrologisk kunskap kunde vara pålitlig. De allra flesta grupperna hade 50 % som var av annan åsikt.

— — —

Är man en kvinnlig studerande mellan 10-25 år, bor i södra eller mellersta Finland i en stad med mindre än 4000 invånare tror man enligt diagrammet lättare på horoskop. Är

man å andra sidan en man över medelåldern med akademisk utbildning och är en högre tjänsteman som bor i en storstad i Nyland finns det en stor chans att man inte tror på horoskop. Man kunde tro att det skulle finnas en större mängd i Norra Finland som tror på horoskop eftersom man mycket lättare där åtminstone ser stjärnhimlen och alla dess under än i södra Finland. De geografiska skillnaderna är över lag relativt små och de flesta tror inte på horoskop.

Universum är oändligt stort och mysterisk. Tittar man upp på en mörk natt och granskar stjärnhimlen kan man mycket väl tänka sig att det måste finnas svar på frågor någonstans därute. Men vilka svar och vilka frågor? Det är klart att det som är runt oss påverkar på något sätt. Stjärnorna har vandrat längs med himlen och fått oss en gång i tiden att tänka på olika djur och bilder som stjärnorna föreställt. Av det har det uppstått folksagor och traditioner.

Visst finns det språkfel i ovanstående textexempel, både ordval, pronomenanvändning och konstruktioner visar tydliga briser. Ändå förefaller det som om de formella felen skulle vara underordnade en mer allmän oförmåga att med egna ord diskutera ett givet material. I den aktuella uppgiften fanns det alltså ingen färdig text som stöd utan skribenterna skulle själva formulera den information som gavs i diagramform. Så länge skribenten småpratar kring temat löper texten något så när, men så fort materialet kommer in sjunker den språkliga förmågan katastrofalt. Att källhänvisningen blir klumpig är förståeligt, eftersom det för elever alltid är svårt att hänvisa till källor som saknar namngiven författare (i detta fall ett vetenskapligt samfund). Värre är att skribenten har stora svårigheter att klä faktainformationen i ord. Hon kan läsa diagrammen, men saknar förmåga att objektiva och på ett generellt plan återge innehållet. I Finland definieras studentexamen som ett mogenhetsprov och just de långa essäerna i modersmålprovet har ansetts mäta en

mognad utöver ämnesgränserna. Här kan man kanske också säga att det brister i mognaden.

Följande textexempel utgörs av en text som är skriven som en s.k. fri uppsats under rubriken *Sagorna som både vuxna och barn läser*. Också i den texten är det snarare allmänt textuella och innehållsliga brister än enskilda fel som dominerar intrycket av uppsatsen.

Sagor som både barn och vuxna läser

Det finns många sagor som både barn och även vuxna tycker om att läsa. Att vuxna tycker om sagor tyder på att deras barnasinne inte är helt borta.

Under en väldigt lång tid har människor tyckt om sagor. Fastän det har varit en medelålders affärsman eller ett litet barn har sagorna haft samma lockelse. Sagor har alltid kunnat kalla fram känslor av äventyr, sorg och roligheter. De har alltid kunnat få en att glömma sina bekymmer en stund. Sagor och historier har alltid varit ett bra sätt att få igång sin fantasi. Klassiska sagor av t.ex. bröderna Grimm har alltid varit populära oberoende av hur gammal läsaren är.

Klassiska sagor och historier är nästan det bästa att läsa när man vill komma ifrån världen ett tag. Även nyare sagor och historier är väldigt bra. Den mest kända författaren av nyare sagor var Astrid Lindgren. Hennes sagor är några av de bästa man någonsin kan läsa.

Böcker har alltid varit ett bra sätt att komma ifrån verkligheten en stund. Egentligen är nästan all skönlitteratur i någon form sagor. De klassiska sagorna är ändå de som man främst tänker på som sagor. Öppningsorden "Det var en gång" är de mest använda orden när det gäller sagor.

Sagor har berättats för barn så tidigt de bara kan förstå dem. Sagor och historier är bra för barn. De hjälper dem att utveckla ett väldigt rikt sinne för fantasi. Sagor är också väldigt bra att ha om man vill få ett barn att somna.

Ett stort problem finns dock med sagor de kan leda till att barn vill vara hjälten i sagan. Detta kan driva föräldrar halvt vansinniga.

Sagor har en otrolig möjlighet att få en att tänka på något annat en stund. Det här är bra då man tänker på hur världen är idag. Med alla krig som har hänt och alla problem som världen har idag. Det pågår ett krig nu i Mellan-Östern. Medierna i världen är sig lika när ett krig drar igång. Pressen anser att det är de bästa nyheterna på länge. Det är bara pressen som kan anse att alla lidanden ett krig för med sig är bra. Ändå så är det som att varje människa på planeten vill veta allt. De vill veta vad som har förstörts och hur många som har blivit dödade. Det är ett bra bevis på hur det är ställt med människans karaktär.

Nuvarande sagor och historier skiljer sig inte så mycket från de ursprungliga sagorna. Stilen har ändrats en del och språket är inte detsamma som i de första sagorna. Det är ingen överraskning att de har ändrats. Utveckling är något som sker helt naturligt, även om den får en massa hjälp av människan.

Så länge det har funnits civiliserade kulturer på jorden har det funnits sagor. De första var muntligt framförda. Detta gjorde att de blev litet mer otroliga för varje person som berättade sagorna. Det är inte många av de tidigare sagorna som har överlevt. En av sagorna från medeltiden är det odödliga eposet om ”Tristan och Isolde”.

Moderna sagor eller man kanske ska säga påhittade är väldigt populära. Det finns fortfarande historier som kallas sagor. Den vanligaste benämningen på påhittade historier är fantasy. De kan även kallas science-fiction romaner. När det gäller det manliga könet så föredrar de en bra äventyrsroman eller en saga. Det kvinnliga könet föredrar romantiska böcker eller sagor. En äventyrssaga fångar läsare i alla åldrar och finns det romantik inblandat tycker alla om dem.

En bok som figurerar för tillfället är ”Harry Potter” böckerna. Dessa har en förmåga att fånga sina läsare. De är populära i nästan alla åldrar. Det som får en fullvuxen man att läsa en saga eller fantasy historia är många. Den orsak som är störst är antagligen att de vill komma i kontakt med sitt barnasinne igen. En annan orsak kan vara att de tycker om att läsa sådana böcker och bara koppla av. En kärlek för att läsa sagor om äventyr, magi och romantik dör aldrig. Den kan glömmas bort men vanligen återfinns den igen. Utan ett sinne för fantasi kan det leda till att man blir en väldigt tråkig människa.

Sagor är en sak som alla barn får i sig så fort de kan förstå dem. De barn som inte får höra några sagor är det inte bra med. En kärlek för sagornas fantastiska värld kan inte släckas. Sagorna är kanske det som hjälper en framåt i livet. Sagor, historier och berättelser är de spännande saker som kan få en att glömma sina bekymmer. Det räcker inte länge men det är bra med en avkopplande stund.

Uppsatsen visar tydligt vilken fälla fria uppsatser med enbart en given rubrik kan vara för svaga skribenter. Rubriken verkar lätt och ser inte ut att kräva någon specialkunskap. Denna skribent har ändå inte ens riktigt klart för sig vad en saga är. Inte heller bekymrar sig skribenten om någon gemensam nämnare för vuxna och barn. Språket är ytterst valhänt och meningar som utgörs av endast en subjektinledd huvudsats dominerar. Innehållet är till ytterlighet magert och samma tankar återkommer flera gånger. De kraftiga generaliseringarna förstärks med adverbial som *alltid*, *aldrig*, *någonsin* och *väldigt*. Praktisk taget all konkretisering saknas. Astrid Lindgren nämns visserligen, men exemplifieras inte med en enda saga. Likaså nämns Harry Potter-böckerna men läsaren får inte veta vad det är som fånglar alla åldrar, eller ens vad böckerna handlar om. De perspektiv skribenten försöker föra fram, som till exempel äldre och nyare sagor, sagan i dagens värld och sagan som språngbräda för fantasin drunknar i den ostrukturerade texten.

Också här kan man säga att det brister i skribentens skrivmognad.

Hur kan utvecklingen förklaras?

Som av det föregående framgår förefaller det alltså klart att den nedgång av resultaten i studentexamensproven i modersmålet och äidinkieli som statistiken visar är en realitet. En totalt sett större andel av skribenterna än tidigare har svag skrivförmåga och svagt skriftspråk. För modersmålet del handlar det heller inte huvudsakligen om att skribenterna skulle behärska sitt modersmål sämre än tidigare utan snarast om bristande förmåga att föra ett resonemang och bygga upp en text. Vad kan då denna försämring bero på?

Det som oftast anförs när detta problem aktualiseras är att antalet modersmålstimmar i gymnasiet skars ner i mitten av 1990-talet och att detta nu syns i prestationsnivån. I dagens finländska gymnasier har eleverna 2 obligatoriska veckotimmar modersmål om man fördelar timmarna över hela gymnasietiden. Timmarna är emellertid inte jämnt fördelade utan bundna till kurser och undervisningsperioder, vilket innebär att eleverna vissa perioder inte har någon modersmålsundervisning alls. Den minskade mängden undervisning i kombination med modersmålsämnet ständigt växande undervisningsområde gör att dagens gymnasieelever skriver mycket mindre än vad gymnasisterna tidigare skrev i skolan. Systemet innebär också att eleverna inte längre har en egen modersmåls lärare som kan hålla ett öga på dem och som känner till vars och ens styrka och svaghet. Eleverna kan om det vill sig illa ha olika lärare på varje kurs och får alltså inte någon kontinuerlig feedback på sina prestationer. Lärarna kan inte heller följa med elevernas utveckling under en längre tid och i värsta fall är det ingen som har det absoluta ansvaret för den enskilda elevens skrivträning.

Numera är det möjligt att dela upp studentexamen på flera olika skrivomgångar. Dessutom är det möjligt att försöka höja betygen både i prov som underkänts och i prov där skribenten inte nått ett tillfredsställande resultat. Allt detta gör att alla

elever inte satsar för fullt på proven. Många skriver med en ganska låg ambitionsnivå eftersom det alltid går att reparera skadan senare. De många möjligheterna leder också till att en del elever skriver i förtid, dvs. innan de gått ut hela gymnasiet. Sådana elever motiverar ofta valet att skriva tidigt med att de ändå inte kan läsa sig till goda betyg i modersmålet. Skribenterna och glömmer då att allt de lär sig det sista gymnasieåret stöder deras modersmålutveckling.

Önskan att stöka undan modersmålsprovet så tidigt som möjligt hänger också ihop med att modersmålet uppenbarligen inte har särskilt hög status, speciellt inte bland pojkar. Många satsar hellre på andra ämnen. Det här kan bero på att det i dagens finländska studentexamen inte ställs några explicita krav på kunskaper om modersmålet eller litteraturen. I och med att det finns möjlighet att skriva en s.k. fri uppsats går det att välja bort alla uppgifter som har med språk och litteratur att göra. I de fria uppgifterna räcker det med att kunna skriva på acceptabel nivå. Detta innebär att det centrala innehållet i skolundervisningen inte kontrolleras i studentexamen.

De tänkbara orsaker till den neråtgående trenden i modersmålsprovet som jag hittills har diskuterat gäller alltså betingelserna för själva provet och modersmålets ställning och status i gymnasiet. Till detta kommer ytterligare faktorer som har med elevurvalet att göra.

Studentexamen är i dag ett självklart mål för långt fler unga än tidigare. Gymnasiebenägenheten är större än någonsin tidigare. Bara sedan början av 1990-talet har de finska skribenterna på våren ökat med 10.000 och de svenska med ca 500. I dagens gymnasier går alltså inte endast de elevkategorier som även tidigare sökte sig till gymnasieutbildning utan nästan hela årsklassen. I gymnasierna finns det elever som saknar motivation och kanske t.o.m. förutsättningar för meningsfulla gymnasiestudier. Det här måste ju också märkas i resultaten. Jag tror att det kan finnas lika många goda skribenter i våra gymnasier som tidigare, men att de relativt sett utgör en mindre del av skribenterna.

Slutligen finns det ytterligare en elevkategori som, åtminstone på svenskt håll, vissa år klar påverkar resultatet, nämligen de yrkesskolelever som lockas att försöka ta dubbel examen, dvs. en yrkesexamen och en mer teoretisk gymnasieexamen, parallellt. Denna möjlighet innebär ändå inte att de automatiskt får en modersmålsundervisning som motsvarar gymnasieundervisningen. Detta märks i resultaten. Nästan hälften av de underkända våren 2002 (se tabell 1) var yrkesskolelever. De kom från landets mest svenska områden och hade i princip inte alls samma språkproblem som skribenter från tvåspråkiga eller finskdominerade områden. De hade haft goda möjligheter att nå bra resultat om de hade fått en adekvat modersmålsundervisning. Som det nu var saknade många av dem t.o.m. insikter i hur man ställer upp en uppsats. Det stod helt klart att de skrivit litet, att de hade dåliga kunskaper i interpunktion och styckeindelning och ännu sämre i t.ex. argumentations- och textanalys. Speciellt svårt för dem var det materialbaserade provet där de måste gå i närkamp med texter. Bättre flyt blev det i allmänhet i berättande uppsatser, men också de saknade den argumentation som förutsätts i ett studentprov. Det framgick tydligt att skribenternas skrivfärdigheter inte motsvarade gymnasienivån. Här kan man inte skylla på skribenternas vilja eller motivation utan får konstatera att försöken att erbjuda två examina parallellt ännu inte har funnit sin form.

Hur ska det gå?

Hur ser då framtidsvisionerna för modersmålsämnet ut? Med anledning av de dalande resultaten i modersmålsproven tillsattes redan 1996 en arbetsgrupp vid studentexamensnämnden med uppgift att utveckla ett prov som bättre än det nuvarande skulle mäta det faktiska innehållet i gymnasieundervisningen. I gruppen ingår förutom de som i studentexamensnämnden ansvarar för äidinkieli respektive modersmålet även representanter för de svenska och finska modersmåls-

lärarföreningarna. Gruppen har utarbetat och genomfört två försöksprov på finska och svenska. Proven är avsedda att förutom läs- och skrivförmågan även testa innehållet i modersmålsundervisningen. Således ges flera deluppgifter kring en eller två texter. Uppgifterna skall dels mäta hur väl eleverna uppnått de centrala målen i läroplanen på respektive delområde, dels skribenternas förmåga att formulera sig sakligt och korrekt i kortare texttyper. Detta prov kompletteras med en mera traditionell essäuppgift, som oftast är materialbaserad, och betyget ges med beaktande av båda proven.

I det första försöksprovet testades antalet deluppgifter. Resultatet blev en modell med fem givna uppgifter av vilka tre ska skrivas. I det andra försöksprovet användes den nya provmodellen och nu testade bedömningskriterierna för den. Efter det gjorde studentexamensnämnden en framställan till undervisningsministeriet, som är den beslutande instansen, om att få ta i bruk en ny provtyp i modersmålet. Väntan på svar blev lång. Ministeriet var inte villigt att ta ställning i frågan förrän andra förändringar i studentexamen var fastställda. I september 2003 godkände undervisningsministern äntligen den nya provmodellen, vilket innebär att den kommer att tas i bruk våren 2007, eftersom alla elever som inleder sina treåriga gymnasiestudier skall ha rätt att från början veta vilken typ av prov de kommer att ställas inför i sin examen.

De förhoppningar som knyts till det nya provet gäller framför allt kunskapsevalueringen och motivationen. Provet blir nu mångsidigare och det kommer inte längre att vara möjligt att få ett gott betyg utan att behärska stoffet i modersmålskurserna. Bättre insikter i språket och litteraturen borde också synas i bättre textstruktur och säkrare argumentationsförmåga. Provet kommer därmed att bli litet mer krävande och som vi hoppas mer prestigefullt. Förhoppningsvis blir det också lättare för modersmåls lärarna att öka motivationen för kunskapsstoffet i ämnet, då det inte längre är möjligt att undvika litteratur- och språkanalyser i studentprovet. Vi hoppas ytterligare att svaga skribenter skall förstå att de nu i någon mån har möjlighet att

genom kunskaper kompensera en svag skrivförmåga. Det skall löna sig att satsa på modersmålet. Det nya provet upplevs som en vitamininjektion för modersmålet både av lärarna och av studentexamensnämnden. Under de närmaste åren kommer provet ytterligare att utvecklas och finslipas i samråd med modersmåls lärare och andra sakkunniga. Vi får hoppas att det blir ett bättre, mångsidigare och mer stimulerande mätinstrument än det nuvarande.

Det är i alla fall givet att ett nytt prov inte ensamt kan vända den sjunkande kurvan. Det behövs också fler obligatoriska modersmålskurser i gymnasiet och färre elever som väljer gymnasiet utan att vara motiverade för gymnasiestudier.

Litteratur:

Nyström, Ingegerd (1991): *Voiko ylioppilastutkinnon äidinkielen kokeessa tulla hylätyksi?* I Kieliposti 1991/3
Statistik från studentexamensnämnden
Uppsatser

Sprogpolitik, sprogrigtighed og fremtidens danskfag

Ole Ravnholt

Dansk Sprognævn og skolen

Dansk Sprognævn har ifølge *Lov om Dansk Sprognævn* tre hovedopgaver, nemlig at

- følge det danske sprogs udvikling
- give råd og oplysninger om det danske sprog
- fastlægge dansk retskrivning og udgive *Retskrivningsordbogen*

Sprognævnsløven nævner ikke skolen som et særligt område for nævnets aktiviteter, men siger dog at ændringer af retskrivningen der har principiel karakter, skal godkendes af kulturministeren efter indhentet udtalelse fra undervisningsministeren. *Lov om dansk retskrivning* fastlægger at dansk retskrivning skal følges af alle offentlige institutioner og alle anerkendte skoler og uddannelsesinstitutioner, men giver undervisningsministeren mulighed for at fastsætte nærmere regler om undtagelse af visse skoler og uddannelsesinstitutioner og om begrænsninger i anvendelsen af mulige retskrivningsformer.

Bekendtgørelse om Dansk Sprognævnets virksomhed og sammensætning giver en række repræsentanter for skoler og uddannelser plads i repræsentantskabet, som i alt har mindst 27 og højst 30 medlemmer. Undervisningsministeriet har én repræsentant, og Danmarks Lærerforening ligeledes én, som desuden skal repræsentere folkeskolen. Dansklærerforeningen har to medlemmer der skal repræsentere seminarierne og gymnasieskolen. Rektorkollegiet (rektorerne ved de højere

læreanstalter) udpeger fem repræsentanter som skal være sagkyndige, og de er som oftest ansat ved et institut der bl.a. uddanner dansklærere til gymnasiet og seminarierne. Desuden er der en del andre medlemmer som på forskellig vis har førstehåndskendskab til danskfaget i skolen, men som ikke direkte repræsenterer den.

Regelgrundlaget tager altså højde for at skolen på forskellig vis kan have interesser i retskrivningen og i andre af Sprognævnets opgaver, men giver ikke nævnet opgaver der er direkte rettet mod skolen. Opgaven med at fastlægge retskrivningen og udgive *Retskrivningsordbogen* er ikke begrundet alene i *Retskrivningsordbogens* funktion som rettesnor for danskundervisningen i skolen.

Danskundervisningen i skolen er naturligvis et område der kan og bør ses under en sprogpolitisk synsvinkel. Personlig mener jeg at danskundervisningen er det alvorligste og mest påtrængende sprogpolitiske problem i Danmark i dag fordi den ikke virker ordentligt: mange lærer ikke at læse og skrive godt, og den sproglige bevidsthed og opmærksomhed er lav. Men danskfaget opfattes traditionelt som et rent uddannelsespolitisk problem med didaktiske og pædagogiske implikationer, ikke som et kulturpolitisk og sprogpolitisk problem, og faget hører jo også under Undervisningsministeriet, mens sprogpolitikken og Sprognævnet hører under Kulturministeriet. På Kulturministeriets konference på Louisiana i juni 2000, som var startskuddet på den proces der langt om længe førte til at ministeriet i dette efterår kunne offentliggøre et sprogpolitisk udspil, *Sprog på spil*, var der så mange indlæg der drejede sig om danskfaget i skolen, at ordstyreren, Jørn Lund, følte sig foranlediget til at minde om at der var tale om en kulturministeriel konference, og at indlæggene derfor også burde rette sig mod forhold der lå inden for kulturministerens område. Omvendt spillede danskfaget en ret underordnet rolle i den sprogpolitiske debat der fandt sted i Folketinget i april i år på baggrund af en forespørgsel til kulturministeren, og som var

medvirkende til at sætte skub i færdiggørelsen af Kulturministeriets udspil.

Der er med andre ord en tilbøjelighed til at tænke på sprogpolitiske problemer (og sikkert også andre politiske problemer) i relation til ministerområder, selv om de ikke i sig selv følger ressortgrænserne. Det kan have været medvirkende til at regelgrundlaget for Dansk Sprognævn blev udformet sådan at det ikke direkte giver nævnet opgaver inden for undervisningsministerens område. I hvert fald er der ikke nogen tradition for at Dansk Sprognævn er direkte involveret i arbejdet med at udvikle danskfaget, fx havde nævnet ikke nogen repræsentant i Arbejdsgruppen Fremtidens danskfag, som netop har udarbejdet en omfattende rapport for Undervisningsministeriet (2003). I tidens løb er der ganske vist mange af nævnets medlemmer og også en del af medarbejderne som på forskellig vis har deltaget i arbejdet med danskfagets udvikling, men de har normalt været udpeget i kraft af deres personlige faglige ekspertise eller som repræsentanter for andre institutioner, ikke som repræsentanter for Dansk Sprognævn.

De udvalg som har arbejdet med det sprogpolitiske udspil, både under den tidligere og den nuværende regering, har dog også involveret andre ministerier end kulturministeriet, bl.a. undervisningsministeriet, og udspillet, der præsenteres som regeringens, ikke Kulturministeriets alene, handler da også i høj grad om danskfaget. Ligeledes har Sprognævnet ved flere lejligheder udtalt sig om sproget og skolen, og har ikke blot udgivet *Retskrivningsordbogen*, men også enkelte andre skrifter der i større eller mindre grad retter sig mod danskundervisningen. Dem tager vi først; sprogpolitikken, som naturligvis er langt vigtigere, kommer bagefter.

Dansk Sprognævns opgaver og rolle

Ifølge retskrivningsloven skal dansk retskrivning som nævnt følges af skoler, uddannelsesinstitutioner og andre offentlige institutioner. Retskrivningen har altså et bredt dækningsområde, og inden for dette er den ikke vejledende, men juridisk

forpligtende. I praksis dækker den endnu bredere end det der fremgår af loven, for de trykte medier og forlagene forsøger normalt også overholde den officielle retskrivningsnorm. Men til gengæld er der en stærk tradition for at opfatte Sprognævnets normeringsopgave indskrænkende, sådan at den kun angår skriftsproget og kun omfatter stavning og bøjning – der er endda nogle der hævder at det er i strid med loven at *Retskrivningsordbogen* medtager bøjningsoplysninger.

Sprognævnet kan oplyse og rådgive om andre sproglige problemer som betydning, udtale og ordvalg, også om gængse normer inden for disse områder, men her findes der ingen officiel norm, og Sprognævnets oplysning og rådgivning kan derfor ikke være normativ. *Retskrivningsordbogen* indeholder ikke udtaleangivelser, og betydningsoplysninger medtages normalt kun i det omfang der er nødvendigt for at holde homonymer ude fra hinanden. Og det at et ord optages i *Retskrivningsordbogen*, er ikke udtryk for at det er godkendt eller anbefalet, lige så lidt som manglende optagelse kan tages som udtryk for at ordet frarådes.

Det står fx sprogbrugerne frit for at bruge ordet *forfordele* i betydningen 'favorisere', men vi oplyser naturligvis om at ordet traditionelt har den modsatte betydning, og gør opmærksom på risikoen for misforståelser. Mange af vores spørgere ønsker at få bekræftet at det er ukorrekt at udtale ordene *frem* og *præst* som om de skrives *fram* og *prast*, men da der ikke findes nogen officiel norm for udtalen, nøjes vi med at oplyse om at de to udtaler er knyttet til alder og status, og om at man risikerer at blive forfulgt hvis man vælger ungt og lavsocialt. En del virksomheder spørger om det er korrekt at skrive *vores* i forretningsbreve, eller om man skal vælge *vor/vort/vore*. Vi svarer at begge er korrekte, men at man kan lade valget afhænge af om man ønsker at firmaet skal have et konservativt eller et mere moderne image, og at det i nogen grad hænger sammen med valget mellem *du* og *De*. Vi tøver også med at sige at *fordi at* er ukorrekt, men ikke med at insistere på at hvis man bruger

de traditionelle kommaregler og vælger at skrive *fordi at*, så skal der være komma foran *fordi* og aldrig mellem *fordi* og *at*.

Vi gør os med andre ord umage med at skelne mellem normeringsopgaven og oplysningsopgaven, og mellem den officielle norm, som findes i *Retskrivningsordbogen*, og de uofficielle normer og fordomme der er i omløb. Vores oplysnings- og rådgivningsvirksomhed er reaktiv, baseret på spørgsmål om konkrete sproglige problemer, ikke udfarende¹. Og fastsættelsen af dansk retskrivning skal ifølge sprognævnsbekendtgørelsen følge to principper, nemlig traditionsprincippet og sprogbrugsprincippet, som tilsammen sikrer at der sker relativt få ændringer, og at dem der sker, er velbegrundede i forhold til sprogbrugen eller i forhold til hidtil gældende principper. Retskrivningen (og *Retskrivningsordbogen*) er derfor overvejende en konserverende faktor i det danske sprogs udvikling, ikke en drivkraft.

Retskrivningsordbogen og andre udgivelser fra Dansk Sprognævn

Sprognævnsbekendtgørelsen nævner ikke at pædagogiske hensyn skal spille en rolle i fastsættelsen af retskrivningen eller i udformningen af *Retskrivningsordbogen*. I praksis går entydighed og kortfattetthed forud for pædagogiske hensyn, og det gør at *Retskrivningsordbogen* ikke altid er let tilgængelig for den læge bruger.

Den indeholder fx en del valgmuligheder, men ingen anbefalinger om hvilken der bør vælges², og den tager ikke stilling til de enkelte muligheders stilistiske og sociolingvistiske valør. Der er et udbredt (eller i hvert fald ofte udtrykt) ønske om at Sprognævnet skal nedbringe antallet af såkaldte dobbeltformer, muligheder for at vælge mellem forskellige

---

¹ Oplysningskampagnen om de nye kommaregler med pjecen *Nyt komma – et tegn bedre* er en undtagelse.

² Bortset fra anbefalingen af de nye kommaregler, som nu, efter at de to systemer samles i ét, bliver til en anbefaling af at man normalt undlader at sætte komma foran ledsætninger.

skrivemåder, og den seneste udgave af *Retskrivningsordbogen* imødekommer i nogen grad dette ønske (Jervelund 2001, Schack 2001). Men der vil formodentlig ofte være uenighed blandt dem der stiller kravet, om hvilken af to mulige former der i givet fald skal udgå. Det medfører at den meget brede dækning som *Retskrivningsordbogen* har ifølge retskrivningsloven, i praksis kan gøre det vanskeligt at reducere antallet af valgmuligheder, for de findes normalt på steder hvor sprogbrugen (ifølge sprogbrugsprincippet: ”gode og sikre sprogbruges skriftlige sprogbrug”) ikke har valgt mellem to former. Der er ofte tale om et valg mellem sameksisterende ældre og nyere former, fx en konservativ adverbialform uden -t og en progressiv med -t i ord som *hovedsagelig* (RO 01: **hovedsagelig** *adj.*, -t, *som adv.* også (jf. § 38) uden -t), eller mellem fordanskning og bevarelse af fremmede former, fx pluralis-s’er i engelske lån som *airbag* (RO 01: **airbag** *sb.*, -gen, -ger *el.* -s, *bf. pl.* airbagge(r)ne).

Pædagogiske hensyn kunne tale for konsekvent at vælge progressive former, for de vil være i bedre overensstemmelse med børns og unges sprog og sprogbrug og derfor lettere at undervise i, men hensyn til ikke helt så unge sprogbrugere kan tale for at vælge mere konservative former. Det betyder at der måske nok kan gøres en indsats for at nedbringe antallet af dobbeltformer, men at det ikke vil være rimeligt at afskaffe dem helt – og at dansklærerne også i fremtiden i mange tilfælde vil være nødt til at vælge hvilken af to former de vil lægge til grund i undervisningen.

Dansk Sprognævn følger i sine udgivelser og tildels også i rådgivnings- og oplysningsarbejdet den praksis overvejende at anvende sprogvidenskabelige termer af latinsk oprindelse, altså *subjekt*, *adjektiv* for *grundled*, *tillægsord*. Der anvendes dog også i en vis udstrækning termer af dansk oprindelse: *fælleskøn*, *sætningsknode*. Denne praksis er i overensstemmelse med en anbefaling fra en rapport om Sproglig viden og bevidsthed, udgivet af Undervisningsministeriet 1992, om den sprogvidenskabelige terminologi i danskundervisningen. Rapporten indeholdt en liste over termer som dannede udgangspunkt for en

publikation fra Dansk Sprognævn (*Grammatisk talt*, 1996), om grammatisk terminologi. Anbefalingen fra rapporten har haft et vist gennemslag blandt dansklærerne og på ordbogsredaktionerne, og *Grammatisk talt* anvendes en del i undervisningen på seminarierne.

Andre af nævnets udgivelser, fx debathogen om importordsproblematikken, *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question* (Davidsen-Nielsen m.fl. (red.) 1999), statusudredningen (Jarvad 2001) og tidsskriftet *Nyt fra Sprognævnet* er uden tvivl også anvendelige i danskundervisningen på forskellige niveauer, men er ikke direkte rettet mod den.

Derimod har Dansk Sprognævn udgivet hele tre skrifter om kommatering der kan siges at være mere eller mindre direkte rettet mod danskfaget. Pjecen *Nyt komma – et tegn bedre* (2001) blev sendt til gymnasier, seminarier og pædagogiske centraler og rekvireret i stort tal. Erik Hansen og Kirsten Rask har skrevet en lærebog om kommatering (*Sætning, komma – kommasætning*, 1998), angiveligt henvendt til folkeskolens ældste klasser og forholdsvis let tilgængelig. Henrik Galberg Jacobsen har skrevet en grundigere lærebog (*Sæt nyt komma*, 2001) som anvendes en del på seminarierne og på andre dansklæreruddannelser.

Jeg forstår denne tilbageholdenhed i forholdet til danskfaget i skolen i lyset af den tidligere nævnte tradition for at skelne skarpt mellem normeringsopgaven og oplysningsopgaven og for ikke at være udfarende. Udgivelser fra Sprognævnet ville let kunne opfattes som normerende i samme forstand som *Retskrivningsordbogen* er det, og undervisningsmaterialer bør ikke uofficielt have en sådan status. Oplysningskampagnen om de nye kommaregler gik ud over denne tradition, men førte jo også til en veritabel kommakrig i medierne. Den er nu heldigvis afsluttet uden tabere.

Sprogpolitikken og danskfaget

Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik (2003) peger på tre vigtige faktorer i udviklingen i den danske sprogsituation:

- alment forøgede krav til sprogbeherskelse (i forbindelse med overgang til informationsfundet)
- mangesproglighed (Danmark er ikke længere et homogent sprogsamfund)
- det engelske sprogs udbredelse (som led i internationaliseringen og globaliseringen)

Jeg nævner dem her i omvendt rækkefølge i forhold til Sprognævnets forslag. Det svarer bedre til temaet for dette nordiske sprogkonference og til min personlige prioritering af de sprogpoltiske problemer som udviklingen har ført med sig. Jeg tager også forbehold over for formuleringen om at Danmark "ikke længere [er] et homogent sprogsamfund", for efter min opfattelse ville det være rigtigere at sige at der er opstået en ny heterogenitet i det danske sprogsamfund på grund af indvandringen. Også tidligere har rigets indbyggere nemlig talt mange forskellige sprog, fx tysk (indtil 1864), norsk (indtil 1814), islandsk (indtil 1944), færøsk og grønlandsk.

Kulturministeriets sprogpoltiske udspil (*Sprog på spil*, 2003)³ tager især afsæt i tilstedeværelsen af engelsk i det danske samfund, men de konkrete forslag sigter i høj grad også på de problemer der opstår som følge af at kravene til sprogbeherskelsen vokser i informationsfundet.

Sprogpolitikken overordnede sigte

Både Kulturministeriets og Sprognævnets forslag har ladet sig inspirere af den svenske sprogpoltiske udredning, *Mål i mun*, og har taget dens overordnede sigte til sig:

---

³ Dette udspil var endnu ikke offentliggjort da det nordiske sprogkonference fandt sted, og jeg kendte derfor ikke indholdet på det tidspunkt, men jeg har naturligvis taget det med i denne version af oplægget.

- at sikre dansk som et komplet og samfundsbærende sprog
- at sikre alles ret til sprog: dansk, modersmål, fremmedsprog

Og begge udpeger nogle områder hvor det danske sprogs status er særlig problematisk, nemlig videnskaberne, de højere uddannelser og erhvervslivet. Sprognævnet foreslår, i erkendelse af at det er nødvendigt og uundgåeligt at engelsk kommer til at spille en stadig vigtigere rolle, at dansk kan sikres som komplet sprog ved at der indføres ”parallelsproglighed”, således at både dansk og engelsk (og andre sprog) anvendes inden for de nævnte områder. Derfor peger nævnet på at der er behov både for en styrkelse af undervisningen i dansk på alle niveauer og for en styrkelse af fremmedsprogsundervisningen.

Fremtidens danskfag

Hvad danskfaget angår, foreslår Sprognævnet i de nævnte retningslinjer at undervisningen i de sproglige aspekter af det almene danskfag styrkes, at der i danskundervisningen skal indgå nabosprogsundervisning i norsk og svensk, at der skal være tilbud om danskundervisning for læsesvage, og at undervisningen i dansk som andetsprog skal styrkes. I 2001 besvarede Dansk Sprognævn et spørgsmål fra Arbejdsgruppen Fremtidens danskfag om nævnets opfattelse af de sprogpoltiske præmisser for gruppens arbejde (Ravnholt 2002), og her findes der lidt mere detaljerede redegørelser for disse forslag. Også Kulturministeriets udspil diskuterer danskundervisningen i førskolen, folkeskolen og ungdomsuddannelserne. Alle gør opmærksom på behovet for en styrkelse af uddannelsen og efteruddannelsen af dansklærere og af udforskningen af dansk sprog.

Det almene danskfag

En række internationale læseundersøgelser konkluderede i begyndelsen af 1990'erne at danske skoleelever lærte at læse senere end elever i en række af de lande der blev sammenlignet

med, bl.a. de andre nordiske lande. Undersøgelserne viste endvidere at danske elever læste forholdsvis langsomt, men til gengæld også at de ældre elever læste med større forståelse end deres jævnaldrende mange steder i udlandet. Der findes også undersøgelser som tyder på at op mod 20 % af den voksne danske befolkning har alvorlige læsevanskeligheder. Disse undersøgelser blev anledning til en særlig indsats på læseområdet, for undervisningen i en række fag forudsætter at eleverne fra tredje klasse kan tilegne sig fagligt stof gennem læsning, og det viste sig at det var der mange som ikke kunne.

Der findes ikke tilsvarende undersøgelser af danske skoleelevers skrivefærdigheder, men det er en almindelig opfattelse, fx udtrykt i en evaluering af de videregående uddannelser i dansk/nordisk (Evalueringscenteret 1997), at en ret stor gruppe studerende på de videregående uddannelser har problemer med at formulere sig skriftligt på et niveau der svarer til de krav som uddannelsen stiller, og man må gå ud fra at de mange som har læsevanskeligheder, også har problemer med at skrive.

Dansk Sprognævn går ind for at indsatsen for at udvikle undervisningen i læse- og skrivefærdigheder på alle niveauer i uddannelserne skal fortsættes, for kravet om at kunne læse og skrive godt bliver stillet til stadig flere, og utilstrækkelige færdigheder vil blive en stadig større hindring for deltagelsen i samfundets liv, både arbejdsmæssigt, politisk og kulturelt. Nævnet peger også på nødvendigheden af at tilbyde danskundervisning til de mange læsesvage voksne.

Nævnet mener videre at fremtidens danskfag bør bidrage til at styrke det danske sprog ved at udvikle en høj grad af sproglig bevidsthed og kreativitet hos elever og studerende og ved at fremme deres forståelse for og viden om det danske sprogs opbygning, brug og betydning, bl.a. ved at give dem et elementært sprogvidenskabeligt begrebsapparat der gør det muligt at formulere og diskutere sproglige iagttagelser af tekst og tale. Undervisningen bør også omfatte det danske sprogs

betydning og status i samfundet og den sproglige mangfoldighed der findes og udvikler sig i Danmark.

Nabosprogsundervisningen

Endelig foreslås det at undervisningen i nabosprogene norsk og svensk skal styrkes, sådan at eleverne faktisk lærer at forstå talt og skrevet norsk og svensk. Ifølge undervisningsplanerne har det altid været et mål, men i praksis har undervisningen i norsk og svensk sprog i mange år været prioriteret så lavt at det ikke er blevet opfyldt, bl.a. fordi man har klaret sig med at læse enkelte norske og svenske tekster i dansk oversættelse.

Arbejdsgruppen Fremtidens danskfag anbefaler at man bør overveje om danskfagets nordiske aspekter skal ”afskaffes eller tages alvorligt”, og det understreges at ”kun en gensidig [dvs. fælles nordisk, OR] satsning på forståelse af de tre centrale nordiske sprog, dansk, svensk og norsk, overhovedet er et realisabelt mål.” Dansk Sprognævn anbefaler altså at danskfagets nordiske aspekter tages alvorligt, og det samme gør Kulturministeriets sprogpoltiske arbejdsgruppe, som ligesom Fremtidens danskfag understreger nødvendigheden af en fælles nordisk satsning.

Dansk som andetsprog

Ca. 6 % af den danske befolkning har ikke dansk som modersmål. På landsplan er andelen af tosprogede elever i folkeskolen knap 10 %, og på nogle skoler i de store byer langt højere. Det indebærer en vis risiko for at disse grupper kan blive sat uden for den samfundsmæssige udvikling hvis de ikke lærer at beherske dansk tilstrækkelig godt til at kunne deltage, og den risiko bør fremtidens danskfag medvirke til at begrænse.

Det vil stille særlige krav, både til undervisningen i dansk som andetsprog og til den almindelige danskundervisning, men naturligvis også til undervisningen i andre fag og til andre sektorer i det danske samfund. Der er bred enighed om at det er nødvendigt at satse på at udvikle undervisningen i dansk som

andetsprog og som fremmedsprog, men spørgsmålet om modersmålsundervisning er politisk kontroversielt i Danmark⁴.

Nævnets svar til Arbejdsgruppen Fremtidens danskfag peger på at et bevidst forhold til modersmålet, som altså ikke nødvendigvis er dansk, er en vigtig forudsætning for at lære andre sprog godt, også dansk. Udspillet fra Kulturministeriets arbejdsgruppe går på listesko i diskussionen af de problemer som de nye udviklinger af mangesprogligheden fører med sig, især i spørgsmålet om modersmålsundervisningen for indvandrere. Sprognævnet siger dog i forbindelse med fremmedsprogsundervisningen at det af hensyn til den sproglige mangfoldighed er vigtigt at der undervises i indvandrersprog som tyrkisk, arabisk, farsi og urdu.

Litteratur

Arbejdsgruppen Fremtidens danskfag (2003): *Fremtidens danskfag – en diskussion af danskfaglighed og et bud på dens fremtid*. Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr. 1.

Bekendtgørelse om Dansk Sprognævns virksomhed og sammensætning. Kulturministeriets bekendtgørelse nr. 707 af 4. september 1997.

Dansk Sprognævn (1996): *Grammatisk talt. anbefalede sproglige betegnelser*. Redigeret af Henrik Galberg Jacobsen. Dansk Sprognævns skrifter 24. Dansk Lærereforeningen.

Dansk Sprognævn (2001): *Retskrivningsordbogen*, 3. udgave. Aschehoug/Alinea.

Dansk Sprognævn (2001): *Nyt komma – et tegn bedre*.

---

⁴ I Danmark lægges de mange af de ”Myter om tvåspråkighet” som Inger Lindberg (2003) gør op med, i høj grad til grund for politikken på dette område, fx har regeringen med virkning fra dette skoleår afskaffet kommunernes pligt til at tilbyde modersmålsundervisning med henvisning til at forskerne er uenige, og mange kommuner har derefter afskaffet dette tilbud.

- Dansk Sprognævn (2003): 'Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik'. *Nyt fra Sprognævnet* 2003/2.
- Evalueringscenteret (1997): *Videregående uddannelser i dansk/nordisk*.
- Hansen, Erik og Rask, Kirsten (1998): *Sætning, komma – kommasætning*. Dansk Sprognævns skrifter 26. Hans Reitzels Forlag.
- Jacobsen, Henrik Galberg (2001): *Sæt nyt komma. Regler, grammatik, genveje og øvelser*. 2. udgave. Dansk Sprognævns skrifter 25. Dansk lærerforeningen.
- Jarvad, Pia (2001): *Det danske sprogs status i 1990'erne med særligt henblik på domænetab*. Dansk Sprognævns skrifter 32.
- Jervelund, Anita Ågerup (2001): 'Postbuddet, publikummet og pyjamassen. Dobbeltskrivning af konsonanter i bøjningsformer'. *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4.
- Kulturministeriets sprogpoltiske arbejdsgruppe (2003): *Sprog på spil – et udspil til en dansk sprogpolitik*. Kulturministeriet (også på ministeriets hjemmeside, www.kum.dk).
- Lindberg, Inger (2003): Myter om tvåspråkighet. *Språk i Norden* 2003.
- Lov om Dansk Sprognævn. Lov nr. 320 af 14. maj 1997.
- Lov om dansk retskrivning. Lov nr. 322 af 14. maj 1997.
- Ravnholt, Ole (2002): Fremtidens danskfag. *Nyt fra Sprognævnet* 2002/1.
- Schack, Jørgen (2001): 'Ændringer i opslagsords staveform eller ordform'. *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4.
- Undervisningsministeriet (1992): *Sproglig viden og bevidsthed*.

Språkrøktarbeid i norsk grunnskole – kva og korleis?

Magnhild Vollan

Evna til å sanse og formidle kan dyrkast, pleiast og utviklast (L97:112)

Kva er språkrøkt og språkrøktarbeid i grunnskolen?

Kva tyder egentleg "språkrøkt"? I *Bokmålsordboka* (1986) er "røkt" definert som "pass, stell", og "språkrøkt" er forklart med synonymet "språkdyrking". Det ordet blir på sin plass i ordboka presentert slik: "Det å dyrke og verne om renhet, uttrykksfullhet og lignende i (skrift)språket." I *Nynorskordboka* (1986) er "røkt" forklart med synonyma "pass, stell, tilsyn, omsut", og "språkrøkt" står forklart som "måldyrking". Dette oppslagsordet blir presentert slik: "Arbeid for å verne eit (skrift)mål og utvikle det vidare; språkrøkt." Me ser altså at språkrøkt dreier seg om eit arbeid, det handlar om å dyrke, verne og vidareutvikle språket, kan hende først og fremst skriftspråket. Til grunn for omgrepet "språkrøkt" kan det sjå ut til å liggje ei førestelling om språket som ein levande organisme, som noko som kan og bør dyrkast.

Ordet fører tankane over til det arbeidet blomedyrkaren gjer i drivhusa sine, eller jordbær dyrkaren gjer i bæråkeren sin. Når noko skal leve og gro og få vakre blomar eller bere mange velsmakande og fine bær, må det eit planmessig stell til frå ein som har omsut for vekstane. Han må vatne og gjødsle, han må skjerme for frost og kulde, uvêr og fuglar, han må setje inn høvelege tiltak mot uty og sjukdommar, han må tynne og skjere

vekk for å gje betre levekår for det som er igjen. Og så må han vere tolmodig og vente på fruktene av arbeidet.

I mi forståing av omgrepet "språkrøkt" ligg det naturlegvis ikkje noko biologisk. Det same har Lars S. Vikør gjeve uttrykk for: "Det seier seg sjølv at når vi her tar opp termen *språkrøkt*, ligg det ikkje noe biologisk i det" (1994:100). Men kva er språkrøkt når det kjem til stykket? Vikør seier same stad at "mye av språkrøkta er rein rådgjeving – enten ein no svarer på spørsmål om kva som er det gode og rette ordet og uttrykket, eller ein gjennomgår tekster og finpussar og forbetrar språket i dei". Han seier vidare at språkrøkt òg kan innebere å fastsetje normer som ikkje berre gjeld enkelttilfelle, men meir generelt, t.d. å setje opp terminologiar. Han meiner dessutan at det er ei viktig språkrøktoppgåve "å gi allmenne reglar for setningsbyggnad og uttrykksmåte gjennom lærebøker i norsk, kursverksemd o.l." (1994:101). Samanfattande har han formulert dette slik: "Språkrøkta er dels fornyande: utvikling av nye termar eller heile terminologiar, stilistiske verkemiddel o.l., og dels er ho konserverande: språkleg rådgjeving, retting og undervisning med sikte på å fremme dei rådande ideala for "godt språk" på alle nivå i praksis" (1994:113).

I arbeidet med å definere og avgrense det som er temaet mitt i denne samanhengen, er det føremålstenleg å skilje mellom språkrøkt i høve til nasjonalspråket på den eine sida og i høve til språket til den einskilde språkbrukaren på den andre. Eg skal sjå nærare på nokre sider ved språkrøktarbeidet i norsk grunnskole. Då er det først og fremst arbeidet i klasserommet i høve til den einskilde eleven som språkbrukar som står i sentrum. Dette arbeidet skjer sjølvstøtt på grunnlag av det språkrøktarbeidet som blir gjort i høve til nasjonalspråket, eit arbeid eleven òg skal skaffe seg kunnskapar om og utvikle holdningar til.

På denne bakgrunnen kan ein seie at språkrøktarbeidet i skolen handlar om å hjelpe eleven til *sikker og føremålstenleg rettskriving og teiknsetjing*, slik at han veit mest mogleg om kva som er rett. Vidare handlar det om å hjelpe eleven til å utvikle *sansen for godt språk og god språkføring*, slik at han veit at han

kan velje mellom fleire uttrykksmåtar, og at éin uttrykksmåte kan vere betre enn ein annan, alt etter situasjon og samanheng. Til sist handlar det om å leggje til rette for ei *forståing av det verdfulle i det nasjonale ordtilfanget* i vår internasjonale tid, slik at eleven kan gjere medvitne val. Medan det første punktet bare har med skriftspråket å gjere, gjeld dei to andre både det munnlege og skriftlege språket.

I denne utgreiinga om språkrøktarbeidet i norsk grunnskole er det nettopp desse tre punkta eg konsenterer meg om. Av plassomsyn ligg hovudvekta på språkrøktarbeid i høve til skriftspråket. Arbeid i høve til munnleg språkbruk og dei pragmatiske perspektiva har eg i liten grad funne rom for å gå inn på her. I det følgjande presenterer eg først *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97)* og den plassen språkrøktemna har der. Deretter kjem ein presentasjon av eit utval læreverk for grunnskolen. Så følgjer nokre tankar eg har gjort meg etter samtalar med lærarar i grunnskolen om praktisk språkrøktarbeid, og dernest nokre aspekt ved eit spesielt arbeidsfelt (valfridomen). Til sist presenterer eg nokre glimt frå allmennlærerutdanninga for å vise korleis ein arbeider der for å førebu kommande lærarar på arbeidet med språkrøkt i skolen.

Kva seier L97 om språkrøkt?

Innleiinga til norskplanen i L97

I innleiinga til norskplanen i L97 blir norsk presentert som eit identitetsfag, eit opplevingsfag, eit danningsfag, eit kulturfag, eit dugleiksfag og eit kommunikasjonsfag. Her står det mykje som har med språkrøkt å gjere på ein eller annan måte, særleg i omtalen av dugleiks- og kommunikasjonsfaget. Eg har valt ut nokre utdrag frå innleiinga for å gje eit inntrykk av planen, både med omsyn til formuleringsmåte og vektleggingar. Dei følgjande sitata blir ståande ukommentert, som eit bakteppe for det som kjem.

I underkapittelet "Faget sin plass i skulen" finn ein m.a. desse formuleringane:

Men eit språk er ikkje berre ord og omgrep, det følgjer reglar og har ein grammatikk som også er eit hjelpemiddel for å lære andre språk. Eit rikt ordforråd og skjerpa sans for mangfaldet i språket stimulerer både lytting og lesing og evna til å uttrykkje seg. Vi bruker språket for å forstå verda og for at andre skal forstå oss. Norsk er eit dugleiksfag. (L97:112)

Somme gonger legg vi avgjerande vekt på presisjon, på eit klart og eintydig språk, andre gonger på det tvitydige, det underfundige og det tenkte. For å kunne bruke språket nyansert og smidig må ein både vere nysgjerrig på ord, kjenne dei assosiasjonane dei vekker, og få røynsle med verkemidla i språket, litteraturen og retorikken. [...] Evna til å sanse og formidle kan dyrkast, pleiast og utviklast. Språket er eit medium som ligg mellom menneske, og tungemålet til den enkelte blir utvikla gjennom samhandling med andre. Språk blir lært interaktivt gjennom aktivitetar mellom menneske. [...] Norsk er eit kommunikasjonsfag. (L97:112-113)

I underkapittelet "Arbeidsmåtar i faget" står m.a. dette:

Faget skal utvikle gleda ved god form, forteljing og formidling, sansen for ord og uttrykk og evna til ryddig, variert og smidig framstilling. (L97:113)

I underkapittelet "Strukturen i faget" finn ein m.a. følgjande:

Vi lærer språk gjennom skriftleg og munnleg samhandling, gjennom å gi meldingar og gjennom deltaking. [...] Evna til å uttrykkje seg blir opparbeidd fordi ein møter og bruker stadig nye ord, uttrykk og tekstar [...] Elevane treng å få

røynsle med eit rikt munnleg og skriftleg repertoar. Derfor blir språkvariasjon og sjanger viktige element i opplæringa. (L97:115)

Mål og hovudmoment i L97

Når ein ser nærare på måla for småskole-, mellom- og ungdomssteget og hovudmomenta for kvar klasse, finn ein at dei ulike sidene av språkrøktarbeidet ikkje er like synlege, og at dei kjem inn med ulik styrke til ulike tider og i ulike samanhengar i grunnskolen.

Det siste utdraget ovanfor frå innleiinga til norskplanen i L97 handlar m.a. om arbeidet med tekstar i ulike sjangrar. Dette arbeidet er *gjennomgåande og grunnleggjande* i heile grunnskolen. På kvart klassesteg er der fleire hovudmoment som gjeld tekstarbeid. Elevane skal høyre, lese, snakke om og skrive innanfor ulike skjønnlitterære og sakprega sjangrar. Dei skal utforske andres og egne tekstar, og dei skal kunne gje tilbakemelding til andre om tekstane deira. Dette arbeidet er sentralt for utviklinga av tekstkompetansen hos kvar einskild elev. Det er òg viktig som grunnlag for den som skal utvikle sansen for godt språk og god språkføring. Dette har med språkrøktarbeid i *vid* forstand å gjere.

I denne samanhengen er det nødvendig med ei avgrensing. Eg vil i det følgjande først og fremst sjå nærare på dei tre punkta eg omtalte i innleiinga. I oppstillinga nedanfor har eg difor samla aktuelle sitat frå L97, gruppert i tre område som har med språkrøkt å gjere på denne meir *konkrete og avgrensa* måten: "Rettskriving og teiknsetjing", "God språkføring" og "Norsk – framandt ordtilfang".

Klasse	Rettskriving og teiknsetjing	God språkføring	Norsk – framandt ordtilfang
	<i>I opplæringa skal elevane</i>	<i>I opplæringa skal elevane</i>	<i>I opplæringa skal elevane</i>
1			
2		- få ei første innføring i ordklassar ved å sjå på til dømes den funksjonen adjektiv og substantiv har i språket	
3	- arbeide med skiljeteikn i eigne tekstar - byrje å arbeide med ulike typar hovudsetningar og teiknsetjing, mellom anna punktum, ropeteikn og spørjeteikn	- arbeide med ordklassar og den funksjonen dei har i språket	
4		- lære meir om ordklassar og funksjonane deira i arbeid med tekstar, som verb til å få fram til dømes fart, pronomen til å skape samanheng og liknande	
5	- arbeide med rettskriving ut frå individuelle behov. Bruke ordliste	- utforske korleis vi kan variere språket gjennom ordval og syntaks, undersøkje nokre trekk ved norsk setningsbyggnad	

6	<ul style="list-style-type: none"> - arbeide med avsnitt og rettskriving i egne tekstar og få rettleiing etter behov - arbeide med teiknsetjing, blant anna i forhold til skiljet mellom hovud- og leddsetningar 	<ul style="list-style-type: none"> - leggje vekt på ordval, nyansar og variasjon i språket - undersøkje korleis ulike ordklassar kan brukast til å uttrykkje funksjonar som årsak/verknad og samanlikning/kontrast 	
7	<ul style="list-style-type: none"> - skrive for mottakarar utanfor klasserommet, arbeide grundig med ein tekst med vekt både på det estetiske i si eiga språkføring og med vekt på rettskriving og teiknsetjing 	<ul style="list-style-type: none"> - skrive for mottakarar utanfor klasserommet, arbeide grundig med ein tekst med vekt både på det estetiske i si eiga språkføring og med vekt på rettskriving og teiknsetjing - arbeide med ordklassane i tilknytning til tekstar med vekt på den funksjonen dei har i språket 	<ul style="list-style-type: none"> - finne ord av engelsk opphav i norsk og prøve å finne norske synonym
8	<ul style="list-style-type: none"> - arbeide med teiknsetjing og arbeide grundig med å tileigne seg korrekt ortografi i hovudmålet 	<ul style="list-style-type: none"> -granske setningsstruktur og former for tekstbinding på ulike tekstnivå, også i elevtekstar, eksperimentere med å kombinere enkle setningar til samansette 	

9	- arbeide med formverket i sidemålet i tilknytning til tekstar		
10	- arbeide med god språkføring og formell dugleik i bokmål og nynorsk knytt til arbeidet med eigne tekstar - arbeide med hovudtrekka i norsk grammatikk. Bruke ordlister, oppslagsverk og annan referanselitteratur	- arbeide med god språkføring og formell dugleik i bokmål og nynorsk knytt til arbeidet med eigne tekstar	- studere korleis språk endrar seg, sjå på lånord og nyord, internasjonalisering og påverknad frå andre språk, og finne døme på utanlandske ord og uttrykksmåtar

Her kan eg òg nemne at ein under "Mål for ungdomssteget" finn ei formulering der ordet "språkrøkt" inngår: "Dei skal vite noko om kva som påverkar språkbruk over lengre tid, og utvikle ei medviten holdning til språkrøkt og språkutvikling" (L97:125).

Me ser at formuleringane i L97 gjeld utvikling av *eigen språkleg dugleik*, både munnleg og skriftleg, og dessutan utvikling av *kunnskap, refleksjon, forståing og holdningar*. Det dreier seg altså om både dugleiksmål, kunnskapsmål og holdningsmål.

I oversikta finn ein mange gjennomgåande sitat frå læreplanen under overskrifta "Rettskriving og teiknsetjing". Dette arbeidsområdet er framheva på dei fleste klassetrinna, det er bare i 1., 2. og 4. klasse ein ikkje har nemnt rettskriving og teiknsetjing. Dette er òg det mest konkrete feltet innanfor

språkrøktarbeid. Vidare kan ein leggje merke til at ordlistebruk er nemnt spesielt i 5. og 10. klasse.

Under overskrifta "God språkføring" finn ein like mange sitat. Det er bare i 1. og 9. klasse ein ikkje har nemnt dette arbeidsfeltet spesielt. Læreplansitata gjeld variasjon i språket (i ordval og syntaks), utvikling av medvit i høve til (bruk av) ord frå ulike ordklassar og gransking av tekstbinding på ulike tekstnivå. Elles er formuleringane heller generelle. Me ser at fleire av desse formuleringane òg kjem igjen på fleire klassesteg. Arbeidet med god språkføring er mangfaldig og har meir med skjønn og personleg smak å gjere enn arbeidet med rettskriving og teiknsetjing. Ein må òg hugse på det gjennomgåande arbeidet med tekstar i ulike sjanstrar, som eg var inne på tidlegare. Det ber i seg element som kan koplant til utvikling av god språkføring, idet ein arbeider med dei vala språkbrukaren må gjere i høve til m.a. føremål, sjanger, mottakarar og situasjon.

Under overskrifta "Norsk – framandt ordtilfang" finn ein bare to sitat. Desse gjeld arbeidet i 7. og 10. klasse. I 7. klasse er ord av engelsk opphav nemnt særskilt, i 10. klasse er formuleringane meir generelle idet det er tale om "påverknad frå andre språk". Dette arbeidsområdet innan språkrøkt har altså fått minst rom i planen.

L97 er ein omfattande og ambisiøs plan, og han er forplikande for lærarane. Det daglege arbeidet vil likevel variere frå den eine klassen til den andre, slik også i norsk.

Korleis blir desse emna presentert i lærebøkene?

I norsk skoletradisjon har lærebøkene hatt ein sentral plass. Eg har difor sett nærare på eit utval lærebøker for småskole-, mellom- og ungdomstrinnet. Eg har undersøkt korleis dei oppfyller målformuleringane i *L97* når det gjeld utval av fagstoff og val av arbeidsmåtar. I denne vesle undersøkinga har eg gått inn på dei tre områda eg har med i oversikta ovanfor.

Eg har undersøkt to verk som omhandlar dei språklege emna på småskole- og mellomtrinnet, og to andre verk om språk for ungdomstrinnet. Alle verka er godkjent av Nasjonalt læremiddelsenter til bruk i faget norsk i grunnskolen. Godkjenninga er gjeve etter L97. (Denne godkjenningsordninga er som kjent oppheva nå.)

Eg har ikkje gjort ein fullstendig analyse av desse læreverka, og her vil eg bare presentere nokre interessante hovudtrekk.

Lærebøker for småskole- og mellomtrinnet

For småskole- og mellomtrinnet undersøkte eg språkbøkene til verka *PÅ SPORET* og *SORIA MORIA*. Begge verka kom ut i åra 1997-1999, høvesvis på Aschehoug og Det Norske Samlaget. *PÅ SPORET* har ei språkbok for kvart klassetrinn (*Språkbok 3, 4, 5, 6 og 7*). *SORIA MORIA* har òg ei språkbok for kvart av dei same klassetrinna (*Språkbok 3 og 4, Språk- og sjangerlære 5, 6 og 7*). Det er bokmålsutgåva av bøkene eg har undersøkt.

Sidan det ikkje er laga eigne bøker om språklege emne for 2. klasse, og sidan ressursbøkene for andreklasse-læraren ikkje har med noko av interesse i denne samanhengen, omtaler eg ikkje det klassetrinnet vidare her.

PÅ SPORET har tema frå området "Rettskriving og teiknsetjing" i *alle* dei fem språkbøkene. Ein går inn på ulike felt av rettskrivinga som er "vanskelege", som dobbel konsonant, j-lyden, kj-lyden, sj-lyden, o- og å-lyden, stum d. I grammatikkdelen kjem ein m.a. inn på ordklassane. Det blir vist at der er valfrie former, men utan at dette blir forklart nærare. Det blir t.d. ikkje nemnt korleis valfridomen kjem fram i ordlistene, eller kvifor me har denne fridomen. I boka for 6. klasse (s. 147) kjem eit lite avsnitt som heiter "I ordlista", der det står om oppslagsord og bøyingsendingar, illustrert med eit utdrag frå ei ordliste. Her står det heller ikkje noko om valfridomen i skriftspråket.

PÅ SPORET har lite stoff som gjeld "God språkføring". Eg har funne at variasjon i val av ord og uttrykk blir tematisert noko

i bøkene for 5. og 7. klasse. Det første utdraget nedanfor er henta frå boka for 5. klasse (s. 147), det andre frå boka for 7. klasse (s. 59):

VARIER ORDVALGET

Det er nødvendig å variere ordvalg og uttryksmåte hvis du vil bli en dyktig språkbruker. Pass alltid på så du ikke bruker de samme ordene for ofte.

VARIER ORDENE

Når vi skriver, gjelder det å begynne setningene med forskjellige ord. Det gjør fortellingen mer variert og morsom, og det blir bedre flyt i fortellingen.

I boka for 7. klasse står det òg litt om tekstbinding (s. 81) og ein del om å kommunisere med ulike mottakarar. Når det gjeld arbeidet med ordklassane og den funksjonen dei har i språket/tekstar, står det noko om ordklassane i *alle* bøkene, men lite om funksjonen i tekstar.

PÅ SPORET har lite om arbeidet med "Norsk – framandt ordtilfang". I boka for 7. klasse er "Engelske ord i språket vårt" (s. 33) tematisert. Det står litt tekst og fire forslag til "noe dere kan arbeide med". Her legg ein opp til at elevane skal arbeide i grupper og lage eit "temaarbeid om engelsk i språket vårt".

SORIA MORIA har òg med tema frå området "Rettskriving og teiknsetjing " i *alle* dei fem språkbøkene. Presentasjonen i dette verket er òg slik at tradisjonelt "vanskelege" område i rettskrivinga blir gjort greie for, som dobbelkonsonant, diftong, å- og o-lyden, j-lyden, kj-lyden, sj-lyden, stum g og stum d, hv eller v, e eller æ. Desse språktrekka blir handsama på ein god måte. Elles vil eg trekkje fram at ein i dette verket har eit medvite forhold til ordlista på *alle* klassetrinna. Valfridomen blir introdusert i boka for 4. klasse (s. 24). I 5. klasse-boka (s. 127) stiller ein spørsmålet "Hvorfor har vi rettskrivingsregler?". Norsk språkråd blir introdusert, og arbeidsoppgåvene til rådet

blir forklart (s. 132). Det står meir om valfridomen i boka for 7. klasse (m.a. på s. 148).

SORIA MORIA har òg ein fyldig presentasjon av tema som har med "God språkføring" å gjere. Dette kjem inn i boka for 4. klasse, t. d. om spenning (s. 103 f.) og tekstbinding (s. 125). I 5. klasse-boka står der om ordval (s. 64), og i 6. klasse-boka står der særleg mykje: "Vi finpusser tekstene våre" (s. 74-93) handlar m.a. om "å lage variasjon" og "å skrive er å velge". Ordklassane og funksjonen deira i tekstar er handsama i alle bøkene.

SORIA MORIA har med relativt mykje stoff om "Norsk – framandt ordtilfang". I boka for 7. klasse er "Ord i lånte fjør" tematisert på ein grundig og interessevekkjande måte (s. 116-121). Dette emnet kjem òg inn under overskrifta "Språket rundt oss – prosjektarbeid i klassen" (s. 135).

Lærebøker for ungdomstrinnet

For ungdomstrinnet undersøkte eg språkbøkene til verka *Fra saga til CD* og *Ordet er ditt*. Begge desse verka kom ut i åra 1997-1999, høvesvis på Forlaget Fag og Kultur AS og J.W. Cappelens Forlag A/S. Begge to har ei språkbok for kvart klassetrinn. Det er bokmålsutgåva av bøkene eg har undersøkt, med unntak av *Ordet er ditt 9* der det var nynorskutgåva eg hadde tilgang på.

Fra saga til CD har om lag identiske oppslag om rettskriving og teiknsetjing i B-boka for 8., 9. og 10. klasse. I 8. klasse-boka finn me desse underpunkta om rettskriving: "Å eller og? Da eller når? Enkel eller dobbel konsonant? Stor eller liten forbokstav? v eller hv? e eller æ? o eller å? o eller u? k eller g? Stum d og t, I ett eller to ord? Orddeling, J-lyden, Kj-lyden, Sj-lyden". Omfanget er 4,5 side. Så kjem 4 sider om teiknsetjing. I bøkene for 9. og 10. klasse er rettskrivingsdelen noko kortare, mens teiknsetjingsdelen er den same.

Det står om valfrie former i alle dei tre bøkene, noko meir for kvart klassetrinn. Formuleringar som "Bruk den endingen som er mest naturleg for deg!" og "Velg den formen som er mest

naturlig for deg!" er nytta i alle bøkene. I boka for 9. klasse er det eit stort kapittel om nynorsk (s. 7-72). Her kjem ein viktig del som heiter "Å bruke ordlista" (s. 38-41). Omgrep som hovudformer, jamstelte hovudformer og sideformer blir presentert (s. 38) på ein sakleg måte. Om sideformer står t.d. dette: "Orda som står i klammer [...], kallar vi sideformer, og dei kan ikkje brukast i lærebøker. Men du kan nytte dei så mykje du vil!" Boka for 10. klasse inneheld ein minigrammatikk for bokmål og ein minigrammatikk for nynorsk. I nynorskgrammatikken presenterer ein likevel bare hovudformene i bøyinga av substantiv og verb.

I boka for 10. klasse har kapittel 6 overskrifta "Talespråk og skriftspråk". Her kjem to underkapittel med overskriftene "Er talespråket eller skriftspråket eldst?" (s. 158) og "Talespråklige trekk i tekster" (s. 158-161). Desse er sentrale for arbeidet med "God språkføring".

Litt seinare i kapittel 6 møter me overskrifta "Ord på vandring" (s. 175-176). Dette underkapittelet dekkjer den aktuelle målformuleringa i L97 om "Norsk – framandt ordtilfang" med informativt stoff og oppgåver. Her er òg Språkrådet nemnt: "Språkrådet har grepet aktivt inn når engelsk er blitt brukt for mye og for ofte" (s. 175).

Ordet er ditt 8, 9 og 10 har fyldig framstilling av rettskriving og teiknsetjing. Flest sider er brukt på dette emnet i boka for 8. klasse, der ein m.a. går inn på deling av ord, samanskiving eller særskriving av ord, "Skal det være og eller å? Skal det være da eller når? Skal det være enkel eller dobbel konsonant?".

I boka for 8. klasse heiter første kapittel "Å lære å lære". Her finn ein eit underkapittel med overskrifta "Å bruke ordliste" (s. 20-22). Ei av sidene er brukt til å vise ei side frå ei ordliste med kommentarar til nokre oppslagsord og informasjonen der. Mellom gode og informative illustrasjonar finn ein likevel følgjande misvisande eksempel:

Å tittle - titter - titta - har tittet eller å tittle - titter - tittet - har tittet

I eit seinare kapittel "Bli kjend med nynorsk" møter me ordlistebruken i høve til sidemålet, og presentasjonen følgjer same mønster. Oppslagsordet *rapphøne* er det første som blir kommentert (s. 139), men diverre ikkje korrekt:

*ei rapphøne - rapphøna - rapphøner - rapphønene eller
ei rapphøns - rapphønsa - rapphønser - rapphønsene*

I denne boka går ein ikkje inn på valfridomen når det gjeld bøyinga av substantiv i nynorsk (t.d. s. 143). Valfri ending i infinitiv av verb blir presentert slik (s. 145): "I nynorsk kan du velje om du vil bruke a-ending eller e-ending, men det er viktig å halde seg til berre den eine, altså å danse eller å dansa. Det er lurt å velje den endinga som liknar mest på dialekten din."

I boka for 10. klasse kjem fleire valfrie kategoriar inn i kapitlet om nynorsk som sidemål. Her er teke med nokre sideformer i bøyinga av hankjønnsord (s. 198) og verb, m.a. presens av sterke verb (s. 200) og infinitiv. Om infinitiv står dette (s. 201): "Har du kløyvd infinitiv i dialekten din og vekslar mellom -a og -e etter faste reglar, kan du gjere det når du skriv også."

Ordet er ditt for 8. klasse har eit kapittel som heiter "Fra tanke til tekst" der ein m.a. spør korleis ein får god flyt i teksten. Ein ser på variasjon i setningar og ord (s. 57-61). I boka for 9. klasse har ein òg tematisert emneområde som har med "God språkføring" å gjere. Der finn ein m.a. desse to kapitteloverskriftene: "Orda – korleis skape variasjon?" (s. 156-165) og "Setningsledd og setningar – korleis skape variasjon?" (s. 166-183). I det sistnemnde kapitlet handlar det om syntaks og arbeid med eigne tekstar. I boka for 10. klasse er der eit kapittel som er kalla "Å skrive bedre" (s. 94-110), som tar opp tema som samanheng, nyansar, aktive formuleringar med verb, variasjon i setningsledd og setningstypar.

I boka for 9. klasse blir nye ord, "særleg frå utlandet", tematisert noko (s. 158-159). Dette emnet ("Norsk – framandt

ordtilfang") kjem sterkt inn i boka for 10. klasse med kapittelet "Keyboard, kibård eller tangentfjøl?" (s. 37-48). Ein tek føre seg norsk eller utanlandsk skrivemåte, språkending, arveord, lånord og framandord, den engelske dominansen, norske og utanlandske person- og firmanamn, norske ord i utlandet. Her er mykje informasjon og mange oppgåver. Arbeidsfeltet til Norsk språkråd blir presentert, og elevane vert invitert til å undersøkje ulike tilhøve, t.d. bruken av engelske ord innanfor sport, formulere kva dei meiner er godt ordval, og argumentere for ulike synspunkt.

Oppsummerande kommentar om læreverka

Denne gjennomgangen har vist at læreverka har med dei *emna* som er nemnt i *L97*. Men omfanget og presentasjonsforma varierer sterkt frå det eine verket til det andre, slik at dei utfordrar læraren og elevane på ulikt vis.

Når det gjeld "Rettskriving og teiknsetjing", er det emnet med i *alle bøkene*, dvs. på alle klassetrinn i dei verka eg har sett på for småskole-, mellom- og ungdomssteget. Men eg har funne at ordlister og bruken av dei er ujamnt presentert, og at valfridomen ikkje er presentert på ein systematisk måte. Når det gjeld desse delemna (ordliste og valfridom), er der ein del opplysningar som er både ufullstendige og misvisande. Av dei fire verka eg har undersøkt, vil eg trekkje fram *SORIA MORIA* som det beste verket på dette punktet.

Det er ikkje like enkelt å avgrense stoff om emnet "God språkføring" i lærebøkene. Slik eg har vurdert det, er det likevel slik at dette emnet kjem inn i varierende omfang på ulike klassesteg. Fyldigast er det presentert i *SORIA MORIA* og *Ordet er ditt*.

Når det gjeld "Norsk – framandt ordtilfang", er det emnet med i begge bøkene for 7. klasse og begge bøkene for 10. klasse. Dessutan er det noko tematisert i bøker for andre klassetrinn. Men omfanget er svært ulikt. *SORIA MORIA* og *Ordet er ditt* har den mest omfattande og den breiaste presentasjonen av dette arbeidsområdet.

Ser ein på *arbeidsmåtene* bøkene legg opp til, varierer dei når det gjeld dei ulike emna eg har undersøkt. Ein finn relativt mange innsetjingsoppgåver og andre lukka oppgåver som har med rettskriving og teiknsetjing å gjere. På dei andre områda legg ein opp til meir utforskande og undersøkjande verksemd og fleire refleksjonsoppgåver. Denne skilnaden i arbeidsmåtar gjeld ikkje bare i forhold til dei ulike emna, men det er også slik at bøker for ulike klassetrinn til dels legg opp til ulike arbeidsmåtar. Det kan òg sjå ut til at det er meir gjennomgåande skilnader mellom verka eg har undersøkt, men det vil føre for vidt å gå nærare inn på desse skilnadene her.

Samspelet mellom elevar, læreverk og lærar er sentralt i læringssituasjonen. Det er viktig at både elevar og lærarar kan stole på at det som står i lærebøkene, er korrekt og basert på eit fornuftig utval av fagstoff, og at bøkene legg til rette for utforsking, drøfting og aktiv læring. Det same kravet om korrekte opplysningar gjeld sjølvstøtt og ordlistene. Diverre er det nok likevel slik at for gamle ordlister framleis er i bruk på ein del skolar.

Korleis arbeider ein med språkrøkt i grunnskolen?

Eg vil her gje ein kort presentasjon av nokre moment frå uformelle samtalar med lærarar på ulike steg i grunnskolen om språkrøktarbeidet slik dei kjenner det frå klasseromma sine. Desse momenta er ordna i høve til dei tre hovudområda i oversikta under punkt 2.2 og er kombinert med oppsummerande kommentarar frå mi side.

Innleiingsvis siterer eg frå *L97* om kva som kjenneteiknar den gode læraren:

En god lærer kan sitt stoff, og vet hvordan det skal formidles for å vekke nysgjerrighet, tenne interesse og gi respekt for faget. Lærerne avgjør ved sin væremåte både om elevenes interesser består, om de føler seg flinke og om deres iver vedvarer. (*L97:31*)

Ikkje uventa er det stor variasjon frå lærar til lærar og frå klasse til klasse. Lærarane er svært ulike når det gjeld fagleg kunnskap, språkleg medvit, språksyn, engasjement og interesser, og denne ulikskapen kjem fram i vektlegginga av arbeidet med dei emna me her er oppteke av. Sterkast slår dette kan hende ut i arbeidet med valfridomen i språket, som mange meiner er "mykje bry". (Sjå punkt 5 nedanfor.) Generelt er det nok slik at dei medvitne og engasjerte lærarane er mindre styrt av og avhengige av lærebøkene. Men det er naturlegvis også slik at det er skilnad på klassane. Meir enn éin lærar har opplevd at det som var eit vellykka opplegg og arbeid i ein klasse, ikkje vart det i ein annan klasse.

Arbeidet med rettskriving og teiknsetjing har tradisjonelt ein sentral plass i grunnskolen. På dei lågare klassetrinna er fokuseringa på rett og gale langt mindre nå enn tidlegare, men elles er hovudinstrykket at arbeidet i stor grad følgjer læreboka og dei vektleggingane som er gjort der. Ulik fagleg innsikt og interesse hos lærarane kan i nokon grad forklare at dei kjem med ulike forklaringar og grunngevingar på spørsmål frå elevane. Fleire seier at dei kunne ønskt meir direkte informasjon frå Språkrådet.

God språkføring vert det arbeidd mykje med, både i samla klasse og særleg i høve til einskildelevar. Dei fleste lærarane arbeider nok helst i høve til skriftspråket og utviklinga av det, først og fremst i form av kommentarar til elevane på tekstar dei skriv. Innsatsen til læraren på dette feltet har sjølv sagt samanheng med eigen dugleik og eige medvit. Resultatet kan bli at det som er viktig i det eine klasserommet, ikkje er like viktig i det andre. Fleire gjev uttrykk for at dei kan vere i tvil om korleis dei skal kommentere språket til elevane. Kanskje er dei rett og slett usikre på kva som egentleg er god språkføring. Det er vel slik for mange lærarar at "slike språklege råd blir ofte gitt utan eksplisitt grunngeving, og sjølv om slik grunngeving er med, er rådet gjerne ad hoc – det baserer seg på smak meir enn på rasjonelle argument eller formelle vedtak og retningsliner", som

Vikør formulerer det (1994:116). Han seier òg at "språkrådgjevarar er menneske som andre, og vil gjerne ubevisst foretrekke uttrykksmåtar som stemmer best med deira eiga språkkjensle" (1994:216). Den reflekterte læraren vil vere oppteke av slike spørsmål.

Når det gjeld arbeidet med norsk og framandt ordtilfang, gjev fleire lærarar uttrykk for at det er lett å motivere elevane til innsats, men her spelar sjølvsgt òg den faglege kunnskapen, språksynet og interessa til læraren ei stor rolle. Dette kjem fram i motivasjonsfasen, arbeidsprosessen og i resultatet av arbeidet, både i det konkrete produktet elevane legg fram, og i det læringsutbyttet elevane sit att med.

Særskilt om arbeidet med valfridomen i skriftspråket

Delemnet "valfridom" er sentralt innanfor det området eg har kalt "Rettskriving og teiknsetjing". I undersøkinga av lærebøker fann eg at presentasjonen av valfridomen i rettskrivinga i fleire høve var usystematisk, ufullstendig og til dels misvisande. Mange lærebøker formidlar at elevane kan velje mellom ulike ordformer og endingar, men i eigen tekst har lærebokforfattarane utan kommentar gjennomført eit moderat og nokså konservativt bokmål. (Eg formulerer det slik fordi det er bokmålsutgåva av bøkene eg har undersøkt.) Mange lærarar kjenner seg ikkje fagleg trygge her og tek ikkje opp dette temaet, andre vil meine at det blir for vanskeleg å gå inn på emnet i rettleiinga av klassen og einskildelevar. Nokre lærarar argumenterer pedagogisk når dei grunngjev at dei ikkje går inn på valfridomen i arbeidet sitt, medan andre nettopp legg vekt på dei pedagogiske omsyna når dei skal forklare kvifor dei arbeider med å vise elevane kva for moglege val ein kan gjere innanfor skriftnormalane.

Det er etter kvart gjort ei rekkje undersøkingar på dette feltet. Åse Wetås har på oppdrag frå Norsk språkråd samla informasjon om desse. Ho gjer greie for ulike undersøkingar og hovudresultata av dei, og set desse inn i ein større samanheng i

punktgranskingane sine. Av særleg interesse her er nok dei to delrapportane *Korleis opplever brukarane normsituasjonen i nynorsk?* (2002) og *Undersøking av rettepraksisen i skolen, i avisene og i forlaga* (2002), som er tilgjengelege som elektroniske manuskript.

Eg vil her først gå kort inn på problematiske sider ved valfridomen for elevar og lærarar. Deretter vil eg referere ein del frå ei undersøking av bruken av og holdningane til talemålsnære skriftspråkformer i bokmål mellom elevar i grunnskolen, til sist vil eg referere frå ei undersøking av kunnskapane om rettskrivingsnormalen for bokmål og nynorsk blant grunnfagsstudentar og grunnskolelærarar.

Er det risikabelt å bruke sideformer til eksamen i norsk?

I ein artikkel i *Språklig samling* 3-4/1994:31 stiller Kari Hyldmo Størdal dette spørsmålet: "Er det risikabelt å bruke sideformer til eksamen i norsk?" Ho grunngjev spørsmålet sitt med dei erfaringane tre ungdomar i familien har gjort i møte med eksamenskommissjonar i norsk i grunnskole og vidaregåande skole. Både i 1982, 1988 og i 1993 opplevde dei at eksamenskarakteren i norsk blei dårlegare enn standpunktkarakteren. Kvar gong såg det ut til at det måtte vere val og bruk av sideformer som straffa seg, kvar gong blei det sendt inn klage, og kvar gong fekk dei medhald slik at karakteren blei løfta. Størdal undrar seg over kva årsakene kan vere: "Er det slik at ein del norsksensorar ser det som si oppgåve å drive språkpolitikk, let dei kanskje sin private språksmak vera avgjerande, eller kan grunnen til ein slik praksis vera at dei ikkje kan og veit betre?" Ho undrar seg òg over konsekvensane: "Konsekvensar ein kan frykte at dette kan få, er t.d. at elevar blir forsiktige med å bruke sideformer fordi det kan vera risikabelt. [...] Den konsekvensen det *bør* få, er at norsklærarar – og sensorar – får ei oppfrisking av kunnskapane om kva rettar elevar har på dette området."

Problem for lærarane

Størdal peiker på vesentlege moment, ikkje bare når det gjeld situasjonen for elevane, men også i dei kritiske lærarkommentarane. Lærarane skal m.a. vere språkkonsulentar for elevane sine. Då må dei ha kompetanse til å formidle heile normbreidda og til å rettleie elevane i val av former. Den store valfridomen i rettskrivinga stiller dermed store krav til lærarane. Det er mange opplysningar å halde greie på, og mange omsyn å ta i opplæringa og rettleiinga av elevane. Ein del lærarar meiner at valfridomen er til bry og held seg til hovudformene både når dei skriv sjølv, når dei gjev råd og når dei rettar. Andre gjer så godt dei kan og prøver å halde seg oppdatert. Dei stadige normeringsvedtaka til Norsk språkråd har vore spesielt problematiske og frustrerande for mange lærarar. I ein artikkel i *Norsklæraren* 2/1997 (Vollan 1997) etterlyste eg på bakgrunn av den kontinuerlege normeringsprosessen m.a. klarare og meir målretta informasjon frå rådet til skoleverket og lærarane. Eg kom den gongen med ei oppfordring om at det bør gå rundskriv til alle skolar på ulike nivå, både grunnskole, vidaregåande skole, høgskole og universitet, med aktuell informasjon om vedtak som gjeld rettskrivinga. Eg meinte òg at "Norsk språkråd må bli enda tydeligere i mediene, og kan med fordel sørge for spalteplass i de ulike tidsskriftene for lærere, slik at denne sentrale yrkesgruppa nås mer direkte" (Vollan 1997:33).

Bruk av og holdningar til talemålsnære skriftspråkformer i bokmål

Roy Johansen har undersøkt bruk av og holdningar til talemålsnære skriftspråkformer i bokmål. Han har presentert resultatane av undersøkingane sine i hovudfagsavhandlinga "*Åffer skriver vi hvordan når vi meiner åssen?*" (1998) og i artikkelen "Bruk av talemålsnære skriftspråkformer i bokmål hos ungdomsskoleelevar" (Johansen 1999).

Han hadde vore lærar i norsk og andre fag på ein ungdomsskole i Aust-Agder i om lag 25 år då han gjorde desse undersøkingane. Utgangspunktet var at han undra seg over at han i skriftlege elevarbeid aldri hadde kome over bokmålsformene *åssen* og *åffer* sjølv om desse ordformene var einerådande i talemålet til elevane. I arbeidet med hovudfagsoppgåva si granska han språket i 82 elevtekstar skrive til grunnskoleeksamen i 9. klasse i norsk hovudmål, bokmål, 1994. Han oppsummerer slik:

Sjølv om bokmålsrettskrivinga opnar for å kunne bruke eit svært talemålsnært skriftspråk, og denne valfridomen til å skrive talemålsnært blir sterkt grunngeve med pedagogiske argument, viser granskinga mi av elevtekster at den fridomen elevane har til å skrive talemålsnært, i liten grad blir brukt. Elevtekstene eg har granska, er stort sett skrivne på det ein til vanleg kallar moderat eller konservativt bokmål, sjølv om talemålet til elevane som har skrive tekstene, i stor grad samsvarar med radikalt bokmål. (Johansen 1999:123-124)

Johansen undersøkte rettskrivingskunnskapar og språkholdningar mellom elevar på ungdomstrinnet på same skole i 1998 for å finne moglege årsaker til eller forklaringar på denne situasjonen. 205 elevar svarte. Han presenterte seinare resultatata slik:

[...] elevane som var med på spørjeundersøkjinga, har nokså mangelfulle kunnskapar om den valfridomen til å skrive talemålsnært som rettskrivinga opnar for. Mange ordformer som samsvarar med dialekten, blir oppfatta som "feil" i skrift sjølv om dei er korrekte ifølgje skriftspråknormen. (Johansen 1999:125)

Han undersøkte òg korleis elevane ville karakterisere ein person som skreiv talemålsnært bokmål og ein person som skreiv moderat bokmål. Grovt sett blei konklusjonen slik:

Den som skriv (ytterleggåande) talemålsnært blir i denne spørjeundersøkinga karakterisert med omgrep som uttrykkjer låg sosial status, og karakteristikkane personen blir tillagt, har ei tydeleg negativ slagside. [...] Den som skriv moderat bokmål, blir i spørjeundersøkinga karakterisert med omgrep som kjenneteiknar ein person med høg sosial status. (Johansen 1999:127 og 128)

Johansen samanfattar grunnane til elevanes val med at dei har manglande kunnskapar om rettskrivinga, at dei har negative holdningar til eit talemålsnært skriftspråk, at påverknaden frå trykte medium går i retning av moderate former, og at dei ikkje har fått eit talemålsnært skriftspråk formidla gjennom skolen og lærarane. Han seier det slik:

Det kan sjå ut som om skolen ikkje har formidla den fridomen elevane har til å nytte ein bokmålsvariant som ligg nær opp til talemålet deira. Svara gjev uttrykk for at elevane korkje i skole eller i samfunnet utanfor skolen møter talemålsnære tekster. (Johansen 1999:131)

Kunnskapane om rettskrivingsnormalen for bokmål og nynorsk blant grunnfagsstudentar og grunnskolelærarar

Helge Omdal har undersøkt kor sikre om lag 300 grunnfagsstudentar var i rettskrivingsnormalen for bokmål og nynorsk. Testen blei gjennomført ved hjelp av ein konstruert tekst med ein del bøyingsformer og skrivemåtar som representerte både vanlege og uvanlege former, og til dels former ein kunne tenkje at enkelte ville vere i tvil om var utanfor eller innanfor gjeldande rettskriving. Studentane fekk utlevert eit ark med to små tekstar – ein på bokmål og ein på

nynorsk – med denne beskjeden: "Se om du finner feil her, og rett eventuelle feil slik at språket blir i samsvar med det du oppfatter som korrekt språk: [...]" (Omdal 1999:186). Manglende kunnskap om språknormene kom dels fram ved at studentane ikkje korrigererte former som ikkje var tillate i rettskrivinga, dels ved at dei korrigererte former som var tillate.

Omdal undersøkte òg kor sikre 77 grunnskolelærarar var i rettskrivinga for dei to målformene, og kva praksis dei brukte i retting av elevtekstar. Det gjorde han med følgjande utgangspunkt: "En rimelig hypotese blir derfor at det er en viss sammenheng mellom rettepraksis blant norsklærere, og den språknormsikkerheten en finner blant personer som har avslutta skolegangen" (Omdal 1999:187). Denne lærarundersøkinga omfatta retting av to konstruerte tekstar (bokmål og nynorsk) og utfylling av eit spørjeskjema om rettepraksis i 9. klasse.

Omdal fann "et nokså klart samsvar mellom lærernes rettepraksis og studentenes språknormkunnskaper" (1999:189). Eg tek med eit par døme som Omdal sjølv nemner (s. 190):

Mer enn halvparten av studentene, og om lag en firedel av lærerne, har meint at -a-endinga i spørsmåla ikke var i samsvar med gjeldende rettskriving for bokmål, og har derfor "korrigert" forma til spørsmålene. [...] Bøyingsformer med [-er] og med sideformstatus i presens av sterke verb i nynorsk er å se på som en relativt sentral del av det grammatiske systemet, og det er derfor noe overraskende å oppdage at over to tredeler både av studentene og lærerne oppfatter forma springer eller skriver som feil, og korrigerer dem til spring eller skriv.

Omdal gjer seg tankar om grunnen til dei manglande kunnskapane og seier at "det trulig kan ha sammenheng både med opplæring og med bruksfrekvens i skriftspråklig sammenheng" (1999:190).

Oppsummerande kommentar om dette arbeidsfeltet

Undersøkingane eg har referert frå her, fortel noko om manglande kunnskap om valfridomen både hos elevar i grunnskolen, studentar, lærarar og sensorar. Dei fortel òg om holdningar til former som er uvanlege i skrift. Andre undersøkingar, m.a. gjort av Gunnstein Akselberg, har synt at både elevar og lærarar ønskjer ei strammare norm. Oppsummerande skriv Akselberg (1999:18):

Granskingsresultatet når det gjeld valfridomen i den nynorske skriftnorma er i opposisjon til folkemålsprinsippet og det språkdemokratiske prinsippet som ligg til grunn for fagnemnda si opning av nynorsknormalen, og denne opposisjonen byggjer på pedagogiske og pragmatiske vurderingar hjå norsklærarane.

Korleis arbeider ein med språkrøkt i allmennlærerutdanninga?

Kva svar ein får på spørsmålet i denne overskrifta, vil avhenge av kven ein spør. Sjølv om studiet alle stader skal følgje ein fagplan som er laga ut frå gjeldande rammeplan, er det ulik vektlegging på dei ulike høgskolane. Dette synte Bente K. Jansson (1998) i hovudfagsarbeidet sitt då ho m.a. utførte ei kartlegging av korleis skriftspråknormene blir tematisert i den obligatoriske delen av allmennlærerutdanninga. Hovudresultatet i denne delundersøkinga er at 59 % av dei spurde norsklærarane i allmennlærerutdanninga sa at dei oppfatta drøfting av skriftspråksnormene som eit viktig tema i eiga undervisning, medan 41 % meinte det var mindre viktig. Vidare såg det ut til at dei lærarane som arbeider med språklege emne i lærarutdanninga, var meir oppteke av dette emnet enn dei som arbeider med andre delar av faget.

Sjølv har eg arbeidd med norsk i allmennlærerutdanninga i Kristiansand sidan 1990. Det svaret eg kan gje på spørsmålet

ovanfor, byggjer på dei erfaringane eg har frå eige arbeid med språklege og didaktiske emne desse åra.

Norsk er som kjent eit av dei obligatoriske faga i allmennlærerutdanninga, med 10 vekttal (nå 30 studiepoeng). Det svarer med andre ord til eit halvt års fulltidsstudium. På høgskolen vår arbeider allmennlærestudentane med norsk i eitt år, om våren det første studieåret og om hausten det andre studieåret. Mange fagemne skal løftast fram og arbeidast med i løpet av denne tida. Studentane skal vidareutvikle sin eigen dugleik gjennom arbeid med språk og tekst, dei skal utvide kunnskapane og forståinga innanfor faget, og dei skal utvikle den didaktiske kompetansen. Norskstudiet i allmennlærerutdanninga er altså eit studium med dugleiksmål, kunnskapsmål, refleksjonsmål og holdningsmål.

På Høgskolen i Agder (HiA) nærmar me oss språkrøktemna frå fleire kantar og legg til rette for ulike arbeidsmåtar. I det følgjande vil eg gje nokre glimt frå dette arbeidet.

"Språksituasjonen i Noreg i dag" er eit emne me arbeider med det første semesteret studentane har norsk. Mykje av pensumstoffet har me henta i *Språknytt*. Me går m.a. inn på skriftspråksituasjonen (med to jamstelte målformer), talemålssituasjonen (med mange dialektar, men utan eit standardtalespråk), dei språkpolitiske organisasjonane, Norsk språkråd, engelsk og annan påverknad på norsk (med utgangspunkt i m.a. *Norsk – i nye tusen år?*). Me ser på formelle og uformelle aktørar på denne arenaen. Me arbeider her med kunnskapar og holdningar. Ei drøfting av lærarens rolle står naturlegvis sentralt. I denne samanhengen gjer me studentane merksame på nettstaden til Norsk språkråd. Kvart år oppfordrar me dei dessutan til å abonnere på *Språknytt*.

"Normering" er òg eit viktig emne det første semesteret. Me tek føre oss ulike prinsipp for normering og den store valfridomen i begge målformer. Me studerer ordlistene. Mange av studentane har ikkje lese forordet til ordlistene før og er lite kjent med reglar som gjeld kategoriar av ord, t.d. infinitiv, sterke og svake hokjønnsord og adjektiv på -leg [-lig] i nynorsk.

Mange studentar har i det heile liten kjennskap til valfridomen. Mange rapporterer om feilrettingar dei har vore utsett for i grunnskole og vidaregåande skole, når dei blir kjent med kva som er tillate. Til arbeidet med dette emnet har eg laga ein tekst i fleire variantar for å synleggjere valfridomen. Mange tykkjer det uvante er "stygt", og at det blir ein "støyande" stil. Her står òg holdningsarbeidet sentralt. Det er viktig at dei som skal bli lærarar, øver seg i å skilje mellom omsynet til elevane dei skal rettleie, og omsynet til private språkholdningar. Med dette utgangspunktet kan me òg drøfte den latente interessekonflikten mellom sendar og mottakar, som Vikør skriv om: "Reglar som tar spesielt omsyn til skrivaren (for no å halde oss til det skriftlege) – f.eks. valfriheit i ord og former – kan gjere det tyngre for lesaren, som har interesse av å få servert ord og former han er vant til og ikkje treng stusse over" (1994:213).

"Arbeidet med autentiske elevtekstar" der studentane skal karakterisere og vurdere elevtekstar me får "låne" frå grunnskolar i nærområdet, står sentralt det andre semesteret allmennlærerstudentane har norsk. Målet vårt er at studentane skal sjå elevteksten i kontekst, på tekst-, setnings- og ordnivå (Skjelbred 1999:152 f.). Her legg me til rette for analyse og drøfting av elevtekstane som tekstar. Etter kvart skal studentane drøfte om dei skal rette noko i tekstane og i så fall kva dei skal rette, og kva dei skal kommentere. Til sist skal dei skrive ei hyggeleg og positiv tilbakemelding til elevane. Dette er eit arbeid dei fleste studentane meiner er meningsfullt og lærerikt som førebuing til ei framtid i skolen. Dei fleste forstår òg at dei må arbeide med eigen skrivedugleik for å vere støe i rettskriving og teiknsetjing, og at dei må bruke ordlister i arbeidet som lærarar. Men eg har ofte undra meg over at mange studentar aller først vil rette feil (i ortografi og teiknsetjing) når dei tar fatt på elevtekstarbeidet. Det kan sjølvstg ha samband med at det er heilt konkret og eit område der ein kan skilje mellom rett og gale. Det kan òg ha samband med at dette emnet har ein sentral plass i læreverka og i dei aktivitetane dei sjølv har erfaring frå. Ein ser dessutan at mange av dei er svært "strenge"

på desse punkta. Vidare kjem det òg fram at ein del ikkje skjønner mange av opplysningane i ei vanleg ordliste. Me får dermed døme på at studentane korrigerer noko som er korrekt. Slik får me òg høve til å snakke om den profesjonelle læraren som veit at det ikkje er nok å kunne skrive korrekt sjølv, men at ein i tillegg må vere klar over at det er fleire måtar å skrive korrekt på. Dessutan kan me her òg drøfte kva godt språk og god språkføring er, og korleis ein god lærar arbeider for å hjelpe eleven til å utvikle sansen for dette.

"Utvikling av eigen dugleik i begge målformer" er eit mål gjennom heile norskstudiet. I fagplanen vår finn ein denne formuleringa:

Gjennom studiet skal studentane utvikle si eiga evne til å bruke språket, munnleg og skriftleg og for ulike føremål, slik at dei i sin eigen språkbruk vert gode modellar for elevane. Dette arbeidet skal også gje studentane erfaringsbasert kunnskap om utforskande arbeid med språk og tekst. (Samlet plan:22)

Studentane skriv tekstar undervegs i studiet, og ei viss tekstmengd må vere godkjent av faglærarane for at dei skal kunne gå opp til eksamen. I vurderingsarbeidet ser me på det faglege innhaldet, strukturen i tekstane og språket (både om det er godt og om det er rett), og gjev kommentarar i høve til desse punkta.

Desse glimta frå lærarutdanninga ved Høgskolen i Agder viser noko av det arbeidet me gjer og legg til rette for innanfor språkrøkt-området, for å førebu studentane på eit framtidig arbeid i norsk grunnskole. Håpet er at dei får eit godt utgangspunkt for vidare arbeid med desse emna, slik at dei blir gode norsklærarar.

Litteratur

- Akselberg, Gunnstein 1999: "Valfridomen i nynorsk. Haldningar og praksis hjå lærarar og elevar i den vidaregåande skulen, studieretning for allmenne fag." I: Omdal, Helge (red.) 1999: *Språkbrukeren – fri til å velge? Artikler om homogen og heterogen språknorm*, s. 9-22. Forskningsserien nr. 17, Høgskolen i Agder, Kristiansand.
- Allern, Marit og Sidsel M. Skjelten 1997: *Ordet er ditt 8*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag A/S.
- Allern, Marit og Sidsel M. Skjelten 1998: *Ordet er ditt 9*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag A/S.
- Allern, Marit og Sidsel M. Skjelten 1999: *Ordet er ditt 10*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag A/S.
- Birkeland, Tone og Kjersti Werner 1997: *SORIA MORIA. Opp ei trapp og inn ei dør. Språk- og sjangerlære 5*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Birkeland, Tone og Kjersti Werner 1998: *SORIA MORIA. Fortell! Fortell! Språk- og sjangerlære 6*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Birkeland, Tone og Kjersti Werner 1999: *SORIA MORIA. Ikke noe snikksnakk. Språk- og sjangerlære 7*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Bokmålsordboka. Definisjons- og rettskrivingsordbok 1986*. Bergen – Oslo – Stavanger – Tromsø: Universitetsforlaget AS.
- Busch, Sissel Thoresen og Hans Jacob Busch 1998: *SORIA MORIA. Tripp, trapp, tresko. Språkbok 3*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Busch, Sissel Thoresen og Hans Jacob Busch 1999: *SORIA MORIA. Undrer meg på...Språkbok 4*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Båsland, Havnelid, Havnelid, Hovland 1998: *PÅ SPORET. Språkbok 3*. Oslo: Aschehoug.
- Båsland, Havnelid, Havnelid, Hovland 1999: *PÅ SPORET. Språkbok 4*. Oslo: Aschehoug.
- Båsland, Havnelid, Havnelid, Hovland 1997: *PÅ SPORET. Språkbok 5*. Oslo: Aschehoug.

- Båsland, Havnelid, Havnelid, Hovland 1998: *PÅ SPORET. Språkbok 6*. Oslo: Aschehoug.
- Båsland, Havnelid, Havnelid, Hovland 1999: *PÅ SPORET. Språkbok 7*. Oslo: Aschehoug.
- Jansson, Benthe Kolberg 1998: *Fri til å velje? Ei undersøking av hossen valfridommen i skriftnormalane blir tematisert i den obligatoriske delen av norskfaget i allmennlærerutdanninga*. Hovudfagsoppgåve, Universitetet i Oslo.
- Jensen, Marit og Per Lien 1997: *Fra saga til CD. Norsk for ungdomstrinnet. B-boka. 8. klasse*. Forlaget Fag og Kultur AS.
- Jensen, Marit og Per Lien 1998: *Fra saga til CD. Norsk for ungdomstrinnet. B-boka. 9. klasse*. Forlaget Fag og Kultur AS.
- Jensen, Marit og Per Lien 1999: *Fra saga til CD. Norsk for ungdomstrinnet. B-boka. 10. klasse*. Forlaget Fag og Kultur AS.
- Johansen, Roy 1998: "Åffer skriver vi hvordan når vi meiner åssen?". Uprenta hovudfagsoppgåve i nordisk språk og litteratur, Høgskolen i Agder, Kristiansand.
- Johansen, Roy 1999: "Bruk av talemålsnære skriftspråkformer i bokmål hos ungdomsskoleelevar." I: Omdal, Helge (red.) 1999: *Språkbrukeren – fri til å velje? Artikler om homogen og heterogen språknorm*, s. 122-136. Forskningsserien nr. 17, Høgskolen i Agder, Kristiansand.
- Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97)* 1996. Oslo: Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement.
- Norsk språkråd: *Norsk – i nye tusen år?* Oslo
- Nynorskordboka. Definisjons- og rettskrivingsordbok* 1986. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Omdal, Helge 1999: "Språknormsikkerhet i bokmål og nynorsk." I: Omdal, Helge (red.) 1999: *Språkbrukeren – fri til å velje? Artikler om homogen og heterogen språknorm*, s. 181-195. Forskningsserien nr. 17, Høgskolen i Agder, Kristiansand.

- Samlet plan for allmennlærerutdanning, Høgskolen i Agder, Kristiansand 2002-2006.* Høgskolen i Agder.
- Skjelbred, Dagrun 1999: *Elevenes tekst.* Oslo: LNU og Cappelen Akademisk Forlag.
- Størdal, Kari Hyldmo 1994: "Er det risikabelt å bruke sideformer til eksamen i norsk?" *Språklig samling* 3-4/1994:31.
- Vikør, Lars S. 1994: *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis.* Oslo: Novus forlag.
- Vollan, Magnhild 1997: "Norsk språkråd og skoleverket." *Norsklæraren* 2/1997:31-33.
- Wetås, Åse 2002: *Korleis opplever brukarane normsituasjonen i nynorsk?* Delrapport (elektronisk manuskript), Norsk språkråd.
- Wetås, Åse 2002: *Undersøking av rettepraksisen i skolen, i avisene og i forlaga,* delrapport (elektronisk manuskript), Norsk språkråd.

Språkvård och textvariation

Pirjo Hiidenmaa

Sommaren 2003 frågade finska språkbyrån de finska modersmållärarna vad de tyckte språkvården borde göra särskilt med tanke på undervisningen i modersmål. Vi fick nästan etthundra fritt formulerade svar. Lärarnas många olika slags önskemål kan uttryckas i två grundtankar:

- Skydda det finska språket.
- Ge klara regler.

Jag tolkade dessa två generaliseringar så att det finns ett flertal finska modersmållärare som saknar ett tydligare ställningstagande; dagens språkliga variationer känns förvirrande, rentav hotfull mot språket. Språket borde fridlysas och omfattas av entydiga förhållningsregler. Som det är nu tvingas skribenter alltför mycket till överväganden och avvägningar, bedömningar ”från fall till fall” och val mellan olika språkliga former.

Till det som hotar språket nämner lärarna sådana fiender som anglicismer, invecklat språk och slarvigt talspråk. Syftet med undervisningen och språket - kanske ett implicit syfte - att utgöra ett lättfattligt finskt standardspråk förverkligas inte. Det går inte att komma med enkla regler i undervisningen för hur språket ska läras ut.

De här grova generaliseringarna visar vad som sker i språket och språkundervisningen. Idealmodellen framställer språket som klart avgränsade strukturer och ord som med rimliga ansträngningar kan överföras genom undervisning. Ett sådant

språk svarar mot kommunikationsidealen, det är tydligt och enkelt, alla uppfattar det som bra. Dessutom motsvarar det den nationella idealbilden av ett rent språk som kännetecknar finnarna.

Men i själva verket är språket inte klart och enkelt. Språkbrukarna använder inte bara ett språk utan otaliga varieteter, som även de förändras. Det finns också ett flertal ideal och personer som definierar idealen.

Förändring, variation och kontroversiella ideal skadar inte språket utan hör till språkets väsen. Det här synsättet borde även utgöra utgångspunkten i modersmålsundervisningen. Jag presenterar här sex punkter som stöd för min argumentering.

Språket och att tala om det allt mer komplicerat

Det förekommer en komplexitet på alla språkliga nivåer från rättstavning till stilfrågor, satsbyggnad och betydelse, med andra ord vid produktionen av texter.

I fråga om rättstavning går det att formulera exakta regler, men vid sidan om förekommer fortfarande mer komplicerad praxis, där skribenten själv måste göra sina egna val. På de andra språkliga områdena, satsstrukturer, stil och nyanser är variationen ännu större.

När det gäller exempelvis kommersiella namn, produkter och företagsnamn kan de utgå från andra språk än finskan. De måste vid behov kunna uttalas, böjas och skrivas i finska kontexter. Man måste kunna skapa nya avledningar av dem. När namnen används måste man kunna skilja presentationen av logotypen och namnets språkliga form. Rättstavningen kompliceras också av uppkomsten av den produktiva ordbildning av förkortningar som blivit vanlig i det moderna språket.

Detta innebär att man i stället för regler bör känna igen typiska och atypiska fall. Det gäller att överväga, söka efter relevanta analogier och tillämpa allmänna principer i även mycket varierande situationer.

Förr lärde man sig att en mening inleds med stor bokstav och avslutas med punkt. I dag skapas texter som inte byggs upp av meningar. Hit hör uppräkningslistor där hela förteckningen utgör en enda mening. Det finns olika slag av typografisk planering och andra sätt att presentera texter där den traditionella lineära framställningen och reglerna för den inte alls räcker till.

Många slags kontexter och syften

Förr lärde vi oss att skilja mellan skriftspråk och talspråk. Dagens värld kännetecknas av en indelning i betydligt mer komplicerade nätverk av olika stilar. Insprängt i texten förekommer tal, citat och liknande. Såväl rubrikerna som brödtexten dikteras av olika stilanvisningar. De kan vara snärtigare än själva brödtexten. I rubriken till en hälsoartikel om bantning kan man provokativt tala om ”fläsk”, medan själva brödtexten handlar om ”fettvävnad och energiförbrukning”.

Texterna rättar sig efter andra texter. Till exempel lagspråket styr en officiell handling. Meddelanden och produktbroschyrer anpassar sig till nyhetstexternas värld osv.

Texterna kan vara ironiska, och de kan låna drag av framställningssättet i andra texter. Indelningen i talspråk och skriftspråk räcker inte. Det gör inte heller indelningen i bra och dåligt, rätt eller fel.

Det är själva kontexten som måste studeras allt mer. Kundenservice kan eftersträva en ungdomlig och dynamisk image genom att leta efter ett nytt namn eller genom att dua sina kunder. Någon kan medvetet gå in för ålderdomlig organisationsimage och respekt genom att nia, medan någon annan gör det för att skapa distans. Det finns flera skäl till hur man väljer: folk kan komma till samma språkliga val på olika grunder.

Få föreskrifter är bestående och absoluta. Det finns allt fler frågor: vad är det för en text det gäller, vilken är stilen, förekommer ironi, handlar det om ett lån, ett citat, som skribenten försöker sig på.

Skolorna får allt svårare att lära ut ordens stilvärde som sådant. Det handlar i stället om situationer och kontexter som inte heller de är slutgiltiga eftersom även de hela tiden växlar och förändras med avsikt. Det blir allt mer invecklat att välja "ett språk som motsvarar situationen". Texten bestäms inte bara av vad man vill säga utan också av vem som säger det och var det sägs.

Var hitta modeller för gott språk?

Det finns allt fler modeller för gott språk. Det är inte bara fråga om bra texter utan om bra medietexter, bra engagerade texter, bra analytiska texter, bra reklamtexter och bra polemiska tv-texter.

Eftersom det i verkligheten inte finns standardtexter måste man redan i skolan börja träna texter med särskild inriktning. Målet är att skapa genremedvetenhet. Det innebär att också kriterierna för bedömning är genrespecifika. Det som lämpar sig för en text passar inte alls för en annan.

Den språkliga kvaliteten handlar inte bara om rättstavning och språkets uppbyggnad. Texternas och språkets sociala dimensioner påverkar bedömningen av språket allt mer. Text- och språksociologi utgör en oskiljaktig del av modersmålsundervisningen.

Vi vet att man lär sig använda språk också med hjälp av modeller, även om människan inte är bara en imitator. I texternas värld ser vi allt fler också sådana texter som inte är modeller för gott språk. Språkförmåga inkluderar alltså textkritik. Man måste även kunna känna igen slentrianmässiga uttryckssätt och frigöra sig från dem.

Det är inte möjligt att för elevernas del på förhand avgränsa den textmassa som kunde duga som förebild för den lärande människan. Vi kan bara styra in eleverna på kritik av alla de texter de stöter på.

Vem slår fast vad som är gott språk?

Det är inte längre en liten lärd elit som har makt och myndighet att slå fast vad som är gott språk, något som var fallet för hundra år sedan eller kanske ända in på 1950-talet. På den tiden bestod folket av utbildade och icke-utbildade. Arbetet bestod mest av kroppsarbete i fabriker eller inom lantbruket. Så sent som på 1950-talet avlades studentexamen av bara knappt 10 procent av en årskull. Ur den här kategorin kom de som använde språket som arbetsredskap och styrde uppfattningen om vad som var gott språk.

Tack vare sin urbana bakgrund och likartade utbildning använde de ett relativt enhetligt skriftspråk. Information spreds i tryckt form eller via de landsomfattande radio- och tv-kanalerna. Förlagen och medierna kunde styra innehållet i och kvaliteten på de texter de publicerade eftersom de utgjorde offentlighetens portvakter.

I dagens värld finns det allt fler personer som slår fast vad som är gott språk; tack vare den 9-åriga grundskolan omfattas alla av det skrivna språket. Över hälften av en årskull avlägger studentexamen. Utbildningar som leder till examina är fortfarande långa, och den specialterminologi som gäller ett yrke får en allt större betydelse.

Enligt statistiken utför cirka hälften av alla yrkesverksamma s.k. informationsarbete, hit hör att läsa, skriva, diskutera, rådgöra samt skaffa fram information och behandla data. I allt detta är språket en nödvändighet, inte bara modersmålet utan också främmande språk. Ytterligare blir det allt viktigare att med hjälp av olika redskap presentera uppgifter i form av texter, tabeller, diagram, sammanställningar, sammandrag, inledningar, diskussionsinlägg m.m.

Eftersom det i dag finns mångfalt fler skribenter än förr, finns det också mångfalt fler uppfattningar om vad som är en bra och kvalificerad presentation i olika sammanhang. Alla har möjligheter att få sina texter och tal offentliggjorda tack vare Internet, lokalradion och andra kanaler som inte spelar

portvaktens roll på samma sätt som kanalerna för informations-spridning för årtionden sedan.

Språkligt bombardemang och informationsflöde

Vi är omgivna av en strid ström av information från olika håll. Vart man än vänder blicken ser man reklam, affischer, rubriker och sloganer. Informationsförmedlingen, nöjesbranschen och arbetslivet bygger på budskap, texter och talat språk.

Språket styrs allt mer in på det industriella, man prövar till exempel vilket värde reklam och annonser har när det gäller att väcka folks uppmärksamhet. Upprepning påverkar hur budskapet tas emot. Vi minns upprepningen samtidigt som vi känner igen de återkommande presentationssätten och strukturerna.

Det finns ingen s.k. naiv och ren inre språkkänsla med vars hjälp vi skulle kunna känna igen rätt och fel. Olika former kan bli naturliga och kännas bekanta, nästan oundgängliga, om man ser dem ofta och vänjer sig vid dem. Språkörat är utsatt för manipulering - eller mer neutralt uttryckt - inflytelser.

Man kan inte hitta ett kärnområde i språket, för språket lever i ett flertal användningssätt. När man talar om språket rent allmänt syftar man på en snäv idealisering som man kan skapa genom att betrakta språkets rikliga förekomster.

Språkets makt

En människa mäts och bedöms allt mer utifrån sitt språk. Språket skapar identiteter och roller. Det leder till att individen inte kan förlita sig på andras vägledning och förenklingar. För att kunna svara för sitt språk och sig själv måste hon allt mer kunna tolka och välja bland språkets olika former. Eftersom hon ansvarar för sitt språk, behöver hon språkliga kunskaper och språklig medvetenhet för att välja med ansvar och inse konsekvenserna av hur hon väljer.

Mer om temat:

Cameron, Deborah (1995): *Verbal Hygiene*. London: Routledge.

Fairclough, Norman (1992): *Critical language awareness*.
London: Longman.

Hiidenmaa, Pirjo, 2003: *Suomen kieli - who cares*. Helsinki:
Otava.

Sprogrøgt i skolen - det forsømte forår

Frans Gregersen

Fejl eller ej?

I 2002 udkom en undervisningsministeriel opfølgning af en undersøgelse fra 1992 af hvordan studenterne staver efter 12 års skolegang. Det kan man måle ved at rette deres studentereksamensstile, især da hvis man anvender præcis samme rettemetode i undersøgelseerne. Da man gjorde det i 1992, var det opgaverne fra 1990 der var til eftersyn. I den aktuelle publikation er forsinkelsen noget større. Her er det stile fra 1998 der er grundlaget.

Den opsigtsvækkende konklusion vakte ingen opsigt i 2002 så jeg håber den vil gøre det her: Studenterne lavede flere fejl, ikke færre. Med undersøgelsens egne ord:

“Ser man på de nøgne tal og lader en stavfejl være en stavfejl uden hensyn til dens art og vægt, har studenterne i 1998 flere stavfejl i gennemsnit end de havde i 1990. I 1990 havde de 2,0 i gennemsnit pr. side, i 1998 har de 2,6 pr. side. Set på den måde er studenterne blevet dårligere til at stave.

Ser man derimod nærmere på *stavfejlstyperne*, viser det sig at én type overraskende er vokset dramatisk, mens alle andre er faldet i hyppighed. Den dramatiske vækst findes i fejltypen *sammensatte ord* der er vokset fem gange. Fra 0,8 til 4,0 fejl pr. stil i gennemsnit.” Undervisningsministeriet 2002:12

Også når man ser på hvilke fejl der hyppigst begås, ligger fejltypen *sammensatte ord* højest af samtlige (ibid.: 13). I en så formel og kvantificerende undersøgelse som den her er det

imidlertid vigtigt at gå bag om tallene og se på hvilke mere specifikke fejltyper der er samlet under *sammensatte ord*. Det gør undersøgelsen s.16ff:

“Typen består af fire forskellige slags fejl:

a. *sammensatte ordforbindelser* (Substantiver: økse hoved, køle anlæg, Store bælt, hoved manden. Adjektiver: halv stor, mellem blå),

b. sammensætningsfejl ved *adverbium + præposition* (inden for døren / gå indenfor, bag ved huset / haven bagved; - de noterede former er her de *korrekte* former),

c. *orddelingsfejl ved linjeskift* og

d. *bindestregsfejl* dvs. forkerte anvendelser af bindestreg (hoved-manden).” Undervisningsministeriet 2002:16

Man får så i den fortsatte analyse at vide at fejl af typen b. ovenfor er eksploderet på de kun 8 år sådan at der laves 33 gange så mange fejl i 1998 som eleverne fra 1990 gjorde (ibid.: tabel 17a:17). Det er jo alvorligt, opsigtsvækkende, bekymrende - eller er det?:

“Disse fejl er ikke tyngende. Skriver man ‘der er vist noget bag ved’ eller ‘der sker noget bagved huset’ begår man i begge tilfælde fejl i *Retskrivningsordbogens* forstand, men det er en meget lidt betydelig eller tyngende fejl. De fleste bemærker næppe disse fejl og oplever dem ikke som fejl. De er hyppige, også i den professionelle sprogverden, avisartikler og officielle breve. De giver vistnok aldrig anledning til misforståelser.

Det er altså ikke overraskende at studenterne i 1998 har disse fejl som næsten alle begår, og kun få bemærker eller generes af. Men fejl er det jo formelt set. Der er to måder at komme dem til livs på. Man kan indskærpe reglerne i skolen, øve eksempler og rette fejl når de forekommer. Det vil utvivlsomt begrænse antallet, men næppe fjerne dem eller

reducere deres antal markant. Der er også den mulighed at bede Dansk Sprognævn se på sagen og overveje om reglerne uden tab kunne bringes i overensstemmelse med den aktuelle sproglige praksis.”

Undervisningsministeriet 2002:19f

Skal vi afskaffe fejlen?

Det har været mig magtpåliggende at dokumentere hele argumentationen fordi den er symptomatisk. Man konstaterer først at studenterne - officielt trods stor opmærksomhed på sprogrigtighed i skolen - staver dårligere. Så trækker man en bestemt sprogfejl ud som den ansvarlige synder for dette upassende resultat - og derefter foreslår man at afskaffe fejlen ved at lempe reglerne.

Det har vi ganske vist en vis præcedens for i dansk retskrivnings historie: Da man i 1948 afskaffede de store indledningsbogstaver i navneordene, afskaffede man samtidig mellem 35 og 40% af samtlige stavfejl (Noesgaard 1945:27). Men det ufattelige i denne sammenhæng er at forfatterne til rapporten ikke spekulerer over hvordan det kan være at der næsten ingen fejl var otte år forinden - før de giver sig til at afskaffe reglen.

Sagen er at ingen danskere - bortset fra de ganske få der læser retskrivningsvejledningen i de forskellige udgaver af Retskrivningsordbogen (herefter RO) - kender denne regel, at reglen kræver et vist kendskab til dansk grammatik og at dansklærerne i det almene gymnasium, hvis elever det er der prøves, heller ikke kender reglen. Det kan jeg sige fordi der ikke er nogen af mine studerende der kender reglen, når jeg spørger dem på universitetet. Og hvis gymnasielærerne kendte reglen ville det da være en skam at de ikke meddelte sig om den til deres elever.

Reglens historie frem til den første retskrivningsordbog fra Dansk Sprognævn

Men er det da en ny regel, er det en regel der er blevet indført for nylig eller bare i RO 1996. Nej, slet ikke. Der har altid været regler på dette område, om end ikke præcis den samme som det vil fremgå af redegørelsen nedenfor. Reglerne går tilbage til de ældste officielle retskrivningsregler vi har, nemlig *De nye Retsskrivningsregler*, Meddelelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet 24. juli 1888, men ifølge Skautrups sproghistorie (Skautrup 1968:71) opstår normen allerede i Svend Grundtvigs *Dansk Haandordbogs* anden udgave fra 1880.

Det er nu meget diskret:

“De i denne Udgave foretagne Retsskrivningsændringer ere kun følgende: [...] *inden-*, *neden-*, *oven-*, *udenfor* (anerkjendte som *Biord*, ved Siden af den adskilte Skrivemaade, hvor de samme Forbindelser staa som styrende *Fho*)...” Grundtvig 1882

Nej, det er og bliver de ministerielle regler der er kilden til den egentlige regel:

“ET ADVERBIUM FORAN EN PRÆPOSITION med sin Styrelse skrives som særligt Ord: oven for mig, oven i Kurven, lige over for mig, tillige med Gaarden, bag ved Huset, bag efter ham, bag paa - for paa Vognen, kom hid til mig, ud ad Døren, uden for Døren, tvært imod Meningene, nær ved Huset, inden i Huset. Følger ingen Styrelse paa Præpositionen, og Udtalen ikke bestemt viser to Ord, danner Sætningsordenen eet Ord, ET ADVERBIUM: komme bagefter, bagpaa, sidde forpaa, udad - indadtil Bens, se hende nærved, hjemad, hjemmefra, hidtil, kom indenfor, indenad, udenad, det være langt fra, tilligemed, tværtimod. Derimod skrives i to Ord i Henhold til Betoningen: klos paa, lige overfor, snart efter, længe efter, længe siden, siden efter, tværs igennem. - Samme Regel følges ved Sætningsordninger af der, her, hvor og en Præposition [...]

PRÆPOSITIONER MED EFTERFØLGENDE STYRELSE, der betegne noget ADVERBIELT ELLER KONJUNKTIONELT, skrives i to Ord undtagen: a) naar Sammensætningen i Udtalen lyder som eet Ord og tillige Hovedtonen falder paa Præpositionen: afsides, forhen, forud, forlods, forlængs, baglængs, fralands, paalands, overhaands, overmaade, inden- eller udenbords, -bys, -dørs, -lands, -rigs, -sogns, -skærs, -volds, udenvælts, mellemrigs, efterdags (herefterdags, hidtildags, nutildags), -eftersom, førend. Derimod for ude, bag ude. b) Naar Præpositionen med sin Styrelse danner et nyt Begreb, i hvilket de to oprindelige Ords Betydning er forsvunden, og da for det første særlig naar det styrede Ord er ubrugeligt alene: foran, igen, itu, ihjel, især, omkuld, omsider, omtrent, overvættes, tilforn, tilovers - fordi, efterdi, og dernæst: forneden, foroven, foruden, efterhaanden, efterhaands, imidlertid, overalt, overens, overhovedet, overskrævs, overtvært, tilbage, tillige, tilsammen, tilfreds (jfr.: utilfreds), tilpas (jfr.: utilpas), underhaanden, undertiden, underneden, undervejs idet, forinden, ifald, imedens, medmindre. Derimod skrives i to Ord: af Lave, fra Borde, i Blinde, i Flæng, i Gaar, i Forgaars, i Forvejen, i Gærde, i Lave, i Mag, i Staa, om Kap, om Bord, over Bord, ved Pas, - i Aftes, i Morges, paa langs, paa tværs, til Bords, til Lands, til Søs, til Vands, til Vejrs, til Væds, til Dels, til Gavns, til fals, - for fulde, i Hænde, i Sinde, i Tide, paa Fode, paa Veje, med rette, til gode, til Huse, til Haande, til fulde, til Føje, til visse, til Ende, til Lykke, til Side, til Stede, til Syne, til Kende, til Mode, til Orde, ved lige, - af Sted, for Haanden, for Tiden, for længst, for vist, for Resten, for øvrigt, fra sidst, i Dag, i Morgen, i Aften, i Stand, i alt, i alt Fald, i det mindste, i lige Maade, i Stykker, i Hu, i øvrigt, imellem Stunder (nu om Stunder); om lidt, paa ny, paa Stand, paa Skraa, til sidst.”

De nye Retskrivningsregler 1888: 9-11

Det er nemt at se at her er en regel sammenblandet med en ordbog. Det er det der giver teksten dens præg af konkretistisk

lyrik, men det er ikke noget godt tegn, for det betyder at reglen ikke er nem at bruge, indlysende eller for den sags skyld har hævd i sproget. Så var det vel ikke nødvendigt med de mange eksempler, ja de udtømmende angivelser af hvordan to størrelser der bare tilnærmelsesvis kan have ét hovedtryk, skal skrives.

For de efterfølgende eksperter er reglen derfor et problem og må omformuleres så den bliver mere logisk. Den første der prøver, er Henrik Bertelsen. Bertelsen grupperer de forskellige regler under overskrifter. Vores særlige ven hører under punkt IV, nemlig "Sammenskrivning og Adskillelse af Ord". I dette afsnit hedder §35:

Biord (Adverbium) foran Forholdsord (Præposition):

1) Naar Forholdsordet har en Styrelse skrives Biord og Forholdsord adskilte: [eksemplerne udelades her].

Dog skrives Biordet sammen med Forholdsordet, selv om dette har en Styrelse, ved Ordene FREMFØR, HENAD, HENIMOD, HENVED, INDTIL, naar disse staar i overført Betydning: FREMFØR ALT, HENAD DEN TID, HENIMOD AFTEN, HENVED TO TUSINDE, INDTIL AFGØRELSEN (derimod: HAN FØRES FREM FOR RETTEN; JEG GIK HEN AD VEJEN; HAN KOM HEN IMOD MIG; SAT HEN VED DØREN; IND TIL VÆGGEN).

2) Naar Forholdsordet ingen Styrelse har, skrives Biordet sammen med det i eet Ord: [eksempler udelades her]

I to Ord skrives altid KLOS PAA, LIGE OVERFØR (med Styrelse: LIGE OVER FØR), SNART EFTER, LÆNGE EFTER, LÆNGE SIDEN, SIDEN EFTER, TVÆRS IGENNEM."

Bertelsen 1919:13f

Vi bemærker at man foruden at skulle kunne to terminologiske systemer, både det danske og det latinske, forudsættes at kunne identificere et præpositionssyntagma i form af en præposition med styrelse og at kunne skelne mellem egentlig og overført betydning. Ellers er reglen jo blevet betydelig klarere, men det skyldes simpelthen at Bertelsen har delt den i to paragraffer:

“§36. Biords- og bindeordsagtige Sammensætninger af Forholdsord med et følgende Ord.

I to Ord skrives et Forholdsord og et følgende Ord, naar de lyder som to Ord og Hovedtrykket falder paa det sidste Ord: AF LAVE [andre eksempler udeladt].

I eet Ord skrives et Forholdsord og et følgende Ord kun

1) Naar Sammensætningen lyder som eet Ord og tillige Hovedtonen falder paa Forholdsordet (§29, Regel 5): AFSIDES, FORHEN, FORLODS [eksempler udeladt]

2) Naar Forholdsordet og det efterfølgende Ord danner eet nyt Begreb, i hvilket de to oprindelige Ords Betydning er forsvunden eller ændret (Regel 3): EFTERHAANDEN, FORINDEN, FORNEDEN [eksempler udeladt]” Bertelsen 1919: 14f

Den tids skolebørn får nu yderligere pålagt for det første at skelne mellem hovedtone der falder på forholdsord og hovedtone der falder på styrelse og for det andet at vide om de to størrelser i ‘efterhaanden’ danner et nyt begreb eller ikke - åbenbart gør de det, i modsætning til i ‘til Haande’. Det er høje krav og de har formodentlig i praksis lydt: Brug ordbogen når du er i tvivl - og lær dig så ved flittige opslag hvordan den pågældende konstruktion staves. Reglerne er der formentlig ikke nogen der har kunnet, med alle deres indskrænkninger og undtagelser.

Reglen i Dansk Sprognævns retskrivningsordbøger

Men så sker der noget. I 1955 udgives RO af det nystiftede Dansk Sprognævn og de har om ikke revolutionære ændringer i posen da i det mindste et synspunkt:

“Bortset fra, hvad bekendtgørelsen af 22/3 1948 har medført, er der ikke sket principielle ændringer. De gamle regler om sammenskrivning af ord er således bibeholdt, f.eks. *være ovenpå*, men *sidde oven på læsset*; endvidere skrivemåder som *af sted*, *i dag*, *i fjor*, *i øvrigt*, idet disse skrivemåder

stadig må anses for de naturligste; ved bedømmelse af skriftlige opgaver vil det dog være urimeligt at betragte afvigelser fra disse regler som fejl.” RO 1955¹⁵ (1977): VIII f

Det er en forbløffende sætning, den sidste. Læs den lige en gang til!

Tak!

Det organ som er sat til at definere hvad fejl er, beslutter sig til at definere som fejl brud på regler de ikke selv tror på (og muligvis ikke engang selv efterlever), og mener derfor ikke man bør regne disse fejl som fejl. Denne bemærkelsesværdige sætning kan kun skyldes at Dansk Sprognævn fandt at reglerne var umulige. Der er da ellers gjort et behjertet forsøg på at nyformulere dem (af Erik Oxenvad). Han har i §13-21 samlet reglerne om sammenskrivning og adskillelse af ord. I § 20 får vi resultatet af regelsaneringen på dette område:

“Forbindelser af biord og forholdsord skrives i to ord, når forholdsordet har en styrelse, ellers i ét: *bag i vognen*, men *få et slag bagi*; *inden for murene*, men *kom indenfor*; *inden i huset*, men *den er hul indeni*; *nær ved skolen*, men *se skolen nærvæd*; *langt fra hjemmet*, men *det er langt fra godt*; *her til byen*, men *hertil og ikke længere*.” Oxenvad 1955 (1977): XXI

Rektor Oxenvad har omhyggeligt udvalgt uhyre skoler relevante eksempler på reglens anvendelse og fortsætter så med undtagelserne:

“ordene *fremfor*, *henad*, *henimod*, *henvæd*, *indtil* skrives i ét ord, når de anvendes om ikke-rumlige forhold, uanset om de har en styrelse eller ikke: *fremfor alt* (men *blive ført frem for dommeren*), *henad aften* (men *gå hen ad vejen*): *henimod middag* (men *komme hen imod mig*); *henvæd halvtreds gæster* (men *sat hen ved døren*); *indtil min sidste stund* (men *skubbe ind til væggen*). Oxenvad 1955 (1977): XXI

Man bemærker at korrekturlæsningen på denne RO lader noget tilbage at ønske mht. kursiver; den sidste parentes i kursiv er original, men ellers må man sige at rektoren har fået forenklet sagerne og i øvrigt affattet reglerne så de er klart adskilt fra ordbogens mange opslag.

I RO 1986 har man fundet ud af at der er en hovedregel for om man skal skrive i ét eller to ord. Enten afhænger skrivemåden af udtalen (og så er det trykfordelingen der afgør om det skal være ét eller to ord) eller også kan man ikke bruge den regel. Så afhænger det i stedet af “forbindelsens grammatiske funktion eller dens betydning” hvorefter det beroligende, men også noget ildevarslende, tilføjes: “men som regel er der blot tale om en hævdvunden praksis.” (RO 1986:545). Det er der faktisk ganske ofte, ja næsten altid, ja, egentlig altid, når vi taler om ortografi.

I § 19 (1) hedder det så helt traditionelt:

“BIORD + FORHOLDSORD

Forbindelser af biord og forholdsord skrives i to ord, når forholdsordet har en styrelse, ellers i ét ord: [eksempler udeladt]”

men så kommer helt revolutionært (og så vidt jeg kan se uden angivelse af revolutionen, endsige dens begrundelse:)

“Det gælder også når forbindelsen af biord og forholdsord er brugt i overført eller ikke-rumlig betydning: [eksempler udeladt]” RO 1996: 545

(Hvis vi nu tager Oxenvads eksempler så skal man altså ifølge RO 1986 skrive:

[Vi må vente] ind til min sidste stund, frem for alt, hen ad aften etc. Gad dog vide hvem der har fundet på det. Der er i hvert fald ikke nogen der gør det.)

Dette er med andre ord en ændring af brugen og gør reglen fuldt og helt grammatisk. Fra og med 1996 er det således ikke længere et krav til skoleelever at de for at kunne stave den slags konstruktioner korrekt skal kunne kende forskel på grundbetydningen (den rumlige) og overført eller ikke-rumlig. Det faste holdepunkt er om præpositionen har styrelse eller ej.

Hvad kan vi lære af den historie?

Sprogrøgten i Dansk Sprognævns regi består således i at tilrettelægge retskrivningsregler så de kan praktiseres med den viden som skoleelever til ethvert givet tidspunkt kan forventes at have eller som man fra sprognævnets side må insistere på at de skal få gennem undervisning. Det betyder at det for sprognævnets virksomhed er afgørende om eleverne så får de redskaber de skal bruge til at stave i løbet af deres skolegang. I det projekt jeg har haft den udelte fornøjelse at være leder af og som har det ambitiøse navn *Fremtidens danskfag*, har vi skullet anskue danskfaget i dets fulde længde og dets hele bredde. Vi har skullet fremtidssikre de danskfaglige færdigheder og skullet angive hvor der var vanskeligheder med at opfylde de berettigede krav som aktører inden for og uden for undervisningssektoren kunne tænkes at stille til faget. Jeg skal ikke her trætte læseren, som har været igennem så meget på dette tidspunkt, med en redegørelse for projektets resultater. Jeg nøjes med at henvise til de to publikationer som vi har udgivet under titlerne: *Fremtidens danskfag - en diskussion af danskfaglighed og et bud på dens fremtid* og *Oversigt over dansksystemet* udarbejdet af arbejdsgruppens sekretariat. Men jeg vil gerne slutte dette lærestykke af med nogle helt almene overvejelser.

Det danske uddannelsessystem har de samme store og stigende krav til dem der frekventerer det, som alle andre europæiske landes systemer: De skal kunne læse og skrive. Det danske uddannelsessystem lever ikke op til de stigende krav. Det lærer ikke alle at læse og slet ikke alle at skrive. For at det

kan blive ændret, er det nødvendigt at ændre ved samtlige delsystemer så man sikrer at lærerne sættes i besiddelse af den viden der er basis for at kunne lære andre de kulturelle kompetencer at læse, at skrive - at tale og at lytte. Det betyder at alle lærere skal bibringes øget sproglig bevidsthed og skal kunne anvende en terminologi så sikkert at de kan tale om sproglige træk i en tekst på en måde så eleverne kan se pointen i det og kan anvende begreberne selv efter noget tid så de selv kan rette de fejl de kan se. Dansk Sprognævn har her bidraget med den lille publikation *Grammatisk talt*, men der er brug for at udvide registret så også tekstlige, pragmatiske og genremæssige betragtninger får en fast og ensartet terminologi. Den skal ikke dække over de forskelle i opfattelsen som findes på disse områder (og for øvrigt sandelig også på det grammatiske), tværtimod skal den bruges til at gøre disse forskelle klare for dem der kan forstå dem og har brug for at kende dem. Men terminologi alene gør det ikke. Vordende og allerede praktiserende lærere må få øjnene op for de mange 'fejl' som ikke skyldes normer fastsat af Dansk Sprognævn, men er brud på andre former for hævdevunden praksis. De områder som lige nu brænder mest på, er efter min mening:

- * generelle forskelle på talesprog og skriftsprog

Især gælder det for argumenterende tekster at argumenterne skal skrives helt ud mens man i talesprog, bl.a. fordi man ofte diskuterer med folk man er enige med eller i det mindste deler en hel masse forudsætninger med, kan nøjes med at appellere til fælles forudsætninger.

- * refleksiver

'med rynker i panden markerer han alvoren i hans ord'

- * hovedsætningsordstilling i underordnede sætninger (Gregersen og Pedersen 2000)

'Det er ikke nogen hemmelighed, at kløften mellem universitetsverdenen og dele af erhvervslivet kan ind imellem være voldsom.'

‘Og man kan indvende, at forskellen mellem signifikanssandsynligheder kan ikke bruges som belæg for interaktion.’

* partikler og præpositioner i faste vendinger

‘sympati for’ eller ‘sympati til’ (det sidste er umuligt i min dialekt)

‘tage hensyn til’ eller ‘for’ (det sidste er umuligt i min dialekt)

I det hele taget er der vist en tendens til at ‘for’ breder sig. Måske hentet fra engelsk.

Der er givetvis andre konstruktionstyper og andre vil givetvis have andre prioriteringer af dem jeg her har nævnt, eller måske slet ikke rette dem i opgaver. Min pointe er i denne sammenhæng simpel: Den slags har Dansk Sprognævn ikke lovgivet om eller for, og det er derfor snarere nævnets opgave at dokumentere disse konstruktioners udbredelse og brug med henblik på at opdage hvornår de går fra at være fejl til at være konsekvent generationsspecifik sprogbrug sådan at alle under en vis aldersgrænse skriver på en bestemt måde (som af alle over grænsen anses for at være ‘fejl’). Dansk Sprognævn har til opgave at dokumentere sprogbrugen blandt andet for at kunne rådgive på videnskabeligt grundlag. Skal man kunne drive sprogrøgt i skolen, er dokumentation - og regelformulering på grundlag af denne dokumentation - en fælles opgave for universiteterne og for Dansk Sprognævn. Denne opgave løses efter min mening ikke godt nok i dag.

Litteratur:

- Bertelsen, Henrik: *Retskrivningsvejledning*, i: Saabys Retskrivningsordbog udgivet af P.K. Thorsen, 8. Udgave, Gyldendal, København, 1919, s. 1-27
- Dansk Sprognævn: *Retskrivningsordbogen*, i kommission hos Gyldendal, Kbh. 1986

- De nye Retskrivningsregler*. Meddelelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af 24de Juli 1888, Kjøbenhavn, V. Pios Boghandel
- Fremtidens danskfag - en diskussion af danskfaglighed og et bud på dens fremtid*. Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr. 1, Undervisningsministeriet 2003
- Galberg Jacobsen, Henrik: *Grammatisk talt*. Anbefalede sproglige betegnelse. Dansk lærerforening, Dansk Sprognævns skrifter 24, Kbh. 1996
- Gregersen, Frans og Pedersen, Inge Lise: *A la recherche du word order not quite perdu*. A Methodological Progress Report. Herring, Schøsler and van Reenen (eds.): *Textual Parameters in Older Languages*, Current Issues in Linguistic Theory 195, p. 393-431, John Benjamins 2000
- Grundtvig, Svend: *Dansk Haandordbog* med den af Kultusministeriet anbefalede Retskrivning, anden meget forøgede Udgave med Tillæg, Kjøbenhavn, C.A.Reitzel 1882
- Undervisningsministeriet: *Hvordan staver studenterne?* - en undersøgelse af studentereksamensstilene 1998, Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr. 6, 2002
- Oversigt over dansksystemet* ved Nikolaj Frydensbjerg Elf og Signe Østerlund, Undervisningsministeriet 2003
- Noesgaard, Arne: *Fejltyper i dansk Retskrivning*, Udvalget for skolepsykologiske Undersøgelser, Kbh. Fr. Bagge 1945
- Oxenvad, Erik: Retskrivningsvejledning, i: *Retskrivningsordbog*, udgivet af Dansk Sprognævn, 15. oplag, i kommission hos Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, København 1977 (1955): XVII-XXX
- Skautrup, Peter: *Det danske sprogs historie*, Bind IV, DSL og Gyldendal, Kbh. 1968

Kommunen och skolan som språkvårdare

Gunborg Gayer

Det kan förefalla litet långsökt att tala om en kommun som språkvårdare. Men jag vill med mitt resonemang visa, att en kommun genom sina politiska beslut och administrativa arrangemang i hög grad kan påverka hur en språklig minoritet går i land med att aktivt arbeta för och med elevernas modersmål. Att skolan kan fungera som språkvårdare vet vi alla, så länge de yttre och inre förutsättningarna finns.

Som vi alla vet brukar man indela **Svenskfinland i tre regioner**: Österbotten i mellersta Finland, västra och östra Nyland med huvudstadsregionen i södra Finland, och Åboland och Åland i sydvästra Finland. De språkliga förhållandena ser mycket olika ut i olika områden, till och med så att skillnaden mellan två grannkommuner kan vara stor. I de österbottniska kommunerna har dialekten en stark ställning och kan växla från kommun till kommun. Jag föreställer mig att man på de flesta håll i Österbotten inte uppfattar sitt svenska modersmål som särskilt hotat trots att det nog finns mer eller mindre finska inslag i de flesta kommunerna. Åland är enspråkigt svenskt och har inte ens skola för sina få finska invånare. I huvudstadsregionens kommuner är t.ex. andelen svenskspråkigt registrerade personer mellan 3,4 % och 42 % och finskans ställning mycket stark. På andra håll kan större delen av kommunens invånare vara svenskspråkig.

Enligt vår språklag från år 1922 är en **kommun tvåspråkig** om språkminoriteten uppgår till minst 8 % eller 3000 individer. En tvåspråkig kommun blir enspråkig först då minoriteten har

sjunkit under 6 % av befolkningen. Kommunerna kan vara av tre slag: finskspråkiga, svenskspråkiga eller tvåspråkiga med antingen finsk eller svensk majoritet. Av våra 452 kommuner är 63 två- eller svenskspråkiga. (Ni kan läsa mera om det här i Språk i Norden 2003, där Mikael Reuter har skrivit om vår nya språklag, som träder i kraft 2004).

Liksom i hela Norden har de enskilda kommunerna i Finland rätt stor självbestämmanderätt, och den regleras i vår kommunallag. Det **allmänbildande skolväsendet**, alltså grundskolan och det teoretiska gymnasiet, är i Finland huvudsakligen **kommunalt**. Enligt vår lagstiftning om den grundläggande utbildningen är en skola antingen finsk eller svensk, inte både och. På den punkten kan kommunen inte välja själv. Men kommunen kan själv avgöra hur förvaltningen för det kommunala skolväsendet ser ut: man har en **politiskt tillsatt nämnd** med ansvar för utbildningen. Den kan till exempel kallas utbildningsnämnd, skolnämnd, bildningsnämnd eller utbildnings- och biblioteksnämnd, och har ibland ansvar inte bara för skolan utan också för kulturen, biblioteksväsendet och det som vi i Finland kallar medborgarinstituten (med ansvar för den frivilliga vuxenutbildningen). Ifall kommunen är tvåspråkig har nämnden antingen ansvar för både det finska och det svenska skolväsendet, eller så har man två olika nämnder på språklig grund, eller så delar man in nämnden i sektioner på språklig grund med ansvar för var sitt skolväsende. Modellerna är många, men för minoritetsspråket är det inte alls oväsentligt hur det politiska beslutsfattandet går till.

Genom beslutet om hur skolväsendet i en kommun förvaltas avslöjar kommunen och dess politiker klart sin inställning till de språkliga frågorna. Därför är det också väsentligt hur den kommunala **skoladministrationen** ser ut. I en del små kommuner, eller i sådana där den svenska befolkningen är mycket liten, kan den bestå av bara ett par tjänstemän. Inte ens i Helsingfors, den största svenska kommunen i Finland med nästan 40 000 registrerade svenskar, är den svenska avdelningen på det kommunala utbildningsverket större än ca 10 personer.

Men det viktiga är att den avdelningen är självständig och bereder ärenden för en egen utbildningsnämnd eller sektion. Och det är faktiskt inte heller likgiltigt hur t.ex. ekonomin och fastighetsförvaltningen administreras. Strukturerna i kommunen måste vara sådana att minoritetsspråket får ett tydligt stöd så att inte insatserna för skolan är avhängiga av enskilda tjänstemän och deras syn på språkfrågan.

Något som man varit mån om att bibehålla i Helsingfors är **skoldirektionerna**. Varje skola har en egen, och i den sitter representanter för föräldrarna, lärarna, eleverna och skolans övriga personal. Rektor föredrar ärendena i direktionen. Man har delegerat en hel del stora uppgifter åt den: den godkänner skolans budget, den godkänner läroplanen för skolan och den anställer ordinarie lärare. Inte ens under ekonomiskt kärva tider har någon föreslagit att direktionerna skulle dras in, vilket språkpolitiskt måste uppfattas som viktigt. För genom direktionen betonas det lokala, den sociala omgivningen och skolkulturen och naturligtvis också föräldrainsynen.

I Helsingfors grannkommun Esbo har man gått ett steg längre. Där har man för den svenska barnomsorgen och skolan skapat en gemensam administration med bara en politisk nämnd. Det här uppfattar jag som ett viktigt principiellt ställningstagande. Det ger kommunen möjligheter att långsiktigt och strategiskt planera för minoritetens barn både när det gäller ekonomi, personalrekrytering, fortbildning och språkpolitik. I andra kommuner blir man tvungen att krysta fram olika slag av samarbete mellan socialväsendet (som ansvarar för barnomsorgen) och skolväsendet. Det är ledsamt att Helsingfors inte har följt Esbos modell.

Varje kommun har alltså ett skolväsende, och en liten kan samarbeta med en grannkommun. Vanligen finns det en grundskola, men man samarbetar kanske kring högstadiet och kring gymnasiet och yrkesutbildningen. I såväl stora kommuner som i glesbygder är frågan om **skolnätet** livsviktig för minoriteten. Jag kan ge ett intressant exempel: i Helsingfors finns det 17 svenska s.k. lågstadier (årskurserna 1-6), 5

högstadies (årskurserna 7-9) och 4 gymnasier. Det största lågstadiet har ca 250 elever, det minsta ca 30, i landets huvudstad! Högstadierna har alla omkring 200 elever. I ekonomiskt kärva tider som nu, ligger det nära till hands att diskutera skolfusioner, men sådana ingrepp kan innebära att det inom en radie av 10-15 kilometer inte finns en enda svensk grundskola i Helsingfors. Då blir naturligtvis frestelsen stor för en tvåspråkig familj att välja finsk skola. De lokala besluten har alltså stor betydelse. – De svenska gymnasierna är sedan något större med mellan 280 och 350 studerande, och där sker elevrekryteringen också från grannkommunerna.

Men det är naturligtvis inte enbart strukturen i kommunen och beslutsfattandet i den som avgör hur väl de språkliga aspekterna beaktas. Vårt **läroplanssystem** är ett lika viktigt styrinstrument. Hos oss ges uppdraget att skriva grunder för läroplanen av vårt undervisningsministerium till utbildningsstyrelsen, en statlig expertorganisation. Utgående från läroplansgrunderna, som numera är mycket detaljerade, skall sedan en kommun göra upp den kommunala läroplan, d.v.s. den kommunala tillämpningen av grunderna. Antingen kan man ge de enskilda skolorna rätt så stor frihet med arbetet, eller så kan man inom kommunen styra och leda arbetet centralt. Enligt min bedömning kan inte en verklig reform ske enbart på central nivå: för att en skola skall få till stånd djupgående förändringar, måste den aktivera och engagera sina lärare, föräldrar och elever. När det gäller en minoritetsskola accentueras det här ännu mer.

Vi har i det svenska Helsingfors valt att ha bara några **gemensamma, kommunala delar i läroplanen**: en gemensam värdegrund, en gemensam timfördelning, gemensamma elevantagningskriterier (viktigt för att upprätthålla ett optimalt skolnät på svenska) och en gemensam språkstrategi. Vi har givetvis hela tiden samarbetat med våra finska kolleger, men vi har haft möjligheten att fatta våra egna beslut. Det som måste uppfattas som ett nytänkande är vår **språkstrategi**. Den är utgångspunkten för hur vårt språkprogram är uppbyggt, d.v.s.

när och i vilken ordning studierna i olika främmande språk inleds. Men den är också ett ställningstagande för vilka betoningar vi vill ha i vår läroplan. Med utgångspunkt i den utarbetar sedan de enskilda skolorna sin egen språkstrategi beroende på vilken språklig miljö skolan befinner sig i. Den lokala tillämpningen kan synas i antalet undervisningstimmar i ämnet modersmål, hur skolkulturen beskrivs, vilka instanser skolan samarbetar med, vilka läromedel man väljer, vilka ämnen man särskilt betonar, vilka arbetsmetoder man ger särskild vikt, hur stort det nordiska inslaget i undervisningen är, eller vilka konstnärer, kulturpersonligheter och företag skolan samarbetar med.

Och så finns det förstas frågor som kommunen kan göra mycket litet åt men som man ändå måste försöka lösa på kommunal nivå. Den största av dem är tillgången till formellt behöriga och **kompetenta lärare**. Hos oss finns det bara en svensk lärarhögskola, och den är belägen i Vasastad, en stad över 400 km norr om Helsingfors. Intressant är att det under flera årtionden har varit populärt att söka sig till klasslärarutbildningen i Vasastad. Grovt taget söker sig 2/3 av studerandena från Vasaregionen, men bara 1/3 från södra Finland. Det visar sig också att de nyutbildade lärarna helst stannar kvar i sina hemknutar, med den konsekvensen att vi nog i Södra Finland har behöriga lärare på våra tjänster, men då tjänsteinnehavaren är på moderskapsledighet får vi svårligen kompetenta vikarier. I praktiken är ca 30 % av de svenska lärare som står i en lågstadielklass i Helsingfors (årskurserna 1-6) formellt obehöriga. Det är givet att det har konsekvenser för elevernas språkliga utveckling.

På kommunal nivå försöker vi lösa svårigheten med att rekrytera lärare på många sätt: vi försöker t.ex. skaffa bostäder åt våra unga lärare, vi puffar på för att få dem att regelbundet fortbilda sig inom många områden, vi uppmuntrar dem till att ta datakort för att få en egen bärbar dator av kommunen och vi stöder skolorna ekonomiskt då de föreslår pedagogiska projekt. Men hur långt som helst har vi inte möjlighet att sträcka vår

vänlighet: vi kan helt enkelt inte ha olika förmåner för de svenska och finska lärarna.

Alla lärare i Helsingfors, och i alla andra kommuner med svenska skolor, måste vara medvetna om att de är **modersmållärare**. Oberoende av vad och var de undervisar skall de beakta modersmålet och aktivera elevernas egen språkanvändning genom att framhäva de process- och projektinriktade arbetsmetoderna, välja rätt undervisningsmaterial, fortbilda sig själva och vårda och utveckla sitt eget språk. Bara då kan vi också i fortsättningen nå upp till de goda inlärningsresultat som både nationella och internationella undersökningar ger vid handen.

Nedan följer den språkstrategi som utbildningsnämndens svenska sektion i Helsingfors godkände för de svenska skolorna i samband med den läroplansreform som just nu pågår i Finland.

Språkstrategi för Helsingfors svenska skolor

- Den svenska skolan är främst avsedd för de svensk- och tvåspråkiga barnen. Skolledaren bedömer i samband med antagningen om elevernas språkkunskaper räcker till för skolgång på svenska.
- Vi samarbetar med dagvården och förskolan för att kunna stödja barnens skolspråk. Vi kommer överens med föräldrarna om hur vi gemensamt kan bära ansvaret för barnens språkliga utveckling.
- En av skolans viktigaste uppgifter är att stärka elevernas svenska så att de i alla sammanhang kan använda språket på modersmålsnivå. Den svenska skolan är en talande, läsande och skrivande skola.
- För att utveckla elevernas skolspråk skapar vi arbetsmiljöer som är språkstödjande i fråga om timfördelning, arbetsmetoder och material. Skolbiblioteken är föremål för särskild omsorg. Vi samarbetar med alla som erbjuder svensk service för skolan. Vi utnyttjar regelbundet det svenska kulturutbud som staden erbjuder.
- Invandrarbarn ges möjlighet att utveckla både skolspråket och sitt eget modersmål.
- Lärarna i den svenska skolan fungerar alltid som språkliga förebilder för eleverna. Vi strävar efter att all personal i skolan skall kunna svenska.
- Vårt språkprogram är ett ställningstagande för att stärka alla barns svenska och både de tvåspråkiga och enspråkigt svenska barnens finska.

Prosjekter i skolene

Tema Modersmål

Paula Ehrnebo

Tema Modersmål är ett projekt som initierades av Statens skolverk för ett par år sedan. (Verket har senare indelats i två myndigheter, Skolverket och Myndigheten för skolutveckling.) Projektet är ett Internet-baserat informations- och debattforum för modersmålsundervisning, som i detta sammanhang innebär undervisning i minoritetsspråk och invandrarspråk. Syftet är att erbjuda mångsidig information, undervisningsmaterial och möjligheter till kontakt. I första hand är syftet att nå lärare och elever på deras eget modersmål, men till målgrupperna hör även föräldrar liksom andra som är intresserade av modersmålsundervisning.

Webbplatser på olika språk

Inom projektet har modersmålslärare i samarbete med Skolverket skapat webbplatser för och på olika språk som är aktuella för modersmålsundervisningen. För närvarande är det tjugotvå språk som deltar i projektet. Av dem kan nämnas förutom svenska och finska, meänkieli, arabiska, spanska, persiska, kinesiska, samiska och teckenspråk. Eftersom det är modersmålslärare i de aktuella språken som har hand om sidorna, kan det vara stora skillnader mellan de olika språkversionerna. I det följande presenterar jag kortfattat de finska sidorna.

Då syftet med projektet är att förutom elever och lärare nå även föräldrar och andra intresserade, har innehållet strukturerats så att det är lätt för var och en att hitta de önskade uppgifterna.

På ingångssidan finns drygt tio rubriker såsom *För elever*, *För lärare*, *För föräldrar*, *Finska språket*, *Modersmål*, *Finsk kultur*, *Finlands historia*, *Idrott*, *Styrdokument*. Under varje rubrik finns det en stor mängd information som är mycket mångsidig och användbar.

Modersmål

Under rubriken *Modersmål* tas upp modersmålsundervisningen på skolans olika stadier, från förskola till högskola och gymnasieskola. Vidare diskuteras modersmålets betydelse för individen och samhället och hur barn lär sig språk. Man ger hänvisningar till forskning m.m., inte bara den forskning som bedrivs i Finland och i Sverige, utan även forskning i utlandet.

Det är inte bara svenska förhållanden som berörs. För att vidga sitt perspektiv kan den intresserade få information om möjligheter till modersmålsundervisning både i de nordiska länderna och andra europeiska länder samt i USA och Kanada.

Eftersom det inte finns några registrerade uppgifter om invånarens modersmål i Sverige är det omöjligt för kommunerna att sprida information om modersmålsundervisning till alla familjer som kan komma i fråga. Därför är det av stor vikt att information om rätten till undervisning redovisas ordentligt och att familjerna får närmare upplysningar om hur de i praktiken skall gå tillväga.

Föräldrarna uppmuntras också att ta kontakt med skolan och kommunens beslutande organ om de anser att undervisningen inte fungerar enligt de bestämmelser och riktlinjer som riksdagen och regeringen har beslutat.

Saklig information ges även om bristfälliga förhållanden, t.ex. om lärarutbildningen. Modersmålslärarna är den lärargrupp som får minst pedagogisk utbildning. Efter 1990 har det inte funnits någon egentlig lärarutbildning för modersmålslärare i finska. Detta förhållande påverkar även stödundervisningen och

sålunda elevernas studieresultat. Tema modersmål-sidorna kan därför även ses som ett initiativ till att förbättra lärarnas ställning.

Läromedel

Undervisning i finska har i Sverige givits över trettio år och därför är det mycket egendomligt att det finns så lite läromedel som är lämpligt att användas för denna undervisning. I praktiken är de ofta lärarna själva som utvecklar sitt material. En hel del anskaffas även från Finland.

För utvecklande av läromedel kan lärare få statsbidrag från Myndigheten för skolutveckling. Men ett av uppgifterna för Tema Modersmål är också att distribuera material via Internet.

På lärarsidorna finns det material som kan skrivas ut, det finns uppgifter om lättlästa böcker och bilder för undervisningssyfte. Utöver språkligt material finns det material om bl.a. Finlands kultur och historia.

Många länkar

Både lärare och elever kan ha stor hjälp av det stora antalet länkar som finns till finska, svenska och sverigefinska sidor, eftersom dessa innehåller rikligt med mångsidig information, fakta om samhället, nyheter, historia, ordböcker m.m. Elevernas egna sidor innehåller dessutom många länkar till information, lekar och spel som de kan använda för att lära sig mera om olika ämnen.

Styrdokumentet

Det är av vikt att presentera även styrdokumentet, d.v.s. lagstiftningen och bestämmelserna om skolan i Sverige. Skolverkets uppgifter och verksamhet presenteras liksom det stöd som eleverna kan få och den tillsyn som myndigheterna utövar.

Samarbete mellan Tema Modersmål och Sverigefinska språknämnden

Arrangörerna för Nordiska språkmötet 2003 skickade under våren 2003 till alla nordiska språknämnder en enkät om samarbete mellan språkvården och skolan. Den finska språkvården i Sverige har sedan 1970-talet ett nära samarbete med lärare i finska. Däremot är det inte möjligt att samarbeta med skolor på samma sätt som till exempel den svenska språkvården gör. Därför var det naturligt att diskutera samarbetsfrågorna med Sveriges Finska Lärarförbund. I praktiken kunde diskussionen föras med en stor grupp lärare under deras traditionella fortbildningsdag i mars.

Eftersom modersmålsundervisningen omfattar endast två timmar i veckan är det viktigt att på olika sätt aktivera de sverigefinska eleverna, att få dem intresserade av sitt modersmål och utveckla deras färdigheter i att söka svar på språkfrågor. Även möjligheter att få mångsidig övning i finska är betydelsefullt. I diskussionen om lämpliga samarbetsformer föreslog en av lärarna att en frågespalt skulle öppnas på Tema Modersmåls webbsidor.

Frågespalt öppnad

Förslaget utvecklades sedan vidare i en liten grupp och strax före sommaren öppnades en frågespalt. Sverigefinska språknämndens verksamhet liksom exempel på möjliga frågetyper presenterades kortfattat. Den överenskomna principen är att utom elever kan frågor ställas av lärare och föräldrar. Det främsta syftet är dock att aktivera eleverna. Språknämnden har lovat svara på frågorna i mån av tid.

Frågorna och svaren sparas en tid på webbplatsen. Det har även diskuterats om vissa frågor och svar skulle kunna samlas i ett speciellt dokument och sparas i något slags arkiv.

Nu, några månader efter öppnandet av frågespalten, kan man konstatera att antalet ställda frågor varit relativt litet. Det verkar som om eleverna måste vänja sig vid att fråga. Men vi hoppas att aktiviteten ökar när frågespalten hunnit bli mera känd.

Vad är det som frågas?

Frågorna varierar mycket. De kan dock indelas i två huvudgrupper: frågor som gäller finsk grammatik och frågor som är av kontrastiv natur.

Frågor som kan ingå i första gruppen gäller ofta sammansättningar och ordbildning. Men även ortografi, såsom användning av š eller stor begynnelsebokstav, och ortnamn, såsom böjning av den finska formen av Lettlands huvudstad Riga, har inspirerat till frågor. Nyord kan ibland vara svåra att förstå, i synnerhet när möjligheterna till daglig kontakt med finska samhället är begränsade. Då kan det uppstå behov av förklaring av ett ords betydelse, såsom *pappamopo* 'farfarsmoped' eller *kakkuanarkisti* 'tårtanarkist'?

Merparten av frågorna handlar dock om finska motsvarigheter till svenska ord och benämningar.

Exempel på frågor i den gruppen:

- Skolverket har indelats i två myndigheter av vilka den ena fortfarande heter *Skolverket* och den andra *Myndigheten för skolutveckling*? Vad heter den senare på finska?
- Vad heter vanlig trådlös telefon på finska? Jag menar inte mobiltelefon!
- Vad heter *träningssvärk* på finska?

Det kan här påpekas att fördelningen av frågor i de två kategorierna stämmer väl överens med fördelningen av de frågor som ställs till den ordinarie rådgivningen hos Sverigefinska språknämnden.

Adress till Tema Modersmål:

<http://modersmal.skolutveckling.net/finska>

Språkrøktprosjekt i skolen

Sigurður Konráðsson

Hvert år holder Islandsk språkråd en konferanse om språkrøkt i forbindelse med Det islandske språkets dag, den 16. november. I 1999 var konferanseoverskriften Islandsk språk og utdanning, og konferansen ble holdt den 20. november i samarbeid med Morsmåslærernes forening og Forskningsinstituttet ved Islands Pedagogiske Universitet. Undervisningsminister Björn Bjarnason snakket innledningsvis bl.a. om islandsk språk i skolen, en avdelingssjef i Undervisningsdepartementet snakket om fagplanene, og flere lærere fra alle skoletrinn holdt foredrag (se Målfregnir 17-18). Alle talene var preget av det faktum at dette år, 1999, fikk det islandske skolesamfunnet nye fagplaner på alle nivåer: Barnehage, grunnskole og videregående skole. Mot slutten av konferansen diskuterte foredragsholdere og publikum skole og fagplaner. Diskusjonen var nyttig og ærlig. Stort sett diskuterte man det som kunne ha blitt bedre enn det ble i fagplanene, og man kan forvente at det blir til nytte neste gang man skriver fagplaner. Det som kanskje er det viktigste, er at på konferanser som denne møtes ansatte ved skolen og universitetene samt politikere og embetsmenn fra departementet og kan snakke sammen, både formelt og uformelt.

Islandsk språkråd har deltatt i forskjellige prosjekt i forbindelse med Det islandske språkets dag. I 2003 tok Islandsk språksekretariat over arbeidet omkring feiringen av dagen, som undervisningsdepartementet har hatt med å gjøre hittil. Virkningen av språkdagen er klar, og kanskje størst i barnehage og grunnskole. I mange skoler arbeider man i mange uker i forveien med organisering av program om språk og litteratur i vid forstand. Her spiller det den største rollen at elevene deltar

og kan ta initiativ. På prosjektets hjemmeside (<http://mrn.stjr.is/mrn/dit/>) kan man finne noen eksempler på prosjekt som passer for forskjellige grupper av elever. Man kan nevne høytlesning av dikt eller prosa, å skrive stil, fortelling, eventyr eller nyhet, forskjellige sammenkomster, utstilling av håndskrift, musikalsk program hvor man bare synger på islandsk, høytlesning av nye bøker osv.

Den store høytlesningskonkurransen er blitt en tradisjon i grunnskolens arbeid. Den begynner i den enkelte skole, og så har man en slags finale hvor tre vinnere fra 3-5 skoler konkurrerer om de tre første plassene. På den måten får vi mange vinnere over alt på Island. Nå deltar de aller fleste grunnskolene i konkurransen. Initiativet kom fra lærere på Islands Pedagogiske Universitet, men mange institusjoner har deltatt, bl. a. Undervisningsdepartementet og Islandsk språkråd.

Islandsk språksekretariat og Islandsk språkråd har hjulpet Meieriet i Reykjavík, (som har støttet Språkrådet mer enn noe annet firma), med å organisere en konkurranse blant barn om tekster som blir trykt på melkekartonger.

I lov om Islandsk språkråd (nr. 2/1990) heter det at rådet skal gi ut en islandsk rettskrivningsordbok. I 1989 publiserte språkrådet en liten skolerettskrivningsordbok på 14.500 ord. Den ble straks mottatt med stor glede, og mange har hatt nytte av den, ikke bare skolebarn. Nå arbeider Islandsk språksekretariat på en stor rettskrivningsordbok som blir utgitt i 2006.

Islandsk språkråd sier i sitt manifest fra 2002 (<http://www.ismal.hi.is/Stefnuskra2002-2005.html>) at rådet vil legge stor vekt på barn og ungdom når det gjelder islandsk språk og språkbruk. Grunnen er bl. a. den at barn og ungdom nå har fått god adgang til Internett, utenlandske fjernsynskanaler, forskjellige datamaskiner, dataspill o.l. hvor språket stort sett er engelsk.

I manifestet nevner Islandsk språkråd flere oppgaver og prosjekt som det er viktig å støtte. Alle disse har med språk og barn/ungdom å gjøre. Dette kan nevnes:

- øke medviten hos barn om islandsk språk og språksituasjonen generelt, og styrke og forbedre deres språkbruk
- støtte islandsk litteratur, ikke minst barne- og ungdomslitteratur; videre styrke den oppfatningen hos barn at språket er et kreativt redskap; dette kan la seg gjøre bl. a. med litteraturseminar for unge lesere
- språkrådet skal oppfordre til konkurranse om nye ord i språket blant barn og ungdom
- konstruere interaktive prøver eller øvinger i språkbruk og rettskrivning
- fjernsynsstasjoner blir oppmuntret til å lage program om vitenskap og samfunn for barn

Videre vil Islandsk språkråd lage et opplysnings- og arbeidshefte med oppgaver hvor man peker på hvordan man bruker islandsk språk, og på forbindelsen med engelsk språk, sml. det norske heftet *Norsk i nye tusen år?* (<http://www.sprakrad.no/tusen.htm>). I tillegg er det viktig å skrive en håndbok om språkbruk i vid forstand, sml. Politikens *Nudansk håndbog*, hvor man skriver om forskjellig stil og annet som er en del av skriftspråket.

Det er klart at Islandsk språkråd har prøvd så godt det kan å støtte forskjellige prosjekt og tiltak som andre har begynt på. Men rådet har også tatt initiativ, enten alene eller sammen med andre. Det er også klart at Islandsk språkråd gjerne ville gjøre mye mer når det gjelder prosjekt som har med skolen å gjøre. Men alle disse tiltakene krever penger og personer som har tid og interesse for å utføre dem. Islandsk språksekretariat har gjort mye, og kan gjøre mye, men det rekker ikke. Med støtte fra enkelte firmaer, institusjoner og privatpersoner – og ikke minst lærere – vil iallfall noen av de tiltakene som er blitt diskutert her, bli gjennomført. Det er det tause krav fra det islandske språksamfunn.

Projektet Språkrum - Språklig stimulans och inlärnings- strategier i elevgrupper med blandad språkbakgrund

Gun Oker-Blom

Under de senaste tjugo åren har årsklassen elever i svenska skolor ökat med nästan 30 procent, enligt en enkätundersökning utförd av Utbildningsstyrelsen 1998-99. Antalet svenskspråkiga elever har varit relativt konstant under den här perioden. Det ökade antalet elever beror främst på att andelen elever från tvåspråkiga familjer sedan 1980-talet har ökat från en femtedel till nästan en tredjedel av alla elever. Också andelen elever från enspråkigt finskspråkiga familjer och invandrarfamiljer har ökat. Alla dessa faktorer innebär speciella utmaningar för undervisningen i de svenska skolorna i Finland.

Av dessa orsaker har Utbildningsstyrelsen ansett att det är ytterst angeläget att satsa på ett projekt som har som mål att utveckla undervisningsstrategier som på ett mångsidigt och effektivt sätt hjälper de finlandssvenska lärare som arbetar med språkligt heterogena barngrupper. Projektets huvudmål är därför att ge lärarna stöd för att utveckla språkstödjande arbetssätt.

Skolutveckling och forskning

Projektet Språkrum består av två delar; en forskningsdel och ett skolutvecklingsprojekt med språkstimulerande program för elever i förskolan (6-åringsverksamheten) och grundskolan.

Den centrala idén är att i dialog med skolor hitta nya pedagogiska vägar och arbetssätt som stödjer både flerspråkliga

och enspråkigt svenska elever. I projektet deltar barngrupper från sex utvecklingsskolor som alla representerar starkt tvåspråkiga skolmiljöer, eller miljöer där finskan är dominerande i skolans närmiljö.

I projektet samarbetar Utbildningsstyrelsen med Forskningscentralen för de inhemska språken, Folkhälsan, Svenska kulturfonden m.fl. Projektets ledningsgrupp består av: Gun Oker-Blom, projektledare, Eivor Sommardahl, specialforskare, Sven Strömqvist, professor i lingvistik, Ulla-Stina Åman, klasslärare, Annika Mickos, talterapeut och Sonja Hyvönen, projektassistent. Fil.dr. Vivan Franzén fungerar som forskningsledare inom projektet.

Barnen i projekt- och kontrollskolorna har kontinuerligt blivit testade både på svenska och finska, för att projektet ska få en bild av elevernas språkutveckling. En viktig grundidé inom Språkrum är att projektet ska vara ett öppet tvärfackligt projekt där såväl lingvister, pedagoger och barnspråksforskare, samt studenter vid universiteten, är välkomna att delta. Som bäst pågår en genomgång och analys av de lingvistiska test som samlades in under våren 2003.

Uppföljning

Varje höst och vår har samtliga lärare inom projektet besvarat ett frågeformulär där projektet utvärderats. Av dessa enkäter framgår att lärarna märkt att deras egen språkliga medvetenhet har förbättrats. Lärarna tycker att de har fått nya idéer och impulser och ser den sociala kontakten med de andra lärarna som sporrande och positiv. Lärarna anser att barnen har visat tydligt intresse för språket och att deras ordförråd och uttrycksförmåga har förbättrats märkbart. Lärarna påtalar även att elevernas läsinlärning under det första skolåret tydligt hade fått en puff av språklekarna i förskoleklassen. Samtidigt påpekar de att ordförrådet alltjämt är svagt hos en del barn och att det finns stora individuella skillnader i samma grupp. Det är speciellt utmanande att väcka läslusten hos de barn som inte förstår innehållet i det de läser, trots att de har knäckt läskoden.

Framtiden

I framtiden vill projektet Språkrum utkristallisera nya språkstödande arbetssätt för klassrummen och fortsätta att erbjuda lärarna kontinuerlig fortbildning. Tanken är också att sprida erfarenheterna från projektet till nya skolor i Finland och Norden, och skapa nya dialoger mellan klassrumsaktivitet och forskning, t.ex. vad gäller skrivprocessen hos 9-12-åringar.

Norvengelsk-aksjonen våren 2003. En aksjon for å gjøre 13–16-åringer mer språklig bevisste

Trine Gedde-Dahl

I forbindelse med Norsk språkråds arbeid for å styrke norsk språk blant barn og unge meldte Språkrådet seg inn i den ideelle organisasjonen !Les i 2002, og vi innledet et samarbeid om en språkkonkurranse for 13–16-åringer.

Målet var at elevene som deltok i aksjonen, skulle få et forhold til språkernes forskjellighet og lære å ”se” de engelske ordene som kommer inn i det norske språket, ikke minst i ungdommens eget språk. De skulle få erfaring i å skape, leke med og smake på ord, og anledning til å reflektere over hvorfor de mente noe var godt og noe dårlig på norsk. Konkurransen bestod av to deler: en analytisk del der klassene leverte inn en fellesbesvarelse, og en skapende del der elevene leverte individuelle besvarelser.

Den analytiske oppgaven

Elevene fikk presentert to engelske tekster med tre norske oversettelser til hver. Den ene var et utdrag av en forholdsvis ny engelsk ungdomsroman og den andre et utdrag fra en avisreportasje om innspillingen av Harry Potter-filmen fra det britiske bladet *Vanity Fair*. Oppgaven gikk ut på å vurdere hvilken av de tre oversettelsene til hver av de to tekstene som var best. Den skjønnlitterære teksten åpnet slik:

The train journey from hell, that’s what it was.

De tre oversettelsene åpnet slik:

- 1 Det var en helvetes togtur.
- 2 Togreisen inn i helvete, det var det det var.
- 3 Togtur i helvete, det var det det var.

Dette ene lille eksempelet fra teksten og oversettelsene er ment å illustrere at det var en god del å gripe fatt i for elevene. De måtte smake på formuleringer og gjøre egne vurderinger for å kunne velge én oversettelse framfor en annen. Konkurransen bestod først og fremst i å gi en god faglig begrunnelse for valg av oversettelse. Én klasse begrunnet valget av oversettelse nr. 2 slik:

Vi i 9. klasse her på Ryenberget skole mener at [den andre oversetteren] sin oversettelse av 'The Picnic: twenty-four Callum' var best. Grunnene til det er at hun oversetter setning for setning i stedet for ord for ord. [Hun] oversetter ikke ordrett fra engelsk til norsk. Dette viser hun i det norske uttrykket for 'They had a scent of blood in their nostrils' som er: 'De hadde blod på tann'. Det er flott at hun bruker et muntlig språk som ikke er for voksent! Dersom det er for voksent språk blir det kjedelig for oss ungdommer å lese tekstene. Hun skildrer bra, vi likte spesielt godt: 'Det var knapt nok plass til en binders mellom beina deres og mine knær'. Som lesere gjør det at teksten blir mer spennende og levendegjort. Å bruke binders som et bilde er en god og annerledes beskrivelse.

Denne vurderingen var blant de beste vi fikk inn. Elevene går inn i en avansert diskusjon om oversettelse av idiomatiske uttrykk og vurdering av språklige bilder. Det som gikk igjen i de fleste begrunnelsene, var en positiv vurdering av et ungdommelig språk. Ellers premierte elevene "korrekthet", de var opptatt av at oversetteren hadde funnet det som etter deres mening var det "riktige" ordet. Ofte hadde elevene lange rekker

med eksempler på godt oversatte ord. I vurderingen av sakprosa teksten var elevene mindre opptatt av *stilen* og mer opptatt av at ordene skulle være ”naturlige”, ikke gammeldagse eller vanskelige, og at teksten skulle være ”lett å lese”.

Den viktigste læringseffekten i denne delen av konkurransen var nok de diskusjonene som foregikk rundt omkring i klasserommene, som åpnet for et nytt, friskt blikk på språk og tekst. Når det var uenighet, måtte elevene streve med å finne faglige begrunnelser for sitt eget syn.

Den skapende oppgaven

Den norske sciencefictionforfatteren Jon Bing hadde skrevet en såkalt kaostekst med handling i et fremtidig urbant ungdomsmiljø. Teksten var på norsk, men den var spekket med engelske ord og uttrykk som elevene skulle bytte ut. Meningen var at elevene skulle leke med, smake på og kanskje til og med skape nye norske ord.

Opgaven var åpen, det vil si at man ikke måtte bytte ut *alle* ordene, men hovedpoenget i konkurransen var å finne gode norske ord. De skulle finne avløserord til alt fra veletablerte lånord til nykommere i ungdomsspråk, fra *image* og *macho*, via *stashe* og *fake*, til *chat* og *dude*.

Elevene brukte mange ulike strategier for å finne norske ord. Mangfoldet var særlig stort når det var fenomener som de selv har et nært forhold til. Dersom de fantes, valgte elevene gjerne norske avløserord som tidligere er foreslått og til en viss grad kjent. Et eksempel på dette er erstatningene for ordene *skateboard* og det nylagde *danseboard*. De aller fleste erstattet dem med *rullebrett* og *dansebrett*. Men mer kreative varianter forekom, henholdsvis *asfaltfjøl* og *dansefjøl*, som fungerte godt i den røffe ungdommelige konteksten.

I mange tilfeller fant elevene nokså lett et tilsvarende norsk ord, slik som *luske* for *lurke* og *jukse* for *fake*. Tradisjonelle norske ord ble ofte brukt, *gryn* for *cash*, *stemnemøte* for *date*, og *fyren*, *kisen* eller *typen* for *duden*. Fornorsking av skrivemåte ble brukt

en god del, særlig *deit* (date), *kæsj* (cash), *støkk* (stuck), *imitsj* (image) og *matsjo* (macho) ble gjerne fornorsket.

En del ord stimulerte virkelig til lek med norsk ordstoff, og i noen tilfeller var det et vell av ulike forslag til avløsere for ett engelsk ord. *Look-alike* kan tjene som eksempel på det. Vinnerens forslag var *etterliknar*, mens mer kreative forslag var *kopikloning* og *stilstjelar*. Ellers var det en mengde forslag hentet fra både det passive og det aktive ordforrådet til elevene: velkjente gammeldagse ord som *hermegås*, *hermekråke*, *dobbeltgjengar* og *juksemaker* mer tidsriktige vanlige ord som *kopi*, *posør*, *imitator*, *kloning*, *klon*; og nylagde sammensetninger som *kopikis*, *kopitype*, *etterligningsfyr*, *etterhermer*, *hermekis* og *kjendishermer*. Enkelte elever bega seg ut på mer avansert ordlagning, de lagde nye ord ved å gjøre verb til substantiv, for eksempel *etterligner*, *hermer*, *herming*, *aper*, *jukser*, eller adjektiv til substantiv som *likning/ligning* og *falsking*.

Mangfoldet i avløserforslagene til elevene viser at denne oppgaven stimulerte den språklige kreativiteten. Den viser også at noen av elevene har god ordlagingskompetanse på norsk.

Enkät till språknämnderna om samarbetet mellan nämnderna och skolvärlden

Charlotta af Hällström och Eivor Sommardahl

Vad gör er organisation för språket i skolorna? Hur mycket samarbetar er organisation med lärare, skolor eller skolmyndigheter, lärarutbildningen, pedagogisk forskning, läromedelsproducenter?

Dansk Sprognævn:

Dansk Sprognævn gør ikke meget for sproget i skolerne, men det oplæg om sprogpolitik som nævnet udsendte for nylig (se evt. Sprognævnets hjemmeside) indeholder en række forslag og anbefalinger. Nævnet hører under Kulturministeriet og skolen under Undervisningsministeriet, som har sine egne fagkonsulenter, censorkorps og lign. som rådgivere. Retskrivningsordbogen (RO) er ifølge retskrivningsloven rettesnor for undervisningen i skolerne, og andre af nævnets udgivelser er undervisningsmaterialer, fx i tegnsætning. De grammatiske termer som anbefales af Sprognævnet – og bruges i RO – anvendes som praktisk standard i mange skoler og lærebøger til alle niveauer. Flere af de videnskabelige medarbejdere arbejder med forskningsprojekter som kan have direkte eller indirekte betydning for sprogundervisningen i skolen.

I bekendtgørelsen om Dansk Sprognævn står der om sammensætningen af repræsentantskabet bl.a.: "Rektorkollegiet udpeger 5 repræsentanter, som alle skal være sagkyndige, og hvoraf højst 2 må repræsentere samme højere læreanstalt.

Dansklærerforeningen udpeger 2 repræsentanter, som skal repræsentere henholdsvis seminarierne og gymnasieskolen; Danmarks Lærerforenings repræsentant skal repræsentere folkeskolen." Desuden udpeger Undervisningsministeret 1 repræsentant. 8 af de 27 organisationsudpegede medlemmer har altså direkte eller indirekte (ved at de uddanner lærere til folkeskolen eller gymnasiet m.v.) tilknytning til skolen. Flere andre af arbejdsudvalgets og repræsentantskabets medlemmer har på andre måder tilknytning til skolen, og en af de videnskabelige medarbejdere er censor i dansk ved lærerseminarierne og medlem af lektorbedømmelsesudvalget for dansk ved lærerseminarierne. Desuden har Sprognævnet jævnligt besøg af elever og studerende, og medarbejdere optræder ret ofte med foredrag og lignende på skoler og uddannelsessteder.

Finska språkbyrån:

Finska språkbyrån erbjuder lärarna fortbildning. Lärarna har kunnat delta i kurser kring normer, textanalys, bedömning av modersmålsprovet i studentskrivningarna osv. Språkbyrån har också varit med och planerat programmet för det forum som de finska modersmålslärares organisation (Äidinkielenopettajain liitto, ÄOL) har anordnat varje år, och folk från språkbyrån har varit engagerade som talare vid forumet. Modersmålslärares organisation prenumererar på språkvårdens tidskrift Kielikello för sina medlemmar, och där behandlas också ämnen som gäller skolan – så ingick t.ex. år 2002 flera artiklar om nivån på prestationerna i studentskrivningarna. En representant för modersmålsundervisningen sitter alltid med i finska språknämnden. Många av dem som arbetar vid språkbyrån har som bisyssla att granska modersmålsproven i studentskrivningarna, och på detta sätt håller sig språkbyrån underrättad om nivån på studenternas modersmålskunskaper. År 2002 ordnade språkbyrån tillsammans med det finska litteratursällskapet (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) en nyordstävling för skolelever. Redaktionen för den finska

basordboken (Perussanakirja) har kartlagt komparasjonsformer med hjelp av en enkät bl.a. till skolelever. Skolmyndigheterna har bitt språkbyrå om utlåtanden om läroplanerna. Också de andra avdelningarna vid forskningscentralen (t.ex. forskningsavdelningen) har kontakter med skolorna och skolmyndigheterna.

Norsk språkråd:

a) Lærere og skoler

Språkrådet har liten systematisk kontakt med skolene. Hver høst sender vi ut og tilbyr skolene publikasjonen ”Norsk – i nye tusen år?” mot portokostnader. Den handler om engelsk og norsk i Norge. Publikasjonen *Språknytt*, et gratis tidsskrift som kommer ut fire ganger i året, er nok likevel vårt viktigste formidlingsorgan. Her finner man aktuelle artikler om Språkrådets arbeid og om språk generelt. Mange lærere abonnerer på *Språknytt*, og de fleste skolene også.

Skoleklasser besøker oss av og til, og elever kontakter oss for å få materiale til prosjektarbeid. Vi har merket pågang fra elevene etter at den elektroniske rådgivingstjenesten og nettsidene våre er blitt bedre kjent. Elevene ber om litteraturtips og direkte hjelp til å løse oppgavene sine.

Spesielt for i år er det at vi i samarbeid med Organisasjonen lles, Norsk Oversetterforening og Læringscenteret har arrangert en språkkonkurranse for ungdomsskoleelever. Elevene skulle bytte ut engelske uttrykk med norske i en spesialskrevet norsk tekst, og de skulle vurdere tre ulike norske oversettelser av samme engelske tekst. Målet med aksjonen var å gi elevene erfaring med å vurdere kvaliteten på oversettelser, slik at de kunne få en dypere forståelse av forskjellen mellom engelsk og norsk. Videre ønsket vi å stimulere elevene til å leke med språket på norsk. (Jf. www.txt.no/norvengelsk)

b) Myndighetene

Vi har først og fremst kontakt med skolemyndighetene når det gjelder overordnede læreplaner, regelverk og forsøksordninger

som gjelder norskfaget. Mye av vår kontakt med skolemyndighetene har handlet om å sikre domenet for nynorsk i lærebøker, i eksamensvirksomhet og gjennom regelverket, jf. svar på spørsmål 2. Skolemyndighetene er nå først og fremst statsorganet Læringscenteret, Undervisnings- og forskningsdepartementet har delegert nesten alle oppgaver til Læringscenteret.

c) Læremiddelprodusentene – forlagene

Tidligere hadde Språkrådet svært tett samarbeid med forlagene fordi vi sikret den språklige kvaliteten i manuskript til lærebøker for grunnskolen og den videregående skolen. Nå bruker læremiddelprodusentene oss i den grad de synes de har bruk for oss, på linje med andre som henvender seg til oss. Språkrådet godkjenner fremdeles skoleordlister.

d) Lærerutdanningen

Vi har verken jevnlig eller formell kontakt med lærerutdanningsinstitusjoner, bortsett fra at vi får besøk av studenter fra Universitetet i Oslo som studerer språknormering, hvert halvår.

e) Pedagogisk forskning

Vi har ikke formell kontakt med det pedagogiske forskingsmiljøet.

Íslensk málnefnd:

I loven om Íslensk málnefnd heter det at språkrådet skal ha godt samarbeid med skolen (og andre institusjoner som har innflytelse på almenhetens språkbruk).

Organisasjonen, Íslensk málnefnd, legger retningslinjene igjennom flere tiltak. Språkrådet har gitt ut en meget populær og nyttig -- men veldig liten -- ortografisk ordbok for grunnskolebarn, Réttitunarorðabók handa grunnskólum. En representant i Íslensk málnefnd kommer fra Samtök móðurmálskennara (Morsmålslærernes forening) og han er på en

måte ansvarlig for kontakt mellom språkrådet og skolen. Ingen direkte pedagogisk forskning. En representant er nominert fra Kennaraháskóli Íslands (Islands Pedagogiske Universitet). Íslensk málnefnd har kontakt med skolen og skolens organisasjoner gjennom forskjellige tiltak, f. eks. Stóra upplestrarkeppnin (Den store høgtlesingskonkurransen, for 11 år gamle barn). Íslensk málstöð svarer på språkspørsmål fra bl.a. elever, lærere og foreldre. I Íslensk málstöð leser man også korrektur og veileder om språkbruk bl.a. i landsomfattende eksamen for 9 år, 12 år og 16 år gamle barn i grunnskolen. Vi kan også nevne at organisasjonen har utgitt terminologier innenfor pedagogikk.

I 1999 holdt Íslensk málnefnd sin årlige språkrøkt-konferanse i samarbeid med Samtök móðurmálskennara (Morsmåslærernes forening) og Kennaraháskóli Íslands (Islands Pedagogiske Universitet) med den nye fagplanen for grunnskolen som tema. Undervisningsministeren, embetsmenn og forskere holdt taler på konferansen (jf. Málfregnir 17-19, 1999).

Svenska språkbyrån:

Svenska språkbyrån har samarbeidet mycket med skolvärlden under de senaste åren. Orsakerna till det intensifierade samarbetet står att finna i en allmän oro för elevers färdigheter i svenska, och speciellt då en oro för språkutvecklingen hos elever som går i svensk skola på starkt finskdominerade orter. Initiativen till samarbetet har kommit både från lärarhåll och från språkvårdarhåll.

a) Lärare och skolor

Språkbyråns stora satsning på skolan startade hösten 2000 då Forskningscentralen, Utbildningsstyrelsen och Svenska kulturfonden inledde ett gemensamt projekt i de svenska skolorna i Finland. Projektet gick ut på att alla svenska skolor under höstterminen 2000 och vårterminen 2001 erbjöds kostnadsfri språkkonsulthjälp. Språkvårdaren, som fungerade som språk-

konsult, mötte då lärare på fortbildningsdagar, elever under lektioner och föräldrar på föräldramöten. Främst diskuterades frågor kring språkstimulans, tvåspråkighet, dialektens roll i skolan, läraren som språklig förebild, föräldrarnas ansvar för barnens språkutveckling och naturligtvis det finlandssvenska språkbruket. Hela 110 skolor och över 3 000 personer deltog i projektet. Projektet resulterade också i en språklig idé- och tipsbok för skolan, boken *På god grund. Idébok för skolan*.

Språkkonsultprojektet avslutades 2001, men samarbetet med skolorna har fortsatt tack vare kontakterna som skapades under projektet. Främst handlar det i dag om fortbildning och kurser för lärare på alla skolnivåer.

b) Skolmyndigheter

Läroplanerna för de finländska skolorna håller just nu på att omarbetas. Svenska språkbyrån har deltagit i diskussionerna kring läroplanerna i modersmålet och språkgranskat läroplanerna i alla ämnen. Skolmyndigheter har också beställt språkvårdskurser för sina anställda.

c) Läromedelsproducenter och förlag

Språkbyrån har redan under flera års tid haft en person anställd för språkgranskning av läromedel. Läromedelsgranskningen har omfattat alla ämnen och nivåer, och den har huvudsakligen finansierats med utomstående medel. Läromedelsgranskaren har också medverkat i förlagens fortbildningsverksamhet och haft kurser i språkriktighet. Som ett resultat av det fortlöpande arbetet med språkgranskning av läromedel utkom år 2002 boken *Skriv klart. Språkliga råd för läromedelsförfattare och läromedelsöversättare*.

I enstaka fall har språkbyrån granskat innehållet i läromedel i ämnet modersmål, och några medarbetare har även medverkat som skribenter.

d) Lärarutbildning och pedagogisk forskning

Samarbetet med lärarutbildningen har under de senaste åren inskränkt sig till en kortkurs i språkvård och språkriktighet för lärarstuderande i Vasa. Svenskstuderande vid Åbo Akademi och Helsingfors universitet kommer ibland, men inte regelbundet, på studiebesök.

Kontakten med den pedagogiska forskningen sker främst genom Utbildningsstyrelsens fleråriga språkstimulansprojekt *Språkrum*, i vars referensgrupp språkbyrån är representerad. Huvudmålet med projektet Språkrum är att ge finlandssvenska lärare med språkligt heterogena barngrupper fungerande undervisnings- och inlärningsstrategier som stödjer barnens språkutveckling.

Svenska språknämnden:

Självklart är skolan en av Språknämndens viktigaste uppdragsgivare; det avspeglas i att nämndens högsta beslutande organ, medlemsförsamlingen, rymmer tre representanter för skolvärlden, d.v.s. två från Skolverket och en från Svenskläraryöreningen. Men vi har i dag mycket lite arbete som är direkt riktat mot skolan. Viktigast är väl att vi för närvarande tillsammans med Svenska Akademien arbetar fram en helt ny upplaga av Skolordlistan – den skiljer sig radikalt från tidigare versioner genom helt andra slag av ordförklaringar. I övrigt kan vi inte peka på några mer organiserade projekt. Vi håller kanske ca tio föredrag om året på skolor och för svensklärare, vi medverkar ibland i svensklärarnas tidning Svenskläraren, vi svarar naturligtvis på många frågor från elever och lärare, och våra skrifter, framför allt Svenska skrivregler, används i undervisningen. Men detta är snarast en ”automatisk” följd av vårt arbete och inte frukten av medvetna satsningar på skolan.

Som en markering av att språket i skolan hör till nämndens ansvarsområde delad den i år ut Wellanders pris för framstående språkvetenskaplig forskning inom språkvårdens område till Birgitta Garne som i sin forskning lämnat viktiga bidrag till kunskapen om elevers skrivförmåga och sedan många år

framgångsrikt leder gruppen för nationella prov i svenska och kring den byggt upp en livaktig forskningsmiljö.

Sverigefinska språknämnden:

Sverigefinska språknämndens samarbete med den svenska skolan består av kontakt med lärare som undervisar i och på finska. Språknämnden har under åren anordnat endagsseminarier som en led i lärarnas fortbildning, og språknämndens representanter håller ofta föredrag vid de sverigefinska lärarnas möten.

Utbildning till lärare i finska anordnas inte för närvarande i Sverige. Lärarstuderande vid Luleå tekniska universitet kan dock inkludera en 20 poängskurs i sin utbildning. Läraomedelsproduktion för undervisning i och på finska inskränkar sig till enskilda lärares arbete med läromedels-utveckling för egen undervisning.

Nifin:

Nifin arrangerar ca 100 nordiska skolbesök årligen. Det sker i form av enskilda skolbesök av någon från Nifins nordiska ungdomsgrupp eller i form av teater- eller författarbesök.

I det förstnämnda fallet får finskspråkiga skolor besök av en dansk, islänning, norrman eller svensk som på svenska eller ”skandinaviska” berättar om sitt land. Tanken är att eleverna skall märka att de genom att läsa svenska kan kommunicera med övriga nordbor. Årligen görs ca 60 skolbesök (främst till gymnasier) inom ramen för detta projekt. Nifins initiativ är populärt bland svensklärarna och efterfrågan överstiger utbudet.

Dessutom får både finsk- och svenskspråkiga skolor besök av nordiska författare och teatergrupper som Nifin igått avtal med. Denna verksamhet riktar sig till alla tre stadier (sagostunder, barnteater för lågstadiet, ungdomsteater för högstadiet och gymnasiet samt författarbesök för gymnasiet).

*Vad borde er organisation göra för språket i skolorna?
Tycker ni det ni gör är tillräckligt, eller skulle ni vilja utöka er verksamhet? Skulle ni i så fall vilja utöka den verksamhet ni redan har, eller vill ni hellre ge er in på nya områden som har med språket i skolorna att göra?*

Dansk Sprognævn:

Dansk Sprognævn har ikke direkte diskuteret dette spørgsmål, men har flere gange, sidst i det nævnte sprogpolitiske oplæg, peget på at der er behov for en styrkelse af danskundervisningen i skolen, især af dens sproglige aspekter.

Finska språkbyrån:

Språkbyråns resurser räcker inte till för en mer omfattande verksamhet än den nuvarande, men vi vill ändå beakta skolorna och modersmålsundervisningen inom olika projekt. Det finns planer på att samla material för skolundervisningen på byråns webbsidor, t.ex. texter som innehåller information om språket, nya synvinklar på språket, normtest osv. – ibland dessutom interaktiva avsnitt. Ordtävlingar och andra kampanjer är ett sätt att göra skoleleverna medvetna om språkvården. Det skulle vara nödvändigt att få i gång en allmän diskussion om innehållet i läroplanerna.

Norsk språkråd:

Språkrådet bør prioritere den direkte kontakten med skolene og lov- og regelgivende organer fremfor andre.

a) Lærere og skoler

Kanskje bør vi ha en fast spalte i bladet *Norsklæreren* (norsklærerblad), *Utdanning* (fagforeningsblad) eller *Lektorbladet* (fagforeningsblad), der vi kommer med språktips.

Vi bør videre ha faste oppdateringskurs for lærere, særlig om emner som ” Rett og galt”, ”Språknormer og språkutvikling”, ”Nynorsk som sidemål”, ”Engelsk i norsk og engelsk i Norge.

Om fortid, nåtid og fremtid for norsk og engelsk i Norge” og ”Domenetap, språkdød og språkfødsel”. I tillegg til dette burde skoler kunne bestille skreddersydde kurs etter egendefinerte behov.

Språkrådet bør i samarbeid med *Skolenettet*, Lærings-senterets nettsider, lage egne skolesider. Flere og flere skoler bruker *Skolenettet* aktivt. Generelt bør så mye fagstoff som mulig legges ut på nettet, både tilrettelagt stoff og stoff som ikke er spesielt tilrettelagt, ettersom prosjektarbeid er blitt en så viktig arbeidsmetode i den norske skolen.

b) Myndighetene

Vi bør innta en mer offensiv holdning overfor skole-myndighetene, slik at vi får delta i beslutningsprosesser på et så tidlig tidspunkt som mulig. Vi må systematisk søke informasjon om det som skjer når det gjelder læreplanendringer, forsøks-ordninger, lover og forskrifter.

c) Læremiddelprodusentene – forlagene

Etter at ordningen med sikring av språklig kvalitet i lærebøker falt bort, har Språkrådet i liten grad kvalitetsvurdert nye lærebøker og læremiddel. Språkrådet bør særlig ta opp igjen arbeidet for å sikre at lærebøker som etter loven skal komme i parallellutgaver, både på nynorsk og bokmål, virkelig gjør det, og at tekstene i antologier har en rimelig fordeling mellom målformene. Dette er et viktig arbeid for å hindre domenetap for nynorsk.

d) Lærerutdanningsinstitusjonene

Språkrådet bør ikke prioritere arbeidskrevende tiltak overfor disse institusjonene. Derimot bør Språkrådet forsøke å etablere mer nettverkskontakt med sentrale personer på de ulike lærestedene, for eksempel gjennom samarbeid om å lage faglige opplegg rettet mot skolene.

Íslensk málnefnd:

Man kan si at vår organisasjon kunne være mer aktiv eller synlig i forbindelse med diverse utgaver av lærebøker m.m. for skolen, både grunnskolen og den videregående skolen. Her kunne man kanskje tenke seg lærebøker i praktisk språkbruk, språktilegnelse, i islandsk som andrespråk. Man kan også nevne at det kunne være godt hvis Íslensk málnefnd leste igjennom lærebøker før de ble utgitt, med hensyn til språkbruk og nye termer.

Nytt område: Nå i mars 2003 ble det bestemt å ha et felles studentereksamen for alle i islandsk som morsmål. Her kunne man tenke seg at Íslensk málnefnd fikk anledning å si noe om struktur og emne.

Svenska språkbyrån:

Svenska språkbyrån jobbar på flera olika plan med skolan och kan knappast utvidga samarbetet i alltför hög grad vad gäller kurser och föreläsningar för lärare. Däremot finns det planer på att utveckla textkontrollprogrammet Svefix i en mer skolvänlig riktning.

Svenska språknämnden:

Vi tycker inte att vi gör tillräckligt. Vi skulle i och för sig gärna utöka den nuvarande verksamheten, d.v.s. delta i fler studiedagar och fortbildningsseminarier, bidra med mer språkresurser på skoldatanätet, utarbeta en skolverision av Svenska skrivregler m.m. men viktigare är insatser på nya områden. Tre kanske särskilt viktiga: 1) Det svenska språksamhället förändras snabbt, och helt nya krav ställs på skrivfärdighet i nya genrer, förmåga att hantera tal i offentliga och institutionella samtal, förmåga att läsa, tala och skriva i nya medier som webbplatser, e-post, röststyrda tjänster m.m. Det vore önskvärt att Språknämnden hade god överblick över skeendet och goda kanaler för att informera och diskutera med lärarna om vad denna utveckling betyder för språkutvecklingen och vad den kräver av eleverna. 2) Svenska som andraspråk är ett växande skolämne, där lärare kan behöva stöd också från

Språknämnden. 3) Språkteknologin erbjuder fantastiska möjligheter att utforska och experimentera med språk. Svenska elever och lärare är sorgligt okunniga om potentialen; det är t.ex. mycket få svensklärare som ens känner till möjligheten att undersöka språkbruket i Språkdatas konkordanser. Språknämnden borde kunna vara till hjälp. Vi har också i vår anslagsframställning begärt medel för en särskild anställning riktad mot skolan, men det statsfinansiella läget i kombination med den pågående politiska processen kring Mål i mun gör att statsmakterna har svårt att ge nya medel till Svenska språknämnden just nu.

Nifin:

Enligt Nifins kontrakt med Nordiska ministerrådet gör vi tillräckligt. Skolorna skulle gärna ta emot flera besök, men inom den nuvarande ekonomiska ramen är det inte möjligt.

Vad kan er organisation göra? Är det möjligt att uppnå de mål ni har ställt, eller att fullfölja de uppgifter ni gärna skulle genomföra?

Dansk sprognævn:

Med de forpligtelser som påhviler Sprognævnet, de beføjelser som nævnet har, og de resurser der til rådighed, er det vanskeligt at forestille sig at vi kunne gøre mere.

Finska språkbyrån:

Den avgiftsbelagda verksamheten kan utvidgas, men annars är det fråga om prioritering när det gäller de olika områdena. Språkbyrån har inte möjlighet att fortlöpande arbeta med skolfrågor, utan satsar på växlande projekt. Byrån försöker få till stånd en permanent dialog och ett permanent samarbete med lärarorganisationerna och lärarutbildningen vid universiteten samt med skolmyndigheterna.

Norsk språkråd:

Språkrådet kan nå begrensede mål med den ressursituasjonen som er i dag. Språkrådet skal nå omorganiseres, og det er uvisst om vi får tilført nye ressurser. Omorganiseringen kan medføre litt frigjøring av ressurser, slik at vi kan bruke mer krefter på å gjøre språknormen kjent og mindre på tradisjonelt normeringsarbeid. Vi kan ha de samme kursene over flere år, og "sannhetene" kan få tid til å etablere seg i skolesystemet, jf. pkt. 2.

Dersom Språkrådet i større grad tar seg betalt for enkelte tjenester overfor skolen, kunne vi ha større aktivitet. For eksempel kan det være aktuelt å ta seg betalt for kurs.

Vi bør videre basere oss mer på samarbeidsprosjekter der vi har felles interesser med andre. For eksempel kunne vi samarbeide med Læringscenteret og ulike lærerutdanningsinstitusjoner, kanskje også i større grad med forlagene.

Språkrådet kan arbeide målrettet med å tilpasse og legge ut mer stoff på nettet. I tillegg kan vi fortsette å engasjere oss i holdningsskapende aksjoner rettet mot skolen hvert andre eller tredje år. Slik blir også de nye språkbrukerne kjent med arbeidet til Språkrådet.

Íslensk málnefnd:

Det er ikke lett å fullføre disse målene hvis man ikke øker antall ansatte og får mer penger. Videre er det viktig at man ikke kommer for tett inn på områder som andre institusjoner har ansvar for.

Svenska språknämnden:

Med nuvarande resurser kan vi inte göra mycket mer än i dag. Med större resurser skulle det gå bra. I de fall vi inte har kompetensen i dag – t.ex. för uppgift 2 ovan – kan vi nog ganska snabbt utveckla den. Det skulle dock förutsätta ett något mer organiserat samarbete med skolvärlden.

Nifin:

Inom ramen för nuvarande resurser uppnår Nifin sin målsättning på detta område.

Har ni någon uppfattning om vad skolan förväntar sig av språkvården? Har ni diskuterat med skolorna vad de förväntar sig av er? Vilka önskemål har framkommit?

Dansk Sprognævn:

Vi ved fra den offentlige debat og fra en del af de medlemmer af repræsentantskabet der har tilknytning til skolen, at de ønsker færre valgfriheder i retskrivningen, og i den seneste udgave af RO blev der faktisk også fjernet en del dobbeltformer.

Finska språkbyrån:

Språkbyrån hörde sig för om lärarnas önskemål vid modersmålslärares forum i år. Också tidigare har byrån tillsammans med lärarna ordnat seminarier om utlärandet av språknormer. Information om lärarnas önskemål får byrån också via rådgivningstelefonen. Lärarna vill ha klara regler, som är lätta att lära ut. De vill också ha fortbildning. En viktig fråga som ofta diskuteras med lärarna är vilket slags språk eleverna ska behärska på basis av skolundervisningen. Kan innehållet i ett sådant normspråk definieras? Det här är en sak som borde diskuteras grundligare med skolan.

Norsk språkråd:

Vi har ikke diskutert med skolene hvordan vi kan være til nytte for dem. Vi har representanter for skolene i Språkrådets råd, og også i styret for Språkrådet og i fagnemnda. De opplever ofte at de ikke når igjennom med sine idéer til hva Språkrådet bør gjøre overfor skolene. Det er et velkjent problem at lærerne som helhet ikke er oppdaterte når det gjelder gjeldende språknorm.

Íslensk málnefnd:

Vi vet sikkert ganske lite om hva skolen venter seg av Íslensk málnefnd. Men vi regner med at skolen vil at Íslensk málnefnd skal stå for stabilitet og evt. en slags normering, ikke minst for å støtte grammatikkundervisningen i skolen. Foreløpig har vi

kanskje ikke diskutert disse spørsmålene mye, men igjennom representanter i Íslensk málnefnd er det lett å få diskutert disse og andre spørsmål som angår skolen.

Svenska språkbyrå:

Skolorna önskar kurser och seminarier för lärarna, men de efterlyser också tillgång till språkkonsulter som kunde ställa upp på diskussioner kring språk och språkstimulans med elevernas föräldrar. Önskemål om utbildning och fortbildning av språkansvariga på skolorna har också framförts.

Svenska språknämnden:

Vi har haft något enstaka möte med Skolverkets ämnesrepresentanter och hört om deras önskemål. Eftersom vi inte kunde erbjuda så mycket, p.g.a. begränsade resurser, var önskemålen blygsamma: hjälpa till med textlingvistisk granskning av matematikläromedel, informera om språkteknologins möjligheter på skoldatanätet.

Om man med ”skolan” menar svensklärare i allmänhet och med ”språkvården” Svenska språknämnden” kan man nog säga att skolan förväntar sig mycket litet och under de senaste årtiondena fått ett minskat intresse för språkvården. Det beror troligen på att skolan – inte helt rättvist – uppfattar traditionell språkkriktighet som Språknämndens enda verksamhetsfält. Och den uppgiften har blivit mindre angelägen för skolan av flera skäl: 1) det finns det goda hjälpmedel i form av ordlistor, stavningskontroller m.m. så att Språknämnden inte behöver anlitas, 2) det finns större utrymme för en individuell norm i skolans skrivande varför frågor som valet mellan *de* och *dem* eller *sin* och *hans* framstår som mindre väsentliga, 3) fokus i skrivträningen har – med rätta – förskjutits mot genrenormer och textlingvistisk kompetens, och den punkten ser inte skolan – med orätt – som Språknämndens verksamhetsfält, 4) de stora och riktigt svåra normfrågorna gäller svenska som andraspråk, och inom det området har nämnden utträttat mycket litet.

Sverigefinska språkämnden:

Finska lärare har uttryckt önskemål om att språknamndens representanter regelbundet skall skriva artiklar i lärarförbundets tidning och där ta upp aktuella frågor.

Vidare har diskussion inletts om att via *Tema modersmål* på Skolverkets hemsida utveckla en möjlighet för både lärare och elever att ställa språkfrågor och diskutera dem direkt med språkämnden. Avsikten är att aktivera och intressera eleverna och i viss mån även deras föräldrar.

Många lärare önskar fortsättning till projektet *Om ordförrådet i sverigefinska ungdomars talspråk* som genomfördes år 2000-2001.

Nifin:

Nifin för en fortlöpande dialog med skolorna. Varje nordiskt besök utvärderas skriftligt och projektchefen för Nifins språk- och skolektor för diskussioner med lärarna bl.a. i samband med särskilda nordiska temakvällar.

Genom vilka kanaler går ni ut till skolorna med era språkliga rekommendationer? Era egna tidskrifter, övriga massmedier, kurser och liknande?

Dansk Sprognævn:

Først og fremmest naturligvis Retskrivningsordbogen og nævnets tidskrift, Nyt fra Sprognævnet. Men en række af nævnets øvrige udgivelser er også direkte eller indirekte rettet mod skolerne, fx den pjece om de nye kommaregler som blev udgivet i 2001, og som blev sendt til de pædagogiske amtscentraler, til gymnasier, seminarier m.v.

Finska språkbyrån:

Alla medlemmar av modersmåslärarnas organisation får språkvårdens tidskrift. Webbsidorna kommer säkert att bli en allt viktigare kanal, men lärarna borde få mer information om dem. Den finska basordboken är en känd och viktig kanal, men

den borde marknadsföras bättre som hjälp i undervisningen. Telefonrådgivningen är välkänd, och lärarna lär också sina elever att anlita den.

Norsk språkråd:

Tradisjonelt har Språkrådet blant annet informert gjennom rundskriv fra Læringscenteret. Rundskriv er nok en lite egnet informasjonskanal ettersom lærere (og elever) snart drukner i bunken av informasjons-papirer.

Den viktigste informasjonskanalen er *Språknytt* og ellers en tilfeldig artikkel i skolepressen. E-postspørsmål viser at en del skoleelever finner fram til Internettssidene og prøver å finne svar der uten alltid å lykkes.

I tillegg har Språkrådet hatt to kampanjer, begge har belyst innflytelsen fra engelsk på norsk språk. Vi lagde selv Anglonorsk-kampanjen i 1995, og våren 2003 arrangerte vi i samarbeid med andre Norvengelsk-aksjonen, jf. pkt. 1.

Íslensk málnefnd:

Læreplanen for grunnskolen og den videregående skolen er det grunnlaget som morsmåslærerne bygger på, men dette er allikevel ikke noen formell kanal mellom språkrådet og skolene. Språkrådet har ennå ikke holdt noen kurs el. forelesninger spesielt for lærere (som man har gjort for bl.a. terminologer og oversettere og folk innenfor forvaltningen), men det var kanskje en god idé å gjøre dette. Alle kan bruke f.eks. Íslensk málstöðs språkbruksbank på Internettet, men man vet ikke hvor mange lærere som bruker den. Det samme gjelder for telefontjenesten i Íslensk málstöð, Íslensk málstöðs ordbank, tidsskriftet Málfrægnir og språkrådets andre vevsider og tjenester.

Svenska språkbyrå:

Tidsskriften *Språkbruk* är säkert den viktigaste kanalen för språkliga rekommendationer till skolorna. Språkbruk når så gott som alla svenska modersmåslärare och många skolor prenumererar på tidsskriften. Vi har också en språkspalt i

modersmåslärares tidskrift *Arena* och räknar naturligtvis med att lärarna läser språkspalten *Reuters rutor* i Hufvudstadsbladet. I alla sammanhang där det är möjligt, gör vi också reklam för vår webbplats och vår telefonrådgivning.

Svenska språknämnden:

Vi har inte förmått att utveckla speciella kanaler för skolan, utan den får söka sig till oss på samma sätt som alla andra via vår webbplats, telefon- och e-postrådgivningen, våra böcker, föredrag, vår tidskrift (endast en mindre del av svensklärarna prenumererar på Språkvård som har en samlad upplaga om 7 000 ex).

Sverigefinska språknämnden:

Sveriges finska lärarförbund är representerad i Sverigefinska språknämnden och den kontakten med lärare är etablerad sedan slutet av 1970-talet. Utöver detta är nämndens tidskrift *Kieliviesti* samt nämndens ordlistor och LEXIN – Svensk-finskt lexikon viktiga kanaler för spridande av information om nämndens rekommendationer bland lärare och övrig skolpersonal.

Nifin:

Nifin informerar om sina aktiviteter i språklärares tidskrifter *Tempus* och *Poppis* samt på de egna hemsidorna.

Finns det någon gemensam satsning som Nordiska språkrådet kunde göra för att gynna samarbetet mellan språkvården och skolorna?

Dansk Sprognævn:

I Danmark er der et stort behov for en afklaring af problematikken omkring nabosprogs-undervisningen. I en nylig udkommet rapport om Fremtidens danskfag (Undervisningsministeriet 2003) anbefales det at "man i Nordisk Ministerråd

fra dansk side tager initiativ til at undervisningsministrene i fællesskab fastlægger omfang og mål for nabosprogsundervisningen i Norden. Udgangspunktet bør være at kun en gensidig satsning på forståelse af de tre centrale sprog, dansk, svensk og norsk, overhovedet er et realistisk mål."

I et svar på et spørgsmål om de sprogpoltiske forudsætninger for arbejdet med denne rapport, skrev Dansk Sprognævn: "Sidst, men ikke mindst bør undervisningen i nabosprogene norsk og svensk styrkes, således at eleverne i praksis, ikke blot på papiret, bliver i stand til at forstå talt og skrevet norsk og svensk. Det er ikke noget nyt mål, men i praksis har undervisningen i norsk og svensk sprog i mange år været prioriteret så lavt at målet ikke er blevet opfyldt. Det forudsætter en målrettet, men ret beskeden indsats at opfylde det, og gevinsten vil være dansksproget adgang til et sprogsamfund der omfatter 20 mio. mennesker, en stor udvidelse ikke bare af de sproglige resurser det danske sprogs udvikling kan trække på, men også af de kulturelle og videnskabelige muligheder der står til rådighed." Også i vores forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik slår vi til lyd for en forstærkning af skolens undervisning i svensk og norsk.

Finska språkbyrå:

Lämpliga gemensamma satsningar skulle kunna vara att stärka modersmålsundervisningens ställning, att diskutera undervisningens innehåll och mål (t.ex. just normbehärsningen) samt att diskutera förhållandet mellan modersmålsundervisningen och undervisningen i främmande språk.

Íslensk málnefnd:

Mer samarbeid mellom språkrådene på den ene siden og skole og oppdragelsesinstitusjoner på den andre. Her kunne det være tale om bl.a. utgivelse av bøker og brosjyrer.

I forbindelse med lærerutdanning (lærere på alle trinn) kunne man legge større vekt på språkrøkt og språkets sosiale rolle, hvilken rolle språket spiller som sosialt fenomen og lærernes og

pedagogenes ansvar når det gjelder språkrøkt og liknende spørsmål. Se også neste punkt.

Her var det mulig å snakke om veier: Hvordan kan språkrådene få mere kontakt med skolen? I denne forbindelse kan vi også nevne et undersøkelesesystem som vi har allerede sendt som forslag til Nordisk språkråds arbeidsgruppe om nye, nordiske forskningsprosjekter (jf. pkt. 9 i NSRs arbeidsplan 2003): Hvilken språkpolitikk driver man i de nordiske land, særlig i forbindelse med skolen, hvordan blir den realisert i fagplanene for skolene, og hvordan blir den fulgt opp i lærebøker og videre i klasserommet?

Norsk språkråd:

Temaet for dette nordiske språkmøtet er et fint initiativ. Ellers kunne det kanskje være et mål å utveksle erfaringer, idéer og forskningsinnsikter som kan være relevante for formidling av kunnskap om og holdninger til språket.

Skulle Nordisk språkråd bruke de fellesnordiske skolenettsidene www.odin.dk mer?

Forslag til punkt på programmet for det nordiske språkmøtet

Læreplan og rammebetingelser for morsmålsundervisningen i de nordiske landene – muligheter og begrensninger.

Hvordan gjør man vern, dyrking og styrking av morsmålene og det nordiske språkfelleskapet om til konkrete aktiviteter i klasserommet?

Noen andre idéer:

Språkmangfoldet en rikdom – med to- eller flerspråklighet som mål, de nordiske morsmålenes plass i skolen.

Nabospråksforståelsen og det nordiske fellesskapet – fins nabospråkene i skolen?

Styrket nabospråksforståelse – styrket morsmålskompetanse?

Felleseuropeiske, internasjonale og nordiske språkkonvensjoner, hvordan ta dem på alvor gjennom læreplanverk og pedagogisk praksis?

Svenska språkbyrån:

Nordiska språkrådet kunde säkert gynna samarbetet mellan språkvården och skolorna genom att arrangera nordiska konferenser kring temat.

Svenska språknämnden:

Inom ramen för Nordiska ministerrådets nya program Nordplus språk kunde språknämnderna aktivt erbjuda gemensamma kurser inom sina områden för lärare i de nordiska språken, d.v.s. av typen ”Språk- och textnormering i informationssamhället”, ”Språkpolitik och språkplanering i ett flerspråkigt samhälle”. Sådana fortbildningskurser (under sommaren eller som helger) skulle få högre kvalitet om de utnyttjade nordiska experter och ett kontrastivt nordiskt perspektiv än om de enbart gick på nationell nivå. Ännu viktigare vore kanske att initiera utredningsarbete och forskningsöversikter på några av de punkter som nämndens under fråga 2; det kunde sedan ligga till grund för arbetet med skolan.

Nifin:

Ibland får Nifin önskemål från skolorna beträffande nordiska gästföreläsare. Nordiska språkrådet kunde bidra med ekonomiska resurser till detta.

Kommentar:

Sverigefinska språknämnden:

Finska språkets ställning i Sverige kan inte på något sätt jämföras med nationalspråkens ställning. Det går inte heller att tala om organiserat samarbete mellan skolan och språknämnden, eftersom finskan utanför de åtta sverigefinska friskolorna endast är ett undervisningsämne. Sverigefinska språknämnden kan sålunda inte besvara alla frågor.

Nordisk språkråd – en oppsummering og et fremtidsperspektiv

Ola Haugen

Etter sju års virksomhet blir Nordisk språkråd nedlagt ved utgangen av året, og aktivitetene skal integreres i et nytt støtte- og mobilitetsprogram under Nordisk ministerråd, Nordplus språk, sammen med virksomheten til to andre nordiske programmer på språkområdet, Nordmål og Nordkurs. Funksjonene til Ministerrådets språkpolitiske referansegruppe skal også inngå i Nordplus språk. Språkprogrammet og språksamarbeidet i Norden skal styres av en ledelsesgruppe med navnet Nordens språkråd, som skal bestå av 14 medlemmer, to representanter fra hver av de nordiske nasjonalstatene, én fra hver av selvstyreområdene (Færøyene, Grønland og Åland) og én fra Sametinget. Nordisk språkråd har selv i en anbefaling fra august 2002 tatt initiativet til at Ministerrådet skulle samordne sine språklige programmer og aktiviteter (med unntak av Nordens institutt i Finland) i én organisasjon for å unngå uklarhet og oppsplitting av ansvarsforholdet innenfor Ministerrådets språkpolitiske satsing og for å skape synergier. Det er derfor grunn til å være fornøyd med at en slik organisasjonsendring nå skjer, og vi må håpe og tro at endringen vil bidra til å effektivisere og styrke det nordiske språksamarbeidet. En viktig forutsetning er imidlertid at de forskjellige språknemndene i Norden får en sentral plass i den nye organisasjonen, og at samarbeidet mellom språknemndene kan føres videre på en hensiktsmessig måte.

Nordisk språkråd har i den perioden hvor Ministerrådet har arbeidet med å utforme rammene for det nye organet Nordplus språk og Nordens språkråd, tatt flere initiativ for å sikre at språknemndene blir godt representert i det nye styringsorganet, og at virksomheten blir sikret en tilfredsstillende sekretariatskapasitet. Selv om språknemndene rent formelt gjennom statuttene ikke er blitt sikret direkte deltakelse i Nordens språkråd, har embetsmannsgruppen som har drøftet statuttene, på bakgrunn av henvendelsen fra Nordisk språkråd, likevel uttalt at det nye organet totalt sett bør sikres en rimelig representasjon fra språknemndene. Det blir derfor viktig at departementene i de respektive landene som er ansvarlige for å utpeke de nasjonale representanter til Nordens språkråd, følger opp denne intensjonen.

Når Nordisk språkråd nå skal nedlegges, er det både betimelig og hyggelig å foreta en liten oppsummering av virksomheten i denne utgaven av *Språk i Norden*. Organisasjonen ble etablert 22.2. 1997 av språknemndene i de nordiske landene med det formålet å være et organ for samarbeid dem imellom i spørsmål som ligger innenfor de enkelte nemndenes virksomhetsområde. Et særskilt formål var å fremme internordisk språkforståelse og gjøre det enklere å bruke nordiske språk i og utenfor Norden, for eksempel i det europeiske samarbeidet. Alle språkene som hører hjemme i Norden, er representert gjennom sine språknemnder: dansk, finsk, færøysk, grønlandsk, islandsk, norsk, samisk og svensk, dessuten også svensk i Finland og finsk i Sverige. Bakgrunnen for etableringen var Nordisk ministerråds beslutning om å legge ned Nordisk språksekretariat i 1996 etter 18 års drift, basert på en analyse av denne og andre nordiske virksomheter ”nordiske nytte”. Språksekretariatets nordiske nytte ble ikke vurdert som stor nok til å forsvare fortsatt drift. Språknemndene mente derimot at virksomheten var svært nyttig både på nasjonalt og nordisk nivå. De mistet ved nedleggelsen et viktig samarbeidsorgan, og sentrale fellesnordiske oppgaver og tiltak på språkområdet mistet en felles koordinerende kraft. For språknemndene ble dette opplevd

som et vesentlig og uakseptabelt tap, og Nordisk språkråd ble etablert for å fylle en del av tomrommet etter Språksekretariatet.

Ministerrådet bevilget 1 million danske kroner per år for å opprettholde samarbeidet mellom språknemndene. Bevilgningen ble gitt i en forsøksperiode på i første omgang tre år. Organisasjonen skulle av den grunn ikke bygges opp med et fast sekretariat. Sekretariatsfunksjonen ble lagt til Svenska språknämnden, og dens daglige leder, Margareta Westman, ble Nordisk språkråds første leder. Planen var videre at sekretariatsfunksjonen og lederskapet skulle ambulere mellom Svenska språknämnden, Dansk Sprognævn og Norsk språkråd med en treårsperiode på hver dersom evalueringen av den første treårsperioden tilsa videre drift. Slik ble det, og i avviklingsåret er det Norge som har hatt lederskapet, og Nordisk språkråd har nå en årsbevilgning fra Ministerrådet på ca 2 millioner kroner, i tillegg har man fått en del midler fra andre kilder til forskning og konferanser.

Til tross for sin noe provisoriske karakter har Nordisk språkråd likevel klart å oppfylle de viktigste av de intensjonene språknemndene hadde da organisasjonen ble etablert. Nordisk språkråd har hittil, i tillegg til de årlige nordiske språkmøtene, arrangert og vært medarrangør av nærmere 40 seminarer og konferanser om emner innenfor leksikografi, terminologi, språkteknologi, språk i offentlig forvaltning, språkbruk i EU, nordisk språkforståelse, språk og kultur i Vest-Norden, nordisk språkhistorie og minoritetsspråk. Ved utgangen av 2003 har Nordisk språkråd utgitt 35 bøker og konferanserapporter, herunder enkelte nye utgaver av titler fra Språksekretariatets tid. Faste årlige utgivelser er Språk i Norden, som er Nordisk språkråd og språknemndenes årsskrift, og LexicoNordica, som utgis i samarbeid med Nordisk forening for leksikografi. Nordisk språkråd har deltatt i flere prosjekter, som initiativtaker, som administrator eller som samarbeidspartner. Det gjelder et forsøksprosjekt om etableringen av en nordisk termbank,

informasjonsutveksling om språkteknologi i Norden og etablering og drift av et nettsted for lærere og elever om Vest-Nordens språk og kultur. Spesielt må dessuten fremheves to store forskningsprosjekter. Det gjelder moderne importord i Norden, som er et omfattende fellesnordisk prosjekt under ledelse av professor Helge Sandøy, og som avsluttes i 2004. Det andre er en bredt anlagt undersøkelse av internordisk språkforståelse hos skoleelever, som Nordisk språkråd utfører på oppdrag fra Nordisk Kulturfond. Prosjektet ledes av universitetslektor Lars-Olof Delsing, og ved utgangen av 2003 har det kommet omtrent halvveis. Det første prosjektet har flere nordiske finansieringskilder, og de største er Nordisk språkråd, NorFA, Universitetet i Bergen og språknemndene. Det siste har finansiering kun fra Nordisk Kulturfond. Fra 1999 har Nordisk språkråd med en årlig, øremerket ekstrabevilgning på 800 000 kroner gitt støtte til omkring 40 ordboksprosjekter for små språk i Norden. Nordisk språkråd har også sitt eget nettsted med variert informasjon og aktuelle lenker, og har dessuten vært sekretariat for Nordisk forening for leksikografi.

Men den viktigste funksjonen for Nordisk språkråd har nok vært å opprettholde og videreutvikle kontakten, samarbeidet og erfaringsutvekslingen mellom språknemndene i Norden. Og verdien av denne funksjonen lar seg ikke så lett kvantifisere eller dokumentere gjennom en opplisting. Men jeg tror at alle som har deltatt i Nordisk språkråd, har opplevd at samarbeidet og den personlige kontakten har vært svært nyttig. Etter min mening er det både mulighet og grunn til å videreutvikle og forbedre kontakten mellom språknemndene. Med mange nye arbeidsoppgaver som etter hvert melder seg, vil samarbeidet bli enda viktigere i årene som kommer. I den forbindelse bør det også nevnes at Nordisk språkråd har fungert som et fellesnordisk kontaktpunkt mot europeiske språkinstitusjoner, blant annet den nye EU-organisasjonen som ble etablert i oktober 2003: European Federation of National Institutes of Languages (EFNIL). Arbeidet i denne organisasjonen og annet

internasjonalt arbeid er også en grunn til å styrke samarbeidet mellom språknemndene i Norden slik at felles nordiske synspunkter får sterkest mulig gjennomslagskraft.

Nordisk språkråd har i sin sjuårsperiode bidratt til å holde liv i og videreutvikle en langvarig tradisjon. Det nordiske språksamarbeidet går tilbake til språkmøtet i Stockholm i 1869. I mellomkrigstiden fikk interessen for nordisk språksamarbeid et nytt oppsving, og det ble holdt nordiske møter i 1937 og -38. Fra 1954 har det vært holdt årlige nordiske språkmøter, og i 2003 arrangerte man dermed det femtiende møtet. Gjennom etableringen av Nordisk språksekretariat i 1978 fikk samarbeidet en fast organisatorisk ramme. Nordisk språkråd har ført tradisjonen videre på en god måte, og nå overtar altså Nordplus språk og Nordens språkråd stafettspinnen. Men kan den nye organisasjonen på en fullgod måte i praksis erstatte alle de funksjonene som Nordisk språkråd har ivaretatt hittil?

Slik det ser ut i dag, når man bare kjenner den nye organisasjonens formelle form og ikke kan vite noe om hvordan den vil fungere i praksis, er mitt svar nei. Arbeidet for de enkelte språknemndene i Norden har gjennom de senere årene utviklet seg i en retning som gjør det sterkt ønskelig å ha et samarbeidsforum hvor ledelsen og medarbeiderne i språknemndenes sekretariater kan utveksle erfaringer og informasjon og samarbeide om konkrete prosjekter av forskjellig slag. Jeg tenker ikke minst på alle de oppgavene som vil følge i kjølvannet av språkstyrking og statusvern, som i fremtiden antakelig vil bli blant de mest sentrale og arbeidskrevende oppgavene for språknemndene nasjonalt. Men også de utfordringene som henger sammen med at de nordiske landene blir sterkere og sterkere preget av flerspråklighet inviterer til samarbeid.

I Norge er det konkret arbeid i gang for å omdanne Norsk språkråd til et organ som skal arbeide mer utadrettet, blant annet for å styrke norsk mot presset fra engelsk og sikre at det

oppretholder sin status som samfunnsbærende språk. Sverige har tilsvarende planer for Svenska språknämnden basert på riksdagsutredningen ”Mål i mun”. I Danmark har man gjennom publikasjonen ”Sprog på spil” tatt initiativet til en debatt om dansk språkpolitikk, hvor man særlig peker på behovet for å gjennomføre målrettede tiltak for å styrke posisjonen for dansk språk. Også i de andre nordiske landene registrerer språknemndene de samme problemene i sine språk og har mange av de samme utfordringene.

Språknemndene i Norden står med andre ord overfor mange nye og likeartede arbeidsoppgaver og utfordringer i årene som kommer, og de kan på disse områdene i liten grad støtte seg på andres erfaringer eller hente konkret hjelp utenfra. Det er blant annet nødvendig med forskning, kartlegging og problemanalyse, og gjennom prøving og feiling må man finne frem til effektive tiltak og arbeidsformer. Og siden den samfunnsmessige og politiske situasjonen i de nordiske landene og selvstyreområdene har så mange like trekk, vil samarbeid og erfaringsutveksling på et konkret og praktisk nivå mellom språknemndene kunne bidra til at man raskere, mer rasjonelt og mer effektivt kan gripe fatt i problemene.

Jeg ser for meg at et fremtidig samarbeid mellom språknemndene i Norden foregår på to nivåer. På et overordnet språkpolitisk nivå vil samarbeidet foregå innenfor rammen av Nordens språkråd. Alle eller de fleste språknemndene vil forhåpentlig være representert i Nordens språkråd og vil på den måten kunne samarbeide om å ta initiativ og legge forholdene til rette for at de fire hovedmålene til Nordens språkråd blir realisert. Og språknemndenes kompetanse og erfaring vil uten tvil være et verdifullt bidrag i det strategiske arbeidet som skal skje og for de beslutningene som skal fattes i Nordens språkråd. Men Nordens språkråd kan som organ eller kollegium neppe stå for videreutviklingen og gjennomføringen av et mer praktisk og konkret orientert samarbeid mellom språknemndene, slik

Nordisk språkråd hadde muligheten til fordi det var språknemndenes eget organ, og fordi det ikke hadde de omfattende og overordnede arbeidsmålene som Nordens språkråd får. På et praktisk plan vil samarbeidet derfor mest effektivt og målrettet kunne skje innenfor rammen av en uformell nettverksorganisasjon etablert og styrt av sekretariatene i språknemndene. Gjennom et slikt forum kan medarbeiderne i sekretariatene knytte nær og viktig kollegial kontakt, utveksle erfaringer, gi hverandre råd, gjennomføre felles forskningsprosjekter og kartleggingsprosjekter, utprøve parallelle tiltak i de forskjellige landene og ellers sette i verk tiltak av felles interesse. Språknemndene er eneinstitusjoner i sine respektive land eller selvstyreområder, og den eneste muligheten de har for faglig og kollegial kontakt med tilsvarende virksomheter, blir gjennom en slik nordisk nettverksorganisasjon. En videreutvikling av det praktiske samarbeidet mellom de nordiske språknemndene vil styrke språknemndenes nasjonale arbeid og være viktig i en tid hvor nye arbeidsoppgaver melder seg og ny kompetanse skal utvikles. Dette samarbeidet og de forskjellige prosjektene man ønsker å gjennomføre, bør i noen grad kunne bli finansiert av Nordens språkråd, slik statuttene åpner for, og slik forarbeidene også indikerer.

I et slikt perspektiv er det grunn til å tro at nyordningen vil styrke samarbeidet mellom språknemndene i Norden og gi det nasjonale og internordiske arbeidet til språknemndene bedre effekt enn tidligere. Gjennom Nordens språkråd vil man få en mer direkte kanal med større påvirkningskraft inn til politiske beslutningstakere på nasjonalt og nordisk nivå. Gjennom en uformell nettverksorganisasjon vil man få et operativt organ som kan konsentrere seg om å videreutvikle det praktiske samarbeidet. De to forumene vil dermed utfylle hverandre på en god måte. Som leder i Nordisk språkråd i avslutningsåret ser jeg derfor positivt på fremtiden for det nordiske språksamarbeidet. Jeg har både forhåpninger og forventninger til det arbeidet som skal utføres.

Nordisk språkråd 2003

Torbjørn Breivik

Nordisk språkråd er opprettet av språknemndene i Norden – Dansk Sprognævn, Forskningscentralen för de inhemska språken (Finland), Føroyska málnevndin, Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn), Íslensk málnefnd, Norsk språkråd, Sámi giellalávdegoddi (Sametingets språkstyre), Svenska språknämnden og Sverigefinska språknämnden. Institusjonene representerer språkene i Norden (dansk, finsk, færøysk, grønlandsk, islandsk, norsk, samisk og svensk).

Nordisk språkråd er samarbeidsorganet for språknemndene, og arbeider med saker knyttet til virksomhetsområdet for den enkelte nemnd. Rådet er i tillegg sakkyndig organ for Nordisk råd og for Nordisk ministerråd.

Det overordnede målet for Nordisk språkråd er å øke den internordiske språkforståelsen. Språkrådet arbeider også med å fremme og lette bruken av de nordiske språkene både i Norden og utenfor, f.eks. ved å delta i det europeiske språksamarbeidet. Et konkret tiltak for å fremme og lette bruken av de nordiske språkene er at Nordisk språkråd gir økonomisk støtte til ordbokprosjekter rettet mot de små språkområdene i Norden.

Rådet samarbeider med andre språk- og terminologiorganer i og utenfor Norden, og fungerer som koordinerende organ i forhold til det internasjonale språksamarbeidet.

Nordisk språkråd mottar økonomisk støtte fra Nordisk ministerråd.

Organisasjon

Nordisk språkråd består av et råd på 10 medlemmer som hver er utnevnt av og representerer den enkelte språknemnd (jf.

nedenfor). For hver representant er det utnevnt en suppleant. Rådet er normalt utnevnt for en periode på tre år.

Ledelsen og det økonomiske ansvaret skifter hvert tredje år. Rådets leder og rådssekretær representerer den språknemnden som til enhver tid har ledelsen og det økonomiske ansvaret. Nestlederen i rådet representerer den nemnden som skal overta ledelsen i påfølgende treårsperiode.

Norsk språkråd overtok 1. januar 2003 ledelsen og sekretariatsfunksjonen (fra Dansk Sprognævn). Nestlederen kommer fra Íslensk málnefnd, som stod for tur til å overta ledelsen for neste treårsperiode om man hadde fortsatt samarbeidet som fram til nå. I 2003 vedtok Nordisk ministerråd en generell omorganisering som blant annet omfattet det nordiske språksamarbeidet. Det nye programmet for språksamarbeidet, kalt Nordplus språk, blir opprettet fra 1. januar 2004. Programmet har fire hovedmål: ”att främja internordisk språkförståelse, att stärka kunskapen om språken i Norden, att främja en demokratisk språkpolitik och språksyn i Norden” og ”att stärka de nordiska språkens ställning i och utanför Norden” (Programbeskrivning för Nordplus språk, punkt 1.1). Oppgaver som Nordisk språkråd har hatt fram til nå, vil inngå i det nye programmet, og sekretariatet har i løpet av høsten 2003 brukt en del tid på tilrettelegging av aktiviteter som skal videreføres i det nye programmet. Nordisk språkråd har i inneværende år drøftet hvordan samarbeidet mellom språknemndene best kan ivaretas innenfor rammene av det nye programmet. Denne diskusjonen vil avsluttes på rådsmøtet i februar 2004. Arbeidet og aktivitetene i programmet Nordplus språk vil bli styrt av en ledelsesgruppe (kalt Nordens språkråd) med representanter fra hvert av de nordiske landene, de selvstyrte områdene og Sametinget.

Nordisk språkråd har nettadressen www.nordisk-sprakrad.no, og der kan man bl.a. finne vedtektene (statuttene) for Språkrådet. Programbeskrivelse for Nordplus språk og vedtekter (stadgar) for ledelsesgruppen Nordens språkråd finnes under Nordisk ministerråds vevside: www.norden.org.

Rådsmedlemmer

Nordisk språkråd hadde i 2003 følgende sammensetning:

Dansk Sprognævn Niels Davidsen-Nielsen
suppleant Henrik Hagemann

Forskningscentralen för de inhemska språken

Finsk avdeling Aino Piehl
suppleant Sari Maamies
Svensk avdeling Mikael Reuter
suppleant Eivor Sommardahl

Føroyska málnevndin Jógvan í Lon Jacobsen
suppleant Katrin Næs

Íslensk málnefnd Guðrún Kvaran
suppleant Sigurður Konráðsson

Norsk språkråd Ola Haugen

Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn)

Carl Christian Olsen
suppleant Nuka Møller

Samisk språknemnd Rolf Olsen

Svenska språknämnden Olle Josephson
suppleant Mats Thelander

Sverigefinska språknämnden

Paula Ehrnebo
suppleant Leena Huss

I 2003 bestod Nordisk språkråds ledelse og sekretariat av følgende personer: Ola Haugen, leder (Norsk språkråd), Guðrún

Kvaran, nestleder (Íslensk málnefnd), Torbjørg Breivik, rådssekretær (Norsk språkråd), Rikke Hauge, rådskonsulent. Leder, nestleder og rådssekretær utgjør rådets arbeidsutvalg.

Følgende personer fungerte i 2003 som nordiske sekretærer i de respektive språknemndene: Henrik Holmberg til 31. mars, Pia Jarvad til 1. oktober, deretter Ole Ravnholt (Dansk Sprognævn), Charlotta af Hällström til 10. april, deretter Eivor Sommardahl (Forskningscentralen för de inhemska språken), Ari Páll Kristinsson (Íslensk málnefnd), Torbjørg Breivik (Norsk språkråd), Birgitta Lindgren (Svenska språknämnden).

Videre samarbeid mellom de nordiske språknemndene

På rådsmøtet i august 2003 ble det utnevnt en arbeidsgruppe bestående av Ola Haugen, Niels Davidsen-Nielsen, Olle Josephson og Mikael Reuter for å utarbeide forslag til vedtekter for et nytt samarbeidsorgan for språknemndene. Gruppen skal levere sitt forslag til årsmøtet i februar 2004, som blir det siste for Nordisk språkråd og eventuelt et stiftingsmøte for det nye organet. Rådsmøtet besluttet på sitt møte i august 2003 å rette en henvendelse til Nordisk ministerråd angående språknemndenes representasjon i ledelsesgruppen for Nordplus språk. Ledelsesgruppen for Nordplus språk har fått navnet Nordens språkråd og skal være det politiske og strategiske beslutningsorganet for programmet Nordplus språk. Henvendelsen medførte ingen endringer i forslaget til vedtekter for det nye organet, men embetsmannskomiteen som behandlet henvendelsen, har uttalt at Nordens språkråd ”totalt sett sikres en rimelig representasjon fra språknemndene”.

Møter, konferanser, symposier og seminarer i 2003

- a) Møter, konferanser osv. med Nordisk språkråd som (med)arrangør

Nordisk språkråds årsmøte fant sted 31. januar og 1. februar på Hotel Kong Frederik i København. I forbindelse med det 50. nordiske språkmøtet hadde Nordisk språkråd rådsmøte 28. august i Tavastehus, Finland. Begge møtene ble forberedt og planlagt på forutgående møter i arbeidsutvalget.

Det ble avholdt symposium med temaet *Ordbokskritikk i Norden* på Schæffergården i Gentofte den 7.–9. februar i samarbeid med Nordisk forening for leksikografi (NFL). Innleggene på konferansen er trykt i *LexicoNordica*, bind 10.

Den 7. nordiske konferansen i leksikografi ble arrangert 21.–24. mai i Ørsta/Volda, Norge av Nordisk forening for leksikografi i samarbeid med Nordisk språkråd. Rapport fra konferansen er under utarbeidelse og kommer i 2004.

Nordterm 2003 ble arrangert 11.–13. juni i Visby, Gotland av Nordterm. Nordisk språkråd var medarrangør. Rapport fra konferansen er under utarbeidelse.

Nordisk språkråd arrangerte sammen med Forskningscentralen för de inhemska språken det 50. nordiske språkmøtet på Hotel Aulanko i Tavastehus, Finland 29.–30. august. Tema for møtet var *Språkvården och skolan*.

Nordisk språkråds konferanse om språkteknologi ble arrangert 17.–19. oktober på Schæffergården, Gentofte. Konferansen var for ansatte i språknemndene i Norden. Rapport fra konferansen er under utarbeidelse.

- b) Møter, konferanser osv. i prosjekter og utvalg under Nordisk språkråd, og møter med samarbeidspartnere

Prosjektet *Moderne importord*: Det har vært avholdt nettverksmøter 8.–10. mai i Hvalfjörður, Island og 6.–8. oktober i København, Danmark, og styremøter for prosjektet er holdt i

forbindelse med nettverksmøtene. Styret består av Jan-Ola Östman (for finlandssvensk), Guðrún Kvaran (islandsk), Jógvan í Lon Jacobsen (færøysk), Helge Sandøy (norsk), Tore Kristiansen (dansk), Olle Josephson (svensk), Tapani Lehtinen (finsk) og Torbjørg Breivik (representant for Nordisk språkråd).

Prosjektet *Internordisk språkforståelse*: Prosjektet kom i gang tidlig i 2003 med Lars-Olof Delsing som prosjektleder. Det ble holdt kurs for alle feltarbeiderne i København 28. februar til 2. mars. Ved årskiftet 2003–2004 har prosjektet kommet litt over halvveges og det ble holdt en midtvegskonferanse for sentrale prosjektmedarbeidere, styret og spesielt inviterte 27.–28. november i Oslo. Styret består av Inge Lise Pedersen (leder), Olle Josephson, Pia Jarvad og Torbjørg Breivik. Styret har hatt to møter: 6. mai i København og 28. november i Oslo.

En konferanse om språkteknologi har lenge stått på planen for Nordisk språkråd, og 7. mars møttes en arbeidsgruppe i Stockholm for å planlegge konferansen. Arbeidsgruppen bestod av Torbjørg Breivik, leder (Nordisk språkråd), Ola Karlsson (Svenska språknämnden), Mikko Lounela (Forskningscentralen för de inhemska språken) og Jan Hoel (Norsk språkråd). Konferansen ble arrangert i København (Schæffergården) 17.–19. oktober.

Arbeidsutvalget i Nordisk språkråd har holdt to møter i 2003: 5. februar i København forut for årsmøtet, og 20. juni i Oslo for å forberede og planlegge rådsmøtet i august.

Det ble holdt flere planleggingsmøter på universitetet i Oslo våren 2003 i forbindelse med den nordiske leksikografikonferansen. Rikke Hauge deltok fra Nordisk språkråd.

Nordisk språkråd var medarrangør for konferansen som det nye europeiske språksamarbeidsorganet European Federation of National Institutes of Language (EFNIL) holdt i Stockholm 13.–14. oktober. Olle Josephson er medlem i styret. Ola Haugen deltok som observatør fra Nordisk språkråd. Mer informasjon om EFNIL finnes under www.eurofedling.org.

c) deltakelse i andre møter og konferanser

Nordterm 2003 ble arrangert i Visby på Gotland 12.–14. juni av TNC på vegne av Nordterm. Torbjørg Breivik representerte Nordisk språkråd på konferansen og deltok som observatør på styremøtet 13. juni.

Nordmål-forum hadde i år som tema de omstillingene som skjer i det nordiske samarbeidet. Temaet i år var *Forma den nya nordiska språkgemenskapen*. Møtet fant sted i Göteborg 13.–14. november med Nordisk ministerråds språkpolitiske referansegruppe som arrangør. Rikke Hauge og Torbjørg Breivik deltok.

Samarbeid

Nordisk språkråd samarbeidet i 2003 med institusjoner og organer som har til oppgave å støtte og styrke det nordiske språkfellesskapet. Blant disse er *Nordisk Kulturfond*, Nordisk ministerråds *Språkpolitiske referansegruppe*, *Fondet for dansk-norsk samarbeid*, *NiFin* (Nordens Institut i Finland (www.nifin.helsinki.fi)), *Nordterm* (nordisk samarbeidsorgan for organisasjoner og foreninger som arbeider med terminologi (www.nordterm.net)). Gjennom *EFNIL* har språkrådet hatt kontakt med tilsvarende institusjoner i Europa.

Skrifter

I 2003 har Nordisk språkråd utgitt følgende:

- *Klarspråk. Rapport från en konferens den 20–22. oktober 2000 på Hanaholmen i Esbo, Finland*. Red. Charlotta af Hällström. Helsingfors 2003.
- *Språk i Norden 2003. Årsskrift for Nordisk språkråd og språknemndene i Norden*. Red. Torbjørg Breivik m.fl. Oslo.
- *Nordisk mötesordlista*. Andre, utvidede utgave. Red. Charlotta af Hällström m.fl., Oslo 2003.
- *Lexico Nordica 10*. Tidsskrift om leksikografi i Norden. Red. Henning Bergenholtz, Sven-Göran Malmgren m.fl. Oslo 2003.

- *Nordiske studier i leksikografi, bind VI. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Tórshavn 21.– 25. august 2001.* Red. Zakaris Svabo Hansen og Anfinnur Johansen. Utg. av Nordisk forening for leksikografi i samarbeid med Nordisk språkråd og Føroyamálsdeild Fróðaskaparseturs Føroya, Oslo 2003.
- *Med 'bil' i Norden i 100 år.* Rapport fra konferansen "Med 'bil' i Norden i 100 år", 18.–19. oktober 2002 i Bergen om moderne importord i Norden. Red. Helge Sandøy, Novus forlag, Oslo 2003.

Informasjon på nettet

Mer informasjon om Nordisk språkråd, virksomheten, prosjekter og vedtekter finnes på www.nordisk-sprakrad.no.

Prosjekter

Nordisk språkråd støttet i 2003 følgende prosjekter:

Ordboksprosjekter for de små språkområdene i Norden. Det kom inn i alt 16 søknader, og samlet sum for søknadene var knappe 2,8 millioner kroner. Søknadene fordelte seg på følgende måte: 3 fra Grønland, 8 fra Island, 1 fra Norge (kvænsk), 3 fra samisk språkområde og 1 fra Sverige (Sverigefinska språknämnden). Innstilling til tildeling av midler ble behandlet på arbeidsutvalgets møte 20. juni og lagt fram på rådsmøtet 28. august. Rådet vedtok å støtte tre grønlandske, to islandske, to samiske og et sverigefinsk prosjekt.

Prosjektet *Moderne importord i språka i Norden* under Nordisk språkråd med Helge Sandøy fra Universitetet i Bergen som leder, er nå inne i siste fase. Rapporten fra konferansen "Med 'bil' i Norden i 100 år" er ferdig trykt, mens rapporten fra delprosjekt A om omfanget av importord kommer rundt årskiftet 2003/2004. Delprosjekt B om tilpasning av importord er avhengig av at delprosjekt A er ferdig, og dette kom i gang høsten 2003. Delprosjekt C om avløserord kom i gang

sommeren 2003. Når det gjelder delprosjekt D om normhistorikk, er alle delrapportene leverte og samler rapporten blir skrevet og trykt i løpet av høsten/tidlig i 2004. I delprosjekt E, om holdninger til moderne språkpåvirkning, er meningsmålingene gjennomførte og de nasjonale rapportene skrevet. Samler rapporten fra denne delen blir ferdigstilt tidlig i 2004. Prosjektet har en egen nettside: <http://www.hf.uib.no/MODERNE/>.

Prosjektet ”*Internordisk sprogforståelse i en tid med øget internationalisering*” (forkortet INS) kom i gang tidlig i 2003. Feltarbeidere ble tilsatt og kurset, og hoveddelen av feltarbeidet ble gjennomført våren 2003. Prosjektarbeiderne under ledelse av Lars-Olof Delsing arbeider nå med analysering av resultatene. I slutten av november ble det holdt et midtvegsseminar for prosjektet der de foreløpige resultatene ble lagt fram og diskutert. Analysearbeidet vil fortsette utover i 2004. Prosjektet vil fra 2004 bli administrert av Norsk språkråd.

Nordisk forening for leksikografi

Nordisk språkråd har fungert som sekretariat for Nordisk forening for leksikografi, NFL (www.nordisk-sprakrad.no/nfl/). Foreningen gir ut et medlemsblad (NFL-nytt) og et årsskrift (fra 1994). I 2003 kom bind 10 av årsskriftet *LexicoNordica* ut. Rikke Hauge deltok på styremøte i Volda 23. mai og på redaksjonsmøte for *LexicoNordica* i Oslo 13. oktober.

Ny språklitteratur 2003

Publikasjoner fra språknemndene

Íslensk táknaheiti. 2003. Orðanefnd Skýrslutæknifélags Íslands tók saman. Smárit Íslenskrar málnefndar 2. Íslensk málnefnd, Reykjavík. 50 s.

[Íslandske termer for symboler. Islandsk språkråds skriftserie for mindre skrifter 2].

Jensen, Jørgen Nørby og Marianne Rathje (red.): Rigtigt kort. Anbefalede forkortelser. Dansk Sprognævns skrifter 30. Gyldendal, København 2003. 120 s.

Rigtigt kort handler om forkortelser og deres retskrivning. Den indeholder både et afsnit med retskrivningsregler for forkortelser og en alfabetisk liste med de skrivemåder som Sprognævnet kan anbefale når man vil forkorte et ord eller udtryk. *Rigtigt kort* er ajourført i forhold til 3. udgave af *Retskrivningsordbogen* (2001), men bogen indeholder også mange forkortelser som ikke står i *Retskrivningsordbogen*.

Kielikello, finska språkbyråns informationsskrift (Forskningscentralen för de inhemska språken) har utkommit med fyra nummer år 2003. I det följande ges några plock ur årgången.

I nummer 1/2003 diskuterar *Auli Hakulinen* frågan om det talade och det skrivna finska språket håller på att fjärma sig från varandra. Hennes slutsats blir att man i dag inte med säkerhet kan säga vart utvecklingen kommer att leda. *Mirjami Kukko* tangerar samma frågor i sin artikel om språket i textmeddelanden, där hon diskuterar vilken påverkan kortskrivandet kan ha på det finska språket. *Marja Torikka*, som är redaktör på den karelska ordboken, redogör i sin artikel för

vad begreppet Karelen står för, såväl geografiskt som språkligt. Namngivningsprinciper diskuteras av *Pirjo Mikkonen* och formuleringar i lagtexter av *Johanna Ketola*.

Nummer 2/2003 innehåller två artiklar om hur man ska återge kyrillisk skrift. Den första artikeln är skriven av *Matti Kahla* och *Tapani Harviainen* och tar upp återgivningen på finska, medan *Sirkka Paikkalas* artikel behandlar translitterering till många olika språk. Numret innehåller också artiklar om slang och regionalt språk: *Henna Jumppanen* skriver om slanguttryck inom databranschen, *Maija Länsimäki* om regionala benämningar på maträtter och *Kirsti Aapala* om olika benämningar på odlor. *Matti Punttila* frågar sig i sin artikel om vardagliga uttryck hör hemma i tidningstexter.

Nummer 3/2003 av *Kielikello* har användningen av stora och små bokstäver som tema. *Pirjo Mikkonen* tar i sin artikel upp frågan var gränsen går mellan egennamn och appellativ, *Pirjo Hiidenmaa* diskuterar stavningen av namn på statliga inrättningar och *Aino Piehl* ser på samma fråga ur ett internationellt och europeisk perspektiv. *Elina Heikkilä* å sin sida undrar om grafiker älskar små bokstäver, medan *Taru Kolehmainen* har studerat användningen av små och stora bokstäver i andliga texter. *Raija Lehtinens* artikel handlar om hur väl högskolestuderande behärskar reglerna för stor och liten bokstav. Dessutom ingår ett bidrag av *Riitta Eronen* och *Raija Moilanen* där läsaren får praktiska råd om användningen av små och stora bokstäver.

I nummer 4/2003 redogör *Pirkko Nuolijärvi* för bakgrunden till och innehållet i den nya språklagen. *Riitta Eronen* och *Pirjo Hiidenmaa* diskuterar i sin artikel med justitiekansler Paavo Nikula kring frågan om begripliga myndighetstexter och lagtexter. Samma tema tas upp i *Aino Piehls* artikel, där skribenten ger en beskrivning av vad man inom EU gör för att få till stånd intressantare och begripligare texter. *Sirkka Paikkala* skriver om namngivningsprinciper och namngivningstraditioner i Norden och Baltikum.

Förutom artiklar innehåller varje nummer av *Kielikello* också en ledare skriven av tidningens chefredaktör *Riitta Eronen* och svar på språkfrågor.

Kieliviesti, Sverigefinska språknämndens tidskrift har, som tidigare, utkommit med fyra nummer.

I nummer 1 hävdar *Pia-Mari Suomela* att den finska journalistens roll som ifrågasättare och kritisk granskare av olika myndighetsbeslut rörande den språkliga minoriteten har förstärkts i och med att finska språket har fått minoritetsstatus. *Leena Koivuneva* har läst Arja Meskis undersökning av talspråkliga ord och slangord i sverigefinska ungdomars språk. *Merja Laitinen* skriver om det statliga och kommunala utredningsmaskineri som sverigefinnarna har hamnat i efter att de fått sin nationella minoritetsställning erkänd. *Outi Honkasalo* kommenterar en artikel i Svenska Dagbladet, där fyra universitetslektorer och två professorer i finska språket motsätter sig inrättandet av ett finskt språk- och kulturcentrum vid Mälardalens högskola. *Jorma Ikäheimo* skriver om språket i ekonomisk journalistik och koncentrerar sig på den nya användningen av orden *voitto* 'vinst' och *tappio* 'förlust'. Angående barnens språkutveckling konstaterar *Marja Räihä* bl.a. att finska klasser i sig inte garanterar aktiva kunskaper i finska, utan ett starkt föräldraengagemang är minst lika viktigt. *Riitta Eronen* förklarar innebörden av några nya finska titlar och examensbenämningar som slutar på *-nomi*. Vidare innehåller numret ett utdrag ur den svensk-finska idrottsordlista som är under arbete. Utdraget hänför sig till sportgrenarna judo, boxning och brottning.

I nummer 2 återkommer *Satu Gröndahl* till finskans ställning vid de svenska universiteterna och menar att trenden har vänt sig: efter år av nedskärningar ser framtiden ljusare ut. Hon säger också att Sverigefinska språknämnden ingår i de institutioner som har en nyckelposition när det gäller att utveckla sverigefinskan. *Raija Kangassalo* recenserar den finska utredningen *Finska, ett svenskt språk*. *Anneli Räikkälä* redogör

för den nya språklagen i Finland, *Jorma Ikäheimo* berättar om Sveriges Radios finskspråkiga www-tjänster och *Kaarlo Voionmaa* skriver om olika svårigheter som nybörjare i finska stöter på. I numret finns också en svensk-finsk lista över vinord, som *Leena Jansson* har sammanställt, samt en presentation av Sverigefinska språknämndens ledamöter.

I nummer 3 skriver *Jorma Orelma* om dialektens betydelse för identiteten. *Elina Heikkiläs* artikel handlar om rektion, d.v.s. att ett ord i en sats styr böjningen av ett annat. *Tuija Määttä* skriver om slangord för underkläder och strumpor och *Jorma Ikäheimo* skriver om skrivarkurser för sverigefinska skribenter. I sin artikel som handlar om litteratur skriven på invandrar- och minoritetsspråk anser *Satu Gröndahl* att den sverigefinska litteraturen har en framtid. *Paula Ehrnebo* recenserar antologin *Monena suomi maailmalla* (finskans många ansikten ute i världen). *Minna Pyhälahti* skriver om modeord och *Riitta Eronen* presenterar tio finska nyord med förklaringar.

I nummer 4 ger *Tuuli Forsgren* en kortfattad men genomgripande historik över undervisningen av finska vid Umeå universitet under 30 år. *Leealaura Harjunpää* skriver om Centralen för lättläst i Finland, som bl.a. ger ut den finskspråkiga lättlästa tidningen *Selkouutiset* och publicerar broschyrer inom olika områden. *Juhani Roiha*, som under mer än ett kvartssekel har varit Stockholmskorrespondent för Turun Sanomat, den finska morgontidningen i Åbo, skriver om de språkliga problem som en utlandskorrespondent stöter på och hur åren i Sverige påverkat hans texter ur ett språkkriktighetsperspektiv. *Jorma Ikäheimo* skriver om en programserie i Sisuradio av frilansjournalisten Nadja Martinson, som har intervjuat andra generationens sverigefinnar i 30-årsåldern. Hon frågade dem bl.a. om deras förhållande till det finska språket och till deras identitet som sverigefinne.

Varje nummer innehåller också en ledare och en kolumn om något aktuellt ämne och nästan varje nummer spalten *Frågor och svar*.

LexicoNordica 10, Bergenholtz, Henning (ansv.), Malmgren, Sven-Göran (red.). Tidsskrift for Nordisk forening for leksikografi. Tidsskriftet kommer ut hvert år i november.

Tema for årets utgave er ordbokskritikk, og artiklene er baserte på innleggene som ble holdt på det symposiet om ordbokskritikk som Nordisk forening for leksikografi arrangerte på Schæffergården i februar 2003. I tillegg har man tatt med ordboksanmeldelser.

Nyt fra Sprognævnet 2003 nr. 1-4. 16 s. + 16 s. + 16 s. + 16 s., utgis av Dansk Sprognævn.

Hvert nummer inneholder et utvalg af sproglige spørsmål til Dansk Sprognævn, bogomtaler og artikler om sproglige forhold. Årgangens artikler er *Erik Hansen: Mit liv som sprogmand*, *Margrethe Heidemann Andersen: Fra ungdomssprog til Sprognævn. Om holdninger til brugen af engelske lån i dansk* (nr. 1), *Dansk Sprognævn: Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik*, *Katrine Bønlykke Olsen: Om bøjning af engelske ord i dansk* (nr. 2), *Jørgen Schack: anbefalede plantenavne*, *Karen Margrethe Pedersen: Sydslesvigsk - et dansk mindretalssprog* (nr. 3), *Niels Davidsen-Nielsen: Ændrede kommaregler*, *Jørgen Nørby Jensen og Marianne Rathje: Rigtigt kort*, *Arne Hamburger: Kamouflerede ord fra engelsk* og *Margrethe Heidemann Andersen: Om Mujaffaspillet, Mujaffaer og Brianer* (nr. 4).

Språkbruk, tidskrift utgivet av Svenska språkbyrån (Forskningscentralen för de inhemska språken) har utkommit med fyra nummer under år 2003.

I nummer 1/2003 presenterar *Robin Fortelius* språkgranskningsprogrammet Svefix ur ett praktiskt användarperspektiv. Här får läsaren veta vilka alla funktioner programmet har och hur textförfattarna kan få ut det mesta möjliga av programmet. I artikeln *Internet och språket – hot och möjligheter* tar *Lotta Collin* upp både positiva och negativa sidor

med Internet i förhållande till vårt språk och vårt språkbruk. Diskussionen tar avstamp i hennes egna intryck som språkforskare med ett intresse för såväl kommunikation i nya medier som språkriktighetsfrågor och språklig variation. *Mia Falk* reflekterar kring språkliga förändringar under rubriken *Svenskan kommer förändras*.

I nummer 2/2003 jämför *Mickel Grönroos* finlandssvenska texter med en sverigesvensk referenskorpus för att upptäcka ord och uttryck som är helt unika eller statistiskt sett överrepresenterade i finlandssvenskan jämfört med svenskan i Sverige. Samtidigt ger han en presentation av Språkbanken i Finland. I artikeln *En dag i dialekternas sällskap* sammanfattar *Mia Falk* innehållet i ett dialektseminarium som Nordica vid Helsingfors universitet arrangerade i mars månad. Målet med seminariet var att stämna av aktuella trender inom dialektforskningen i Svenskfinland. *Sandra Bernas* rapporterar å sin sida från konferensen *Den fleirspråklege utfordringa*. Konferensen, som arrangerades i Köpenhamn, behandlade flerspråks- och minoritetsfrågor. Nummer 2 av tidskriften innehåller också ett referat av Hugo Bergroth-sällskapets språkvårdsdag i maj, och en ingående presentation av boken *När kom svenskarna till Finland?* Referatet är skrivet av *Mia Falk* och bokpresentationen av *Charlotta af Hällström*.

Nummer 3/2003 tar upp frågor kring bl.a. dataterminologi och textkorpusar. *Björn-Eric Mattsson* skriver under rubriken *De goda, de onda, de fula – och de nya* om det nyaste inom dataterminologi, *Sven-Göran Malmberg* presenterar den stora danska textkorpusen *Korpus 2000* och dessutom tar *Mikael Reuter* i sin ledare upp frågan om hur textkorpusar ska användas. I artikeln *”Översättaren är den enda som helt måste förstå en bok”* får läsaren ta del av ett samtal mellan översättaren och författaren *Thomas Warburton* och journalisten *Cita Reuter*. *Marika Tandefelt* presenterar sin undersökning om hur finlandssvenskarna ser på den finlandssvenska språkvården i artikeln *Språkvårdens marknad*. Dessutom ingår ett kort referat

från det nordiska språkmötet i Tavastehus och en presentation av tidningsprojektet Språkörat, båda skrivna av *Charlotta Landén*.

I årets sista nummer av tidskriften jämför *Björn Melander* Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland *Tänk om...* med *Mål i mun* i artikeln *Tänk om – bruksvård för finlandssvenskan*. *Sten Palmgren* tar i sin artikel upp frågor kring hur man lagstiftar om ortnamn, myndighetsnamn, företagsnamn och produktnamn. I artikeln *Nya namn i almanackan 2005* presenterar *Marianne Blomqvist* nyheter i den finländska almanackan och *Mia Falk* medverkar med bidraget *Ordning och reda på arbetet*.

Förutom allt detta innehåller 2003 års årgång en ledare av chefredaktören Mikael Reuter i varje nummer, svar på aktuella språkfrågor, recensioner och anmälningar av nyutkommen litteratur samt notiser och annat redaktionellt material.

Språknytt er Norsk språkråds meldingsblad og har et opplag på 25 500. Det kommer vanligvis ut med fire nummer i året, hvert på ca. 20 sider. I 2003 har det kommet bare to nummer, nemlig nummer 1–2 på 40 sider og 3–4, som er et temanummer på 52 sider.

Nummer 1–2, 2003 inneholder følgende artikler:

Ein språkleg fugl føniks? av Jan Olav Fretland. Artikkelen tar utgangspunkt i den omstillingsprosessen som den offentlige språkrøkten i Norge er inne i. Det er vedtatt at Norsk språkråd skal nedlegges, og at det skal komme et nytt kompetanseorgan for språk i stedet. Det nye organet skal dels utføre de arbeidsoppgavene som Språkrådet har utført, dels skal det ta seg av andre oppgaver og være mer utoverrettet. Artikkelen redegjør for de tankene som Språkrådets styre har gjort seg når det gjelder oppbygningen av det nye organet.

Ei nynorsknorm som skal vara i tiår av Eilov Runnestø. Artikkelen redegjør for arbeidet i nynorskseksjonen i Språkrådet de siste årene med å revidere nynorsknormen.

Forslag til ny bokmålsnorm av Vigleik Leira. Leiras artikkel skisserer de hovedendringene som i 2003 ble vedtatt av fagnemnda. Systemet med hovedformer og sideformer faller bort.

Sverige skaffar sig en språkpolitik av Olle Josephson. Forfatteren påpeker at den kanskje viktigste forskjellen mellom svensk og norsk språkhistorie på 1900-tallet er at språk ikke har vært noe politisk spørsmål i Sverige. Men utviklingen i Sverige, ikke minst som følge av globaliseringen og innvandringen, har ført til at det ble laget en omfattende parlamentarisk språkutredning *Mål i mun*, på mer enn 600 sider.

Nordisk språkråd – takk og farvel av Ola Haugen. Ola Haugen oppsummer arbeidet i Nordisk språkråds gjennom sju års eksistens.

Minoritetsspråk og minoritetsspråkbrukere i Norge av Lars Anders Kulbrandstad.

Artikkelen gir nyttig informasjon om de største innvandrerspråkene her i landet og hvor mange som har dem som morsmål. Også minoritetsspråkbrukernes nåværende og eventuelle fremtidige rettigheter tas opp.

”Bætsjeler”, ”bakelor” – eller ”B.A.”? Om uttalen av nye norske gradsbetegnelser av Arne Torp. Torp diskuterer uttalen av de nye gradsbetegnelse som er innført ved norske universiteter.

Språkmannen Herbjørn Sjørebø av Andreas Skartveit. Artikkelen belyser den kjente fjernsynsmedarbeiderens betydning for nynorskens stilling i norsk radio og fjernsyn.

Framtiden i våre hender av Sylfest Lomheim. Lomheim er opptatt av fremtiden til det norske språket, og anledningen er boken *Rocka, hipt og snacksy. Om engelsk i norsk språk og samfunn* av Stig Johansson og Anne-Line Graedler fra 2002. Lomheim roser boken ”som det er ein hugnad å lesa, sjølv om temaet ikkje berre er lysteleg, sett med norske språkauge”. Det Lomheim savner, er svar på de store og alvorlige spørsmålene som boken stiller.

Det var noko til bok av Jostein Stokkeland. Den boken det er tale om, er *Juridisk og administrativ ordliste* av høyesterettsdommer Karl Arne Utgård.

Grøde frå språkteigen av Trond Trosterud. Grøden det er snakk om, er avlingen fra den i beste forstand populære programposten *Språkteigen*, som NRK sender i radioen.

Nummer 3–4 av *Språknytt* er et temanummer om språkforholdene i en del sentrale islamske land.

Berberspråkets stilling i dag av Karin Holter. Artikkelforfatteren redegjør for den svake stillingen berbisk har i Algerie og Marokko til tross for at en ganske stor del av befolkningen i disse landene er berbisk. Arabisk er det tungt dominerende språket, og berbisk og arabisk er to svært ulike språk. Men berbiskens stilling er ikke like utsatt i begge landene. I Marokko er situasjonen for berbiskens atskillig bedre enn i Algerie.

”Kristne” språk i Midtøsten av Stig R. Frøyshov. Det fins fremdeles kristne kirker og retninger innenfor kristendommen der, som, fortrinnsvis i liturgien, bruker språk som enten er helt utdødd som vanlig talemål (koptisk (i Egypt) og syrisk i Syria), nesten utdødd (som arameisk i Israel), eller fremdeles i live, som armensk i Libanon, Israel og andre steder, men der liturgien foregår på gammelarmensk.

Arabisk og arabisk av Gunvor Mejdell. Overskriften på artikkelen angir det vesentlige forhold at ’arabisk’ dels betyr det standardiserte skriftspråket klassisk arabisk, som også er talespråk i mange sammenhenger, men at ’arabisk’ også er moderne arabiske dialekter.

Språket og det heilage av Knut S. Vikør. Det første avsnittet i artikkelen angir hva den handler om: ”At språk og religion høyrer saman, kan ein lett sjå ved tilfellet arabisk og dei banda språket har til islam. Arabisk er eit moderne bruksspråk og ikkje noko avgrensa sakralt språk. Likevel er historia til arabisk – og til arabarane – knytt til islams historie, og ein kan ikkje forstå det eine utan det andre.”

Frå Ibn Ahmad til Abu Ummar av Knut S. Vikør. Vikør redegjør for hovedtypene av arabiske navn: Eigennavn: ism, farsnamn, sonenamn: kunya, beskrivande namn: nisba og bruken av dei. Arabere kan nemlig skifte navn blant annet etter hvilken fase i livet de befinner seg i, og hvor de bor eller har bodd tidligere. For eksempel er de to navnene i overskriften navn på én og samme person, til tross for at ikke et eneste element i de to navnene er identisk.

Om språkforholdene i Pakistan I av Finn Thiesen. Den første av Finn Thiesens to artikler om språkforholdene i Pakistan handler om urdu, Pakistans nasjonalspråk. Urdu er et språk som oppstod i India, men som tross dette ble offisielt språk i Pakistan. Parodoksalt nok er urdu talespråk for store folkegrupper i India, men snakkes av relativt få av innbyggerne i Pakistan, der det største språket er panjabi, som til gjengjeld nesten ikke er i bruk som skriftspråk der i landet.

Om språkforholdene i Pakistan II av Finn Thiesen: Den andre artikkelen handler om Pakistans regional- og lokalspråk. Regionalspråkene er dels språk, alle beslektet med urdu, som snakkes av flere millioner mennesker. Lokalspråkene, som det er svært mange av, er dels noe mindre språk, som er mer eller mindre i slekt med urdu, pluss språk som er i slekt med mongolsk og dravidiske språk, som urdu ikke er i slekt med. Til sammen er det rundt 50 språk i Pakistan.

Språk og identitet i Tyrkia av Egil Th. Danielsen Denne artikkelen gir et interessant overblikk over det store språkmangfoldet i Tyrkia. Også de språkpolitiske og språksosiologiske forholdene blir belyst ved hjelp av tallrike eksempler på forholdet mellom etnisitet og kulturell, religiøs og språklig tilknytning.

Kurdisk(e) språk av Finn Thiesen. Artikkelen opplyser at det bor ca. 25 millioner kurdere i Kurdistan, den kurdisktalende fjellheimen i grenseområdene mellom Tyrkia, Iran, Irak og Syria. Denne store språkgruppen er inndelt i de fem undergruppene kurmandji eller nordkurdisk, sorani eller sørkurdisk, gorani og kermanshakurdisk.

I tillegg til artikkelstoffet inneholder Språknytt som før en spalte med nye ord og spørrespalten *Du spør – vi svarer*.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidligere utkommit med fyra nummer.

I nummer 1 behandles två klassiska språkriktighetsfrågor i varsin artikel: *Sofia Tingsell* tar upp valet mellan personligt pronomen (som *hennes*) och reflexivt pronomen *sin*. *Benjamin Lyngfelt* ifrågasätter om subjeksregeln finns, d.v.s. regeln som avgör att ”för att bli ätlig måste potatisen kokas” är rätt medan ”för att bli ätlig måste man koka potatisen” är fel. *Sally Boyd* och *Leena Huss* menar i en debattartikel att kommittén bakom betänkandet ”Mål i mun” (SOU 2002:27) trots höga ambitioner uppvisar ett majoritetsspråksperspektiv och att betänkandet kan få negativa konsekvenser för minoritetsspråken. Utredningens sekreterare *Björn Melander* går i svaromål och tillbakavisar Boyds och Huss kritik. Ytterligare en debatt förs mellan *Magnus Ahlgren* från Patent- och registreringsverket, som reagerar på en artikel om hur ord blir till varumärken i *Språkvård* 2002/3 av *Martin Gellerstam*. Den senare kommer med en kort replik på detta. Och numret innehåller också den årliga nyordslistan, sammanställd av *Birgitta Lindgren*.

I nr 2 redovisar *Harriet Sharp* en undersökning om hur anställda på ett sjöfartsföretag i Sverige växlar mellan eller blandar engelska och svenska i tal och hon jämför med hur ungdomar i en viss situation gör. *Håkan Hanson* har avlyssnat märkliga felbetoningar i moderna nyhetsuppläsningar i radio och på tv. *Birgitta Lindgren* föreslår att det är dags att avskaffa regeln att *varken* konstrueras utan negation och *vare sig* med negation. *Gun Widmark* recenserar ”Ära, rikedom och reda. Svensk språkvård och språkpolitik under äldre nyare tid” av Ulf Teleman. *Eva Björk* berättar om hur punktskriften gör henne självständig. *Axel Moberg* tar upp debatten om hur man skall ha det med arbetspråken i EU i framtiden.

I nr 3 berättar *Ulla-Britt Kotsinas* om hur slanguttryck kommer och går men också stannar kvar och till och med kan bli

rumssrena. *Gisela Håkansson och Catrin Norrby* redovisar en undersökning om vilka svårigheter både infödda svenska och personer som lärt sig svenska har med formerna *de* och *dem*. *Göran Hallberg* från Dialekt- och ortnamnsarkivet förklarar varför han ogillar kraven på att skånska skall betraktas som ett eget språk. *Leigh Oakes* har jämfört svenska och franska studenters attityder till sina respektive språk och engelska samt ett minoritetsspråk i vardera landet. *Carl-Erik Lundbladh* recenserar den nyligen utkomna "Ord och motsatsord. Svensk antonymordbok" av Göran Walter. *Kenneth Larsson*, språklig samordnare för svenska i EU-kommissionens översättaravdelning repliker på inlägget i nr 2 av *Axel Moberg*.

I nr 4 jämför *Yvonne Lindqvist* översättare av finlitteratur och översättare av kiosklitteratur. *Karin Milles* har undersökt hur man samtalar på sammanträden och andra typer av möten på arbetsplatsen. *Ola Karlsson* tar upp sortering av dubbla efternamn och namn som ser ut som dubbla efternamn, men som är mellannamn plus efternamn. *Christina Hellman* beskriver den mödosamma processen att lära sig läsa på ett främmande språk, någonting som många barn och även en del vuxna måste klara av. *Björn Hammarberg* recenserar "Svenska språknämndens uttalsordbok" och *Birgitta Hene* recenserar "Svenskt språkbruk", utgiven av Svenska språknämnden. *Elisabeth Mossler* kommenterar Axel Mobergs inlägg i nr 2 om EU:s arbetspråk.

Dessutom innehåller varje nummer en ledare, insändare, kortare anmälningar av nyutkommen litteratur, notiser om språkliga aktualiteter, samt en avdelning med frågor och svar.

Statsspråk I 1994 byrja Norsk språkråd å gje ut *Statsspråk*. Tanken var å nå ut til dei tilsette i statsadministrasjonen med rettleiing om godt og rett språk, både bokmål og nynorsk. Enkelt sagt var meininga å få til ein kombinasjon av tre element:

- klarspråk
- rettskriving
- skrivereglar

Til dette kom ynsket om å nå ut med informasjon om lover og reglar på språkområdet, særleg det som gjeld lov om målbruk i statstenesta. Statsspråk er på fire A4-sider, opplaget er no 17 000, og Jostein Stokkeland er redaktør. Lesarane melder seg med spørsmål og meiningar. Denne kommunikasjonen med dei statstilsette er noko av det viktigaste ved heile tiltaket.

Hovudoppslaget i nr. 2 av Statsspråk for 2003 er «Det er frå politiet». Redaksjonen engasjerte ein journalist til å vitja Politidirektoratet, og innhaldet i artikkelen er ein samtale med folk i informasjonsavdelinga hjå politiet om informasjon og språkbruk. Statsspråk går på besøk til ymse statsinstitusjonar, og lesarane får vita korleis andre ordnar språkarbeidet sitt, og institusjonen sjølv får indirekte ei påminning om kva dei bør passa på.

På den same førstesida i dette nummeret er det ein notis om nyttige hjelpemiddel, noko vi alltid freistar å ha med, vi nemner omtalen av språk i kulturmeldinga frå Kultur- og kyrkjedepartementet, og vi viser til ei undersøking om innstillinga blant folk til bruk av engelske ord i norsk.

På side 2 er kontakten med lesarane det viktigaste. Ei hovudsak i denne utgåva er eit brev frå ein saksbehandlar i ein fylkeskommune. Ho har store problem med å forstå ein lovtekst, og redaktøren i Statsspråk er samd med henne i at teksten er særst vanskeleg å skjønna. I neste nummer av bladet skal den juristen som forma lovteksten, forklara kva som er meint. Slike innslag skal hjelpa folk med praktisk språkbruk og få andre til å hugsa at dei må tenkja meir på brukaren – altså eit typisk klarspråkstiltak. På same sida står det ei lita rettleiing om bruken av *studium* og *studie*, ord som ofte blir samanblanda.

Side 3 er den nyttige sida, den som kan hengjast på kontorveggen eller på andre måtar vera til dagleg nytte. Emnet denne gongen er «Noen nyttige forkortinger». I tillegg står det gode råd om bruken av kolon og semikolon. På same sida har vi til vanleg eit dikt, noko som kan vera til kveik og ettertanke. Vi har inntrykk av at mange set stor pris på dikta vi vel ut.

Den siste sida i Statsspråk har rettleiing om praktisering av mållova, altså lova om målbruk i staten. I tillegg er det rettleiingsstoff av ymse slag. Denne gongen tek vi opp det misbrukte uttrykket *i forhold til*, som trugar med å ta plassen til alle (!) norske preposisjonar, og åtvarar mot det. Andre notisar handlar om *nett og vev* og skilnaden på *i følge* og *ifølge*.

Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser.

Svenska språknämnden. Norstedts Ordbok 2003. 1433 s.

Se Ordbøker og ordlister, Sverige.

Svenska språknämndens uttalsordbok. Svenska språknämnden.

Norstedts Ordbok 2003. 849 s.

Se Ordbøker og ordlister, Sverige.

Sveriges officiella minoritetsspråk. Finska, meänkieli, samiska, romani, jiddisch och teckenspråk. En kort presentation. Småskrift utgiven Svenska språknämnden 86.

Norstedts Ordbok 2003. 74 s.

Se Publikasjoner for øvrig, Sverige.

Publikasjoner for øvrig

DANMARK

Af Jørgen Nørby Jensen

Almar, Knud Paasch: Grammatik på dansk - adgang til fremmedsprog. Roskilde Universitetsforlag, Roskilde 2003. 139s.

Grammatik på dansk er en grundlæggende indføring i de grammatiske fænomener. Bogens eksempler og tekster er på dansk, men dens terminologi er fællessproglig, og bogen henvender sig således til studerende inden for såvel dansk som fremmedsprog.

Arndt, Hans: Sproget. Hverdagens mirakel. Aarhus Universitetsforlag, Århus 2003. 304 s.

Sproget. Hverdagens mirakel henvender sig til den almindelige sproginteresserede læser. Målet med bogen er at fortælle om sproget - hvordan det er bygget op, og hvordan det bruges, om lyd og skrift, ord og udsagn, om historien bagved, om sproget i samfundet og om det videnskabelige studium af sproget.

Asmuß, Birthe og Jakob Steensig (red.): Samtalen på arbejde - konversationsanalyse og kompetenceudvikling. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg 2003. 358 s.

Samtalen på arbejde handler om samtaler i professionelle sammenhænge (fx rådgivningssamtaler, salgssamtaler, mødesamtaler, samtaler i forbindelse med undervisning,

medarbejdersamtaler osv.), og den viser hvordan analyser af samtaler kan bruges til at synliggøre vores kommunikation. *Samtalen på arbejde* henvender sig til alle der arbejder med samtale og kommunikation på deres arbejdsplads.

Bundgård, Peer, Jesper Egholm, Martin Skov (red.): Kognitiv semiotik. En antologi om sprog, betydning og erkendelse. P. Haase & Søns Forlag, København 2003. 638 s.

Bogens emne er “menneskets kognition”, dvs. dets evne til at begribe og kategorisere sin omverden meningsfuldt og give dette udtryk i ord. Den indeholder dels oversættelser af centrale tekster af de forfattere som op gennem 1980'erne og 1990'erne er blevet kendt som repræsentanter for den kognitive lingvistik eller kognitive semantik, dels nyskrevne danske bidrag.

Danske talesprog, bind 4. Udgivet af Nordisk Forskningsinstitut, Afdeling for Dialektforskning. C.A. Reitzels Forlag, København 2003. 120 s.

Bindet indeholder artikler af *Maja Feenstra*: Sprogvalg i nederlandske familier i Danmark, *Pia Quist*: Et flydende sprogsamfund? Sociolingvistikens ‘sprogsamfund’ historisk og teoretisk, *Holger Juul*: Typer af stavfejl og typer af stavefærdighed, *Inger Ejskær*: Nogle danske dialektale betegnelser for ‘græde’ og *Anette Jensen*: “Det møgle guld”.

Fremtidens danskfag - en diskussion af danskfaglighed og et bud på dens fremtid. Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr 1 - 2003. Undervisningsministeriet, København 2003. 338 s.

Fremtidens danskfag er udarbejdet af en arbejdsgruppe nedsat af Uddannelsesstyrelsen. Den indeholder bud på principper for et fremtidigt danskfag og en række forslag til fornyelse af danskundervisningen i uddannelsessystemets forskellige delsystemer.

Galberg Jacobsen, Henrik, Dorthe Bleses, Thomas O. Madsen og Pia Thomsen (red.): Take Danish - for instance. Linguistic studies in honour of Hans Basbøll presented on the occasion of his 60th birthday 12 July 2003. University Press of Southern Denmark, Odense 2003. 314 s.

Take Danish — for instance er et festskrift til Hans Basbøll, professor i nordiske sprog ved Syddansk Universitet, Odense. Det er redigeret af fire af Basbølls universitetskollegaer og udsendt i anledning af hans 60-års fødselsdag 12. juli 2003.

Festskriftet er skrevet af venner og kollegaer fra Danmark, Tyskland, Frankrig, Belgien, Norge, Østrig, USA og New Zealand. Det indeholder 29 kortere og længere afhandlinger og artikler på dansk, engelsk, svensk og tysk om forskellige sproglige emner. Foruden artiklerne rummer bogen en Tabula Gratulatoria og en bibliografi over Hans Basbølls arbejder fra 1968 til 2003. Af festskriftets artikler kan nævnes: *Lars Brink*: En upåagtet tonal kommutation i dansk, *Eli Fisher-Jørgensen*: Vowels and colours, *Frans Gregersen*: Some notes on historicity, *Erik Hansen*: Nominale tidsadverbialer, *Michael Herslund*: Remarks on the Danish stød og *Jacob L. Mey*: Pobelob og pibelib: Omkring fonetikens pragmatik.

Hardy, Pia og Kåre Thomsen: Skriv korrekt. Gads Forlag, København 2003. 68 s.

Skriv korrekt er et øvelseshæfte i korrekt skriftsprog. Det indeholder en lang række opslag om ord og udtryk som man ofte kan være i tvivl om samt opgaver og øvelser i bl.a. ordvalg, grammatik og retstavning.

Hardy, Pia og Kåre Thomsen: Skriv og bliv forstået. Gads forlag, København 2003. 72 s.

Bogen henvender sig til alle der ønsker at blive bedre til at formulere sig på skrift. Den indeholder en lang række øvelser i at skrive klart og levende.

Hardy, Pia og Kåre Thomsen: Sæt nyt komma. Gads Forlag, København 2003. 62 s.

Med denne bog kan man ifølge forfatterne lære at sætte komma i løbet af nogle timer. Bogen henvender sig til alle der skriver, og den indeholder masser af opgaver og øvelser i at sætte komma.

Hermes. Tidsskrift for Sprogforskning. 31-2003. Redigeret af Henning Bergenholtz m.fl. Udgivet af det Erhvervsproglige Fakultet, Handelshøjskolen i Århus, Århus 2003. 245 s.

Den tematiske del af dette nummer er "Business Communication". Af indholdet kan nævnes: *Sonja Vandermeeren: German language needs in Danish companies* og *Karsten Pedersen: The construction of a genre: The Case of service information pamphlets in a Danish county.*

Hjort, Ebba, Kjeld Kristensen m.fl. (red.): Den Danske Ordbog, bind 1. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Gyldendal, København 2003.

Den Danske Ordbog er en stor, ny ordbog i seks bind over nutidsdansk. Ordbogen beskriver det almindelige ordforråd i moderne dansk i perioden fra ca. 1950 og frem til i dag og er således en efterfølger til den store Ordbog over det Danske Sprog (1918-1956).

Den Danske Ordbog omfatter først og fremmest ord fra almensproget, men medtager også de mest almindelige fremmedord, fagord og slangudtryk.

Foruden oplysninger om stavning, ordklasse, bøjning og udtale indeholder ordbogen beskrivelser af ordenes betydning og brug, og eventuelle synonyme og antonymer (modsætningsord) anføres. Det angives også om ordene er fx sjældne eller gammeldags, om de er slangord, om de især bruges inden for et bestemt fagområde osv. Ordbogen henvender sig både til den professionelle og den utrænede bruger, hvad enten brugeren har dansk som modersmål, andetsprog eller fremmedsprog.

Det foreliggende bind 1 går fra A til D, og det indeholder ord som *alkopop*, *blowjob*, *bundkort*, *bz-hue*, *båtnakke*, *campinghabit*, *cd-rom-brænder*, *cyborg*, *dogmefilm*, *dokusoap*, *dræbersnegl* og *dummebøde*. De resterende bind 2-6 udkommer i løbet af 2004.

Holck, Niels: Sprogets univers. Alinea, København 2003, 388 s.

Sprogets univers er en håndbog i dansk sprog. Den henvender sig til alle der arbejder med den sproglige side af danskfaget. Bogen falder i tre hoveddele: I. *Sprog og funktion*, II. *Sprog og struktur*, III. *Sprog og pædagogik*. I første del er hovedvægten lagt på sproget i brug. Her gives baggrunden for at arbejde bevidst med sprogets forskellige funktioner. I anden del behandles det danske sprog struktur. Princippet i gennemgangen er at gå fra helheden til detaljen. Først gennemgås *ytring og sætning*, derefter *sætningens led*, *ordklasserne* og *ordenes byggeklodser*, og endelig er der et eksempel på *grammatisk analyse* og en *lyngrammatik* (oversigtsgrammatik). Afsnittet afsluttes med et kapitel om *Det danske sprogs historie*. Tredje del handler om det praktiske arbejde med sproget. Heri gives der en række forslag og ideer til hvordan der kan arbejdes med forskellige sproglige emner. Bogen indeholder desuden et omfattende stikordsregister der gør det muligt at bruge den som opslagsværk i det daglige arbejde.

Holmen, Anne, Esther Glahn og Hanne Ruus (red.): Veje til dansk - forskning i sprog og sprogtilegnelse. Akademisk Forlag, København 2003. 248 s.

Veje til dansk er en samling af forskningsartikler der søger at bidrage til en kvalificering af både den sprogvidenskabelige og den sprogpedagogiske behandling af dansk som andetsprog. I en række artikler analyseres sproglige træk inden for områder som udtale, ordforråd og samtalefærdighed, mens andre bidrag diskuterer udviklingen i metodesynet i andetsprogsundervisningen. Af artiklerne kan nævnes: *Nina M. Andersen: Det forstår jeg ikke - om det fremmede ord i*

fremmedsprogsperspektiv, *Dorthe Duncker*: Børnenes ord - om det danske ordforråd hos børn med dansk og tyrkisk som modersmål og *Peter V. Vedel*: På sporet af en andetsprogs pædagogik - en undersøgelse af metodeudviklingen i dansk som andetsprog.

Lund, Jørn: *Den sproglige dagsorden. Dansk sprogpolitik i perspektiv*. Gyldendal, København 2003. 136 s.

Affødt af især det engelske sprogs indflydelse på dansk findes der i disse år en stigende forståelse for at det danske sprog er væsentligt for dansk kultur og kulturpolitik. I bogen fortæller Jørn Lund om det danske sprogs samspil med andre sprog, om aktuelle sprogpoltiske spørgsmål, om sproget som redskab i skole og uddannelse og om de glæder man kan have af en skærpet sproglig opmærksomhed.

Mål & Mæle. 26. årgang, nr. 1-4. Redigeret af Carsten Elbro, Pernille Frost, Erik Hansen, Holger Juul, Jørn Lund. 2003. 32 s. + 32 s. + 32 s. + 32 s.

Foruden den traditionelle brevkasse med sprogs spørgsmål og den faste rubrik Sprogvis indeholder årgangen artikler af bl.a. *Michael Lerche Nielsen*: "Da klinger i Muld ..." - runer fra Guldhornene til Internettet, *Line Pedersen*: Jeg skriver til dig, fordi ... (nr. 1), *Inge Lise Pedersen*: Den ny salmebog sprogligt betragtet, *Christian Kock*: Ordkrig (nr. 2) *Peter Zeeberg*: Saxo på dansk, *Jørgen Nørby Jensen*: Lige i sprogfætteren! og *Ken Farø*: Det ligger lige på tungen: Den danske fraseologi (nr. 3).

Navnet er trofast. Modersmål-Selskabets årbog 2003. C.A. Reitzels Forlag, København 2003. 183 s.

Temaet for Modersmål-Selskabets årbog er navne. I bogen i alt 14 artikler belyser forfatterne forskellige områder af navneskikke som de hver især har et særligt forhold til. Blandt artiklerne kan nævnes: *Eva Villardsen Meldgaard*: Hvad hedder barnet og hvorfor?, *Georg Søndergaard*: Om højtidelige og uhøjtidelige personnavne, *Jørgen Christian Jørgensen*: Danske

navne på insekter og andre hvirvelløse dyr, *Jørgen Schack*: Lægemiddelnavne, *Svend Novrup*: Øgenavne i Kerteminde - ikke kun folkevid og *Arne J. Hermann*: Huse med sjæl og identitet i Gladsaxe Kommune.

NyS. Nydanske sprogstudier. 31-2003. Redigeret af Christina Fogtmann m.fl. Udg. af Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet, København 2003. 122 s.

Af artiklerne kan nævnes: *Eva Skafte Jensen*: Historisk lingvistik, *Ib Ulbæk*: Pipelines og pipelining - et forsøg på at forklare afsnitkohærens, *Søren Beck-Nielsen*: Hvem taler? - om verbal parodiering og *Lisbeth Falster Jakobsens* anmeldelser af Sproglige åbninger. E som Erik, H som 70. Festskrift til Erik Hansen 18. september 2001 og *Erik Hansen*: Glæden ved grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger (begge er omtalt i *Sprog i Norden* 2002).

Oversigt over dansksystemet - kortlægning af danskfaget i alle uddannelsesniveauer. Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr 2 - 2003. Undervisningsministeriet, København 2003. 302 s.

I *Oversigt over dansksystemet* er de største dansksystemer i det danske uddannelsessystem kortlagt. Materialet har dannet grundlag for arbejdet i den arbejdsgruppe for danskfaget som er nedsat af Uddannelsesstyrelsen.

Sandersen, Vibeke: *Jeg skriver dig til for at lade dig vide. Skrivefærdighed og skriftsprog hos menige danske soldater i treårskrigen 1848-50, bd. I-II*. C.A. Reitzels Forlag, København 2003. 986 s.

Denne afhandling er et bidrag til det folkelige danske sprogs historie i en periode som ikke tidligere er beskrevet. Emnet er skrivefærdigheden og skriftsproget hos de første generationer af skriveføre danske almuesfolk efter skoleloven fra 1814. Det materiale som er beskrevet og vurderet i afhandlingen, er en stor samling breve (over 3000) skrevet under treårskrigen 1848-50 af menige danske soldater fra alle egne af Danmark til hjemmet, til

forældre, til koner og kærester, til venner og til myndighedspersoner på deres hjemegn.

I 15 kapitler beskrives og vurderes statistisk udvalgte soldaters ortografiske og stilistiske færdigheder. Det overvejes i hvor høj grad de udvalgte kan siges at repræsentere hele befolkningen, og det bliver drøftet i hvor høj grad man kan fæste lid til at soldaterne selv har skrevet deres breve. Skribenternes stavfærdighed og skrivefærdighed vurderes på basis af en gennemgang af datidens ortografiske og stilistiske normer.

Afhandlingen er af Det Humanistiske Fakultet ved Københavns Universitet antaget til offentligt at forsvares for den filosofiske doktorgrad.

Sprog og Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet. 21. årgang, 2003, nr. 1-4. 16 s. + 16 s. + 8 s. + 16 s. Redigeret af Michael Blædel

Foruden omtaler og anmeldelser af sproglig litteratur indeholder numrene kortere artikler om forskellige sproglige forhold. Af særlig interesse er et par artikler af *Erik Hansen*: "Litteraturen og sproget" (nr. 1) og "Jammen altså ..." (nr. 3).

Sprog på spil - et udspil til en dansk sprogpolitik. Kulturministeriet, København 2003. 70 s.

Sprog på spil er udarbejdet af en intern arbejdsgruppe nedsat af Kulturministeriet. Den indeholder overvejelser om sprogpolitikens overordnede målsætninger samt forslag til konkrete initiativer der bør indgå i en samlet plan for en styrkelse af det danske sprog. Rapporten danner grundlag for den danske regerings bud på en sprogpolitisk handlingsplan.

Togeby, Ole: Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære. G.E.C. Gads Forlag, København 2003. 365 s.

Fungerer denne sætning? er en funktionel beskrivelse af det danske sprog og medtager dermed flere emner end en grammatik normalt gør. Den omfatter ordlæren (morfologi), herunder ordtryk, sætningslæren (syntaks), meddelelseslæren

(tekstlingvistik eller tekstpragmatik), betydningslæren (semantik) og læren om sprogets funktion i kommunikation og bevidsthedsdannelsen. Bogen kan også bruges som en grammatisk håndbog. Den er ordnet i paragraffer og udstyret med mange krydshenvisninger og et omfattende emne- og navnerregister. Man kan således slå specifikke grammatiske fænomener op og ofte finde flere forskellige typer af beskrivelser og forklaringer på dem. *Fungerer denne sætning?* henvender sig både til studerende på seminarier og universitetsuddannelser og til dansklærere på alle niveauer i uddannelsessystemet.

Wagn, Hélène: Skeletter i skabet. Poltikens Forlag, København 2003. 80 s.

Denne bog handler om talemåder. Talemåder i tusindvis bliver brugt i hverdagen: i hjemmet, i skolen, i aviserne, i fjernsynet. Nogle talemåder er mange hundrede år gamle, andre er næsten helt nye. For de fleste udtryk gælder det at man skal kende deres betydning på forhånd for at forstå indholdet. Man kan ikke umiddelbart gætte sig til det. *Skeletter i skabet* er én ud af de 74 talemåder som Hélène Wagn har samlet i bogen, der især henvender sig til børn.

Wulff, Henrik R.: Lægevidenskabens sprog - fra Hippokrates til vor tid. Munksgaard Danmark, København 2003. 194 s.

I bogen fortæller Henrik R. Wulff om det lægevidenskabelige fagsprogs historie lige fra antikkens Grækenland og Rom til vore dage. Den historiske gennemgang danner udgangspunkt for en sproglig analyse af det nutidige fagsprog og for sprogpolitiske overvejelser om dets fremtidige udvikling.

FINLAND

Charlotta af Hällström, Aino Piehl och Eivor Sommardahl

Ann-Marie Ivars et al. (red.): Boken om våra modersmål. Festskrift till Mikael Reuter på hans 60-årsdag den 17 maj 2003. Schildts Förlags Ab, Esbo 2003, 350 s.

Bidragen i festskriften till Mikael Reuter täcker ett vitt spektrum av språkliga frågeställningar. Dels speglar de jubilarens egna intresseområden, dels illustrerar de frågor som just nu är aktuella på olika håll i Norden. Artiklarna är skrivna på svenska, norska, danska, finska och isländska.

I boken ingår trettioåtta artiklar plus en sonett skriven av *Erik Andersson*. Flera av bidragen tar upp frågor kring språkvårdens principer och metoder i våra nordiska länder. Bland dem kan nämnas *Catharina Grünbaums* artikel Valörvård – en språkvårdsvalör, *Pirjo Hiidenmaas* artikel Kielenhuolto meillä ja muualla, och *Per Langgårds* ”Et lille sprog kan nøjes med en lille sprogrøgt” eller ”En humlebi kan icke flyve” – Om grønlandsk sprogrøgt.

Självfallet tas också många särfinlandssvenska frågor, frågor kring finsk påverkan på svenskan och frågor kring flerspråkighet upp i festskriftsartiklarna. Bland dem kan nämnas *Charlotta af Hällströms* bidrag Några finländska drag i Lönnrots reseminnen, *Ann-Marie Ivars* Lämna – en provinsialism och dess syntax och *Mirja Saaris* På väg mot ett blandspråk? Finska inslag i svenskan förr och nu. I artikeln Hur kan en finskspråkig individ leva ett tvåspråkigt liv i Finland? diskuterar *Pirkko Nuolijärvi* och sonen *Sampo Nuolijärvi* vad som kan läggas in i ordet tvåspråkighet.

Namnårsprinciper och namnfrågor lyfts också fram i flera bidrag. I sin artikel Råd om namn berättar *Peter Slotte* om hur namnrådgivningen på Forskningscentralen för de inhemska språken går till och vilka typer av namnfrågor som kan dyka upp. *Allan Karker* å sin sida belyser frågan om hur finländska ortnamn hanteras i dansk text.

Terminologiskt arbete och lexikografi har alltid också intresserat Mikael Reuter. Därför ingår flera artiklar inom dessa ämnesområden. Nämnas kan t.ex. bidraget Terminologiskt arbete: samarbete över gränserna av *Anna-Lena Bucher* och *Åsa Holmér* och *Birgitta Romppanens* artikel Den finsk-svenska och svensk-finska lexikografin som grund för dagens språkvård.

Ann-Marie Ivars et al. (red.): Namn och språk i när och fjärran, Hyllningsskrift till Marianne Blomqvist den 24 september 2002. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet utgivna genom Mirja Saari B:22. Helsingfors 2003, 87 s.

Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors har i stället för att ge gåvor när någon medarbetare fyller jämna år brukat anordna vetenskapliga symposier tillägnat jubilarer och anpassat efter jubilarerens särintressen. För att hedra Marianne Blomqvist, som fyllde 60 i september 2002, arrangerade Nordica symposiet Namn och språk i när och fjärran den 27 september på Hanaholmens kulturcentrum i Esbo. Föredragen från symposiet har nu utkommit i en bok, som också heter *Namn och språk i när och fjärran*. Boken innehåller därtill en förteckning över Marianne Blomqvists publikationer.

Artiklarna i boken är sex till antalet. *Lars Huldén* skriver bland annat om Johan Ludvig Runebergs födelsedag (var han född den 5 eller 7 februari?) under rubriken Runeberg från början och nästan till slut. *Eva Brylla* (vars bok *Ursäkta, hur var namnet?* Marianne Blomqvist recenserade i *Språkbruk* 1/2003) skriver om de olika synsätten i de finlandssvenska och rikssvenska namnlängderna. Hon skriver att den svenska namnlängden är mycket mer traditionsbunden än den

finlandssvenska, som är liberalare och mer följsam mot aktuellt namnbruk och modetrender. I artikelrubriken ställer Brylla frågan om Ronja och My får fira namnsdag (Får Ronja och My fira namnsdag? Olika synsätt i de finlandssvenska och rikssvenska namnlängderna), och avslutar med att konstatera att de redan gör det i den finlandssvenska kalendern (4 februari) men att de inte gör det i den svenska. *Peeter Päll* skriver under rubriken Standardization of Estonian-Swedish toponyms om de estlandssvenska ortnamnen, något som också Marianne Blomqvist har intresserat sig för i sin bokproduktion. Artikeln Mode och smak vid val av namn (*Eero Kiviniemi*) intresserar en blivande förälder med lingvistiskt intresse. Även om namnmodets karaktär har ändrats under årens lopp, så är modets makt lika stor som alltid även i fråga om förnamn. I artikeln Från bygdemål till bygdemål skriver *Peter Slotte* om historier på den lokala dialekten som har framförts i underhållande syfte på olika föreningsfester på den finlandssvenska landsbygden. Han diskuterar bland annat hur dialekter ska återges i skrift. I den sista artikeln i boken, Hur talar våra emigranter i Amerika?, går *Ann-Marie Ivars* in på den språkutjämning som kan observeras hos ursprungligen dialektalande emigranter, men som med tiden börjar tala ett amerikanskt standardspråk.

Siv Björklund et al. (red.): Språk som formar vär(l)den. Festskrift till Christer Laurén på 60-årsdagen. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 241. Vasa 2003, 300 s.

Bidragen i denna festskrift är tjugotvå till antalet och täcker flera olika forskningsområden: filologi, översättning, språkvård, fackspråk, terminologi, språkundervisning, flerspråkighet och retorik. Texterna är skrivna på svenska, finska, isländska, tyska och engelska.

Festskriften inleds med *Joaquim Arnaus* artikel New perspectives on language immersion teaching. Därefter följer en artikel av *Siv Björklund* med rubriken Att uttrycka kunskapsinnehåll med hjälp av ett första- eller andraspråk. Bland bidragen kring temat retorik kan nämnas *Lennart*

Hellspong: Hur universell är retoriken?, Merja Koskela och Nina Pilke: Samspejlsituationer i den vetenskapliga inledningen – en studie i etosskapande och Marianne Nordman: Retoriska grepp i vetenskapliga avslutningar. De finlandsvenska språknormerna diskuteras av Kristina Nikula i artikeln Är valet av norm för finlandssvenskan legitimt? och den finlandssvenska identiteten av Kjell Herberts i bidraget Språk + identitet = livsstil? Antero Niemikorpi skriver i sin artikel Erikoiskielten ohjaus ja huolto Kielikello-lehdessä 1968-2000 om hur den finska språkvårdens tidskrift tagit upp frågor kring fackspråk.

Ulla Laurén: Språkbadslevers berättande. Studier i berättelsestruktur samt syntaktisk och lexikal kompetens i språkbadslevers muntliga och skriftliga produktion. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 247. Språkvetenskap 41. Vasa 2003.

I rapporten *Språkbadslevers berättande* presenterar *Ulla Laurén* resultaten av en studie av utvecklingen av berättelseförmågan i svenska hos finskspråkiga elever som fått svensk språkbadsundervisning. Hennes undersökningsmaterial består av finska språkbadslevers muntliga berättelser i årskurs fem, och samma elevers skrivna berättelser i årskurs åtta eller nio. Som jämförelsematerial har Laurén använt motsvarande berättelser av svenskspråkiga elever i svensk skola på samma årskurser samt skriftliga berättelser av jämnåriga finska elever som läst svenska som andraspråk i en vanlig finsk skola.

Målet för språkbadsundervisningen är att de finskspråkiga eleverna ska nå funktionell andraspråksfärdighet i svenska, det vill säga att de ska klara av att använda svenska i olika kommunikationssituationer, både muntliga och skriftliga. Det realistiska målet är emellertid inte att de ska bli fullt jämförbara med förstaspråkstalare. Resultaten av Lauréns undersökning visar att språkbadsleverna inte når samma nivå som förstaspråkstalare, men att de i vissa avseenden kommit mycket nära förstaspråkstalare i sin språkutveckling.

Ett annat mål för språkbadsprogrammet är att elevernas förstaspråk, finska, ska utvecklas till samma nivå som hos elever i det reguljära finskspråkiga skolsystemet. Undersökningens resultat visar att språkbads eleverna inte ligger efter sina jämnåriga finska kamrater.

Undersökningen bekräftar alltså den positiva bilden av språkbadsundervisningen.

Harry Lönnroth (red.): Från Närpesdialekt till EU-svenska. Festskrift till Kristina Nikula. Tammerfors universitet. Tammerfors 2003, 325 s.

Återigen har en av de många nordisterna födda på 1940-talet hedrats med en festskrift: Kristina Nikula, professor i nordisk filologi vid Tammerfors universitet. Artiklarna i skriften behandlar huvudsakligen områden som hon varit inne på under sin forskarkarriär, t.ex. dialektologi, svenskan i EU samt samspelet mellan text och bild.

Professor *Godelieve Laureys* från Gent hedrar Kristina Nikula med uppsatsen *Språket i fokus*. En jämförande analys av språkdebatten i den finlandssvenska, sverigesvenska, holländska och flamländska dagspressen. I artikeln kartlägger hon hur den språkliga verkligheten i Sverige och Svenskfinland respektive Holland och Flandern kommer till uttryck i pressen. Hon skriver att det finns både likheter mellan artiklarna från det svenska och nederländska språkområdet. Exempelvis förebrås finlandssvenska lärare för att de håller på att tappa sitt språk, och flamländska lärare för att de talar ett regionalt färgat språk, och dessa brister sätts i samband med de lägre språkkrav som ställs inom lärarutbildningen i Finland och Flandern. Men det finns också skillnader. Flamländarna är så många att ingen kan räkna bort dem i Belgien, medan finlandssvenskarna är en minoritet som påstås leva under ett hot att ”ätas upp” av majoritetskulturen. Detta förfinskningshot är tydligt i den finlandssvenska debatten. *Godelieve Laureys* skriver att språkmotsättningarna i Belgien mera utgör en taktisk politisk maktkamp. Sammanfattningsvis skriver *Laureys* dock att hon

övertäckas av den stora likheten mellan den flamländska och den finlandssvenska diskursen.

Av artiklarna i boken kan dessutom nämnas *Birger Liljestrands* Den litterära texten som språkspegel där Liljestrand diskuterar finlandssvenska talspråksdrag i Christine-Louise Gestrins bok *Äppelfesten* (1986) och Ingmar Björksténs bok *Krigsbarnet* (1991).

Marika Tandefelt. Tänk om... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland. *Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors 2003, 194 s.*

Inspirerad av *Mål i mun*, det sverigesvenska förslaget till handlingsprogram för svenska språket, har Svenska språknämnden i Finland gett ut ett handlingsprogram för svenskan i Finland. Texten har författats av Marika Tandefelt, som är ordförande för nämnden.

Syftet med handlingsprogrammet är att stärka och bevara svenskan i Finland som ett modersmål. Därför ligger fokus i programmet på den språkliga kvaliteten. Ledstjärnorna för språknämndens arbete med handlingsprogrammet har främst varit att svenskan i Finland är, och skall förbli, ett komplett och samhällsbärande språk, att svenskan i Finland är en del av det svenska riksspråket, att det bästa sättet att vårda språket är att använda det och att arbeta för ett språk inte betyder att arbeta mot ett annat.

Boken tar upp frågan vad ett komplett samhällsbärande språk är och vad var och en kan göra för att bidra till att svenskan också i framtiden ska kunna användas i Finland. I de tio följande kapitlen tar författaren upp språket och språkets betydelse inom olika sektorer av samhället. Samhällsområdena som behandlas är familjen, skolan, den högre utbildningen, den offentliga sektorn, företagsvärlden, förlagsvärlden, medierna och fritidssektorn. Boken diskuterar och kommer med förslag till realistiska och ekonomiskt fullt genomförbara åtgärder som kan vidtas för att stödja det svenska språket i Finland. Varje

kapitel avslutas med en punktlista som sammanfattar de viktigaste förslagen till åtgärder.

Svenska språknämndens handlingsprogram finns också i elektronisk form och kan läsas på webben på adressen <http://www.kotus.fi/pasvenska/>

Pirjo Hiidenmaa: Suomen kieli – who cares? Otava, Keuruu 2003. 317 s.

Boken behandlar aktuella förändringar i språket och språkvårdens inställning till dessa förändringar. Det finländska samhället blir allt mer internationellt, finländarna skriver allt mera i arbetet och språkanvändningen blir allt mer varierande. Den här utvecklingen återspeglas i språket. Också språkvården omfattar många slag av verksamheter: från arbetet inom olika språkvårdsorganisationer till det dagliga slitet med vad som är ett korrekt språk och språklig bearbetning av texter – något som ingår i många arbetsuppgifter i dag. Boken belyser frågan om vad ett gott språk betyder dels för olika människor, dels i olika situationer och om hur tanken om en enda korrekt språkform kan övergå i en insikt om att språket kan omfatta flera parallella standardformer.

Kieli tienhaarassa. Red. Michaela Pörn och Anita Åstrand. Åbo akademis förlag 2003. 162 s.

Artikelsamlingen utgör en festskrift till professorn i det finska språkets didaktik Maija Grönholm på hennes 60-årsdag. Artiklarna är skrivna både på finska och svenska och tar upp många olika ämnen. De finskspråkiga artiklarna behandlar bland annat svenska lånord i finskan, slangord, grammatikforskning, den språkliga kompetensen hos språkbads elever och en jämförelse mellan en- och tvåspråkiga elevers berättande förmåga. De svenskspråkiga artiklarna behandlar bland annat arbetet med läroplaner på lokal nivå, planering av undervisningen i svenska som andra språk, forskning i tvåspråkiga ordböcker, översättningsproblem och kommunikationsstrategier bland språkbads elever.

Maiden nimet. Red. Saara Welin. Kielenkäytön oppaita 4. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 126. Helsinki 2002. 182 s.

Boken ger namnen på världens stater på finska, svenska, samiska, engelska, franska och tyska. Förteckningen innehåller uppgifter om både den korta och den långa officiella namnformen och dessutom i vissa fall uppgifter om vilket namn man mest brukar använda om landet. Det finns också namnregister i boken som är alfabetiserade enligt respektive språk och där det finns hänvisningar till den finskspråkiga förteckningen. Utöver namnen på de självständiga staterna innehåller boken namn på flera andra betydande områden och statsgrupperingar, till exempel Hongkong och Oberoende staternas samväld.

Anne Mäntynen: Miten kielestä kerrotaan. Kielijuttujen retoriikkaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki 2003. 203 s.

I sin doktorsavhandling undersöker Anne Mäntynen hur finska språkexperter diskuterar språkliga frågor i språkspalter avsedda för allmänheten. Forskningen bygger på metoder från textforskningen och retoriken och fokuserar bland annat på vilka metaforer som används för att beskriva olika språkliga fenomen och vilken textuppfattning språkspalterna förmedlar. Språkspalten ses som en textgenre som formas såväl av en historisk och social kontext som av språkliga drag. Språkspalterna är i hög grad förankrade dels i den språkliga utvecklingen, dels i språkvården vars utveckling boken också beskriver.

Suomi-viro-suursanakirja, del 1 och 2. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Eesti keele instituut. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 124. Tallinna 2003. 1294 s. ja 1301 s.

En omfattande och grundläggande finsk-estnisk ordbok med mer än 90 000 uppslagsord. Boken innehåller det centrala

ordförrådet i finskan och dess motsvarigheter på estniska samt ett flertal exempelfraser inklusive översättningar av dem. Både facktermer från flera olika områden och vanliga vardagliga uttryck ingår i boken. Ordförrådet bygger på den finska basordboken Suomen kielen perussanakirja. Boken omfattar också ett urval ortnamn. Bilagorna innehåller riklig information om böjningsmönstret i de båda språken. Ordboken utgör ett samarbetsprojekt mellan Forskningscentralen för de inhemska språken och Institutet för det estniska språket.

ISLAND

Ari Páll Kristinsson

Íslenskt mál og almenn málfræði 24. Íslenska málfræðifélagið, Reykjavík. [Tidsskrift om islandsk språk og generell lingvistik, utgitt av Islandsk forening for lingvistik]

Jón á Bægisá. Tímarit þýðenda 7/2003. Red. Franz Gíslason, Gauti Kristmannsson, Guðrún Dís Jónatansdóttir, Sigurður A. Magnússon. 98 s. [Tidsskrift for oversettere]

Útnorður. West Nordic Standardisation and Variation. 2003. Red. Kristján Árnason. Papers from a symposium in Stockholm Oct 7th 2001. Institute of Linguistics. University of Iceland Press. 218 s.

NORGE

Torbjørn Breivik, Terje Larsen og Marit Hovdenak

Akselberg, Gunnstein, Bødal, Anne Marit og Sandøy, Helge (red.): Nordisk dialektologi. Novus forlag AS, Oslo 2003. 575 sider.

Utgangspunktet for boka er den syvende nordiske dialektologkonferansen høsten 2002, og noen av artiklene er skrevne på grunnlag av innlegg der. Boka spenner vidt og tar opp emner som leksikologi, syntaks, morfologi, fonologi, fonetikk og sociolingvistikk, men også vitenskapsteoretiske emner blir diskutert. Dialektendringer står sentralt i den nordiske talemålsforskninga og er et gjennomgangstema i boka. Artiklene gir en god oversikt over dialektsituasjonen i de nordiske landene og samtidig et bilde av forskningsinteressene på området ved nordiske universitet og høyskoler.

Boka er tredelt og starter med oversiktsartikler. Lars-Erik Edlund skriver om Det svenska språklandskapet. De regionala språken och deras ställning i dag – och i morgon, Ann-Marie Ivars forteller om tendenser i språkutviklingen i svensk i Finland (Lokalt og regionalt i svenskan i Finland), Paul Kerswill tar for seg Modeller for språkendring og spredning. Nye funn fra dialektutjamning i britisk-engelsk, Tore Kristiansen stiller spørsmålet om det skjer språklig regionalisering i Danmark og Krístján Árnason og Höskuldur Dráinsson ser på fonologiske dialekttrekk på Island.

Andre del av boka har artikler om en undersøkelse av dialektutviklingen hos ungdommer på et tettsted i Vest-Norge, om jyske kollektivformer, om metode for å beskrive dialektale overganger og om språkbruk hos dansker i Norge.

Siste del av boka er den som har mest spredning når det gjelder emner. Her finner vi artikler om alt fra svensk prosodisk typologi og ømålsordboka, beskrivelse av begynnende dialketuttynning til presentasjon av persepsjons- og holdningsundersøkelser og diskusjoner om dialektbegrepet.

Andersen, Øivind og Berge, Kjell Lars (red.): Retorikkens relevans. Skrifter fra prosjektmiljøet Norsk sakprosa, nr. 9; Norsk Sakprosa, INL, boks 1013 Blindern, 0315 Oslo, Oslo 2003.

Behrens, Bergljot, og Christensen, Bente (red.): Oversettelse i teori og praksis. Novus forlag AS, Oslo 2003. 108 sider.

Rapporten er en del av en serie som ANLA utgir, og den er et resultat av et faglig møte mellom litterære oversettere og translatologer. Bidragsyterne fokuserer på oversettelse som egen virksomhet, som en form for tekstproduksjon som har sin egenart, sine egne mål, strategier og metoder. De ser også på oversettelse som grunnlag for semantisk forståelse og som en kognitiv prosess. Håpet er at ved å samle disse innleggene, kan man inspirere til videre diskusjon og forskning på feltet.

Bye, Patrik, Trosterud, Trond og Vangsnes, Øystein: Språk og språkvitenskap. Ei innføring i lingvistikk. Det Norske Samlaget, Oslo 2003. 208 sider.

Boka er skrevet for studenter i språkfag ved universitet og høyskoler. Den gir en lettfattelig innføring i grunnleggende språkvitenskapelige begrep og tenkemåter. Hovedvekta ligger på basisemner som fonetikk, fonologi, morfologi, semantikk og syntaks, men forfatterne har også tatt med emner som historisk lingvistikk, sosiolingvistikk og pragmatikk. Boka er pedagogisk tilrettelagt og har definisjoner av mange sentrale fagtermer.

Faarlund, Jan Terje (red.): Språk i endring. Novus forlag AS, 2003. 309 sider.

Boka er eit resultat av prosjektet Frå gammalnorsk til nynorsk. Indre språkhistorie etter norrøn tid ved Institutt for nordistikk og litteraturvitskap ved Universitetet i Oslo i åra 2000–2002. Boka har i alt ni artiklar om norsk språkhistorie, og dei omhandlar fonologi, morfologi og syntaks. Ulike teoretiske retningar er representerte, og i fleire av artiklane står grammatikaliseringsteori sentralt. Nokre artiklar presenterer empiriske resultat medan andre har fokusert meir på presentasjon av teori og metode i samband med forskingsprosjekt som er i gang. Den raude tråden i boka er den indre språkhistoria frå norrøn tid fram til i dag.

Fløttum, Kjersti & Rastier, Francois (eds.): Academic Discourse. Multidisciplinary Approaches. Novus forlag AS, Oslo 2003.

Boka er resultatet av et seminar om akademisk diskurs. Tre forskjellige forskergrupper deltok på seminaret: l'Equipe Sémantique des Textes (Paris), prosjektet Kulturell identitet i akademisk prosa (KIAP) (Bergen) og Prosjektmiljøet Sakprosa (Oslo). Boka gir leseren verdifullt innblikk i områder med ulike forskertradisjoner. Forskerne har studert ulike genrer, forskjellige språk (engelsk, fransk og norsk) og ulike disipliner (historie, lingvistikk, økonomi, medisin mellom andre).

Golden, Anne: Ordforråd, ordbruk og ordlæring i andrespråksperspektiv. Gyldendal akademisk, Oslo 2003. 176 sider.

Boka prøver å gi svar på en rekke spørsmål som reiser seg når barn eller voksne skal lære seg et nytt språk. Boka omtaler tema som hva et ord er, forholdet mellom ord og begrep, ordenes oppbygning, måling av ordforråd – i tekster og hos individer, ords betydning, ordforståelse, variasjon i ordbruk, strategier i ordinnlæring. Boka er utgitt i forbindelse med fjernstudiet PRISME, Norsk som andrespråk.

Hagland, Jan Ragnar: Språkhistorisk årstalsliste. Tapir akademisk forlag, Trondheim 2002.

Hagland har systematisert kunnskapsstoff om de historiske forholdene som har vært med på å forme språket vårt slik det framstår i dag. Dette er en oppslagsbok om viktige årstall i norsk språkhistorie. Boka har også med en lettfattelig gjennomgang av hovedpunktene i norske rettskrivingsvedtak fra 1901 til 1981.

Jor, Finn Eivind: Ordenes herre. En innføring i praktisk retorikk. Gyldendal akademisk, Oslo 2003, 198 sider.

Boka gir tips om hvordan du kan finne stoff til det du skal presentere, hvordan du bør disponere, uttrykk, huske og framføre det du har å si. Boka forutsetter ingen forkunnskaper i retorikk.

LexicoNordica 10, Bergenholtz, Henning (ansv.), Malmgren, Sven-Göran (red.). Tidsskrift for Nordisk forening for leksikografi. Tidsskriftet kommer ut hvert år i november.

Tema for årets utgave er ordbokskritikk, og artiklene er baserte på innleggene som ble holdt på det symposiet om ordbokskritikk som Nordisk forening for leksikografi arrangerte på Schæffergården i februar 2003. I tillegg har man tatt med ordboksanmeldelser.

Maal og Minne, Odd Einar Haugen og Kjell Ivar Vannebo (red.). Det Norske Samlaget, Oslo 2003.

Dette er et tidsskrift for språkvitenskap, norrønt, dialekter, navnegransking og folkeminne. Det blir utgitt av Bymålslaget i samarbeid med Det Norske Samlaget. Tidsskriftet kommer med to nummer i året. Prøvenummer kan leses på www.samlaget.no/maalogminne/

Mæhlum, Brit, Akselberg, Gunnstein, Røynealand, Unni og Sandøy, Helge: Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk. J.W. Cappelens Forlag AS, Oslo 2003. 280 sider.

Dette er den første norskspråklige innføringsboka i sosiolingvistikk, og den er ment som en undervisningsbok. Boka er skrevet som en svært enkel innledning til et mangslungent fag, og et fag som i seg selv er tverrvitenskapelig. Dette kommer tydelig fram i kapitteloverskrifter som "språk og dialekt", "normer", "talevariasjon i Noreg", "skriftvariasjon" og "kontakt og spreining". Stoffet er presentert slik at man kan bruke boka til selvstudium i og med at hvert kapittel har spørsmål til repetisjon av sentrale tema og tips til videre lesning av mer dyptgående faglitteratur. I boka diskuteres ulike former for språklig variasjon, og forfatterne presenterer ulike sosiolingvistiske teorier. Norske undersøkelser og eksempler er tatt med.

Mogensen, Else: Sprog, kommunikation, teknologi. Indføring i kontrolleret fagsprog. Det Schønbergske Forlag A/S, København 2003. 198 sider.

Utgangspunktet for et kontrollert fagspråk er naturlig språk som så gjøres så enkelt som mulig dels gjennom avgrensning av ordforrådet og dels gjennom forenkling av grammatikken. Hensikten er å unngå misforståelser, gjøre teksten lettere tilgjengelig og raskere å oversette. Typisk eksempel på kontrollert fagspråk er det som benyttes i luftfarten der f.eks. kommunikasjonen mellom piloten og flygelederen under innflyvningen foregår ved bruk av AirSpeak. Tilsvarende har politiet utviklet LinguaNet til bruk i sitt internasjonale politiarbeid. Denne boka er den første samlede framstillingen av emnet på dansk.

Mulholland, William: Håndbok for oversettere, translatører og tolker. J.W. Cappelens Forlag AS, Oslo 2003.

Boka er beregnet på alle som arbeider med faglitterære oversettelser, men er også nyttig for universitet og høyskoler som tilbyr undervisning til kommende faglitterære oversettere,

translatører og tolker. Boka er også nyttig for den som skal kjøpe denne typen tjenester.

Typiske lingvistiske problemstillinger og dilemmaer i oversettelsesprosessen blir gjennomgått, samt kriterier for tekstenes form og innhold, krav til profesjonalitet og yrkesetikk. Her er også praktisk informasjon som kan lette oversetterens hverdag, f.eks. skatt, juss, leveringsfrister og betaling tatt med.

Namn og Nemne. Tidsskrift for norsk namnegransking. Årgang 19 – 2002. Utgjeve av Norsk namnelag. ”Namn og Nemne” kjem med eitt nummer i året og er ein vitskapleg publikasjon som vender seg til og publiserer arbeid av alle som interesserer seg for norsk namnegransking i vid meining. (TL)

Norsk Lingvistisk Tidsskrift, Askedal, John Ole (red.). Novus forlag AS, Oslo

Norsk Lingvistisk Tidsskrift (NLT) er et forum for norsk språkvitenskap og bringer lingvistiske artikler og bidrag på norsk innenfor alle greiner av og område i språkvitenskapen, inkludert faghistorie og lingvistikkrelatert vitenskapsteori. Tidsskriftet kommer med to nummer pr. år (i juni og desember).

Nilsson, Stig: Avis frå a til å. Det Norske Samlaget, Oslo 2003. 160 sider.

Dette er en praktisk håndbok for journalister, journaliststudenter og andre som arbeider med medium og informasjon. Boka inneholder kortfattede definisjoner på tekniske og språklige begrep innenfor avisterminologien. Forfatteren har bakgrunn som tekstforfatter, musiker, journalist i tv og radio, og arbeider nå som høyskolelærer i mediefag.

Nytt om namn. Meldingsblad for Norsk namnelag. Nr. 37 og 38 – 2003. Innholdet i meldingsbladet er korte faglege artiklar og informasjon om aktuell namnelitteratur, om namnekonferansar, om normeringsspørsmål, om stadnamnlova og personnamlova o.l. (TL)

Sandøy, Helge, Brodersen, Randi og Brunstad, Endre (red.): Purt og reint. Om purisme i dei nordiske språka. Skrifter frå Ivar Aasen-instituttet. Nr. 15., Høgskulen i Volda, Volda 2003. 237 sider.

Mange språk er under sterkt press i vår tid, og nokre fryktar språkdaude som resultat av det. Språkleg purisme har ei lang historie og er ein politikk som blir ført i mange språksamfunn som eit forsvar mot presset. Denne boka ser på purismetradisjonen og purismeomgrepet i historisk og ideologisk perspektiv. Boka har eigne artiklar om kvart av dei nordiske språka (bortsett frå norsk), der ein ser på den konkrete utforminga og rolla som purismen har hatt i dei. Spørsmålet om språkdaude er drøfta i tilknytning til purismen.

Sivertsen, Birger: Fornavn. Norsk navneleksikon. Andresen & Butenschøn, Oslo 2003. 512 sider.

Boka har heile 5462 namneoppslag, ordna alfabetisk i éi liste for kvinnenamn og éi for mannsnamn. Det er gjeve opplysningar om språkleg opphav, tyding, historisk bruk (noko ujamt) og frekvens. Når det gjeld dei språklege opplysningane, byggjer boka mykje på Norsk stadnamnleksikon. Ronald Grambo har skrive ei innleiing under overskrifta "Et godt navn er mer verd enn stor rikdom". Boka er òg distribuert som tilbod gjennom bokklubben Dagens bøker. (TL)

Skjerdingsstad, Kjell Ivar: Innganger til norsk. Studentlitteratur. Lund 2003. 309 sider.

Boka er en lærebok og en litterær antologi i norsk for lærerstudenter og svenske språkstudenter. Gjennom grammatiske, språksosiologiske og litteraturhistoriske innganger samt et utvalg av litterære tekster får leseren en introduksjon til norsk språk, litteratur, kultur og samfunnsliv. Det didaktiske er godt ivarettatt, og de litterære tekstene støtter opp om dette. Eksemplene er mange: Boka er skrevet på norsk, men ord i teksten som forfatteren regner med kan være vanskelige å forstå

for svensker, står oversatt i fotnote nederst på sida. Mange plasser gis oversikter der bokmål, nynorsk, svensk og dansk er stilt opp ved sida av hverandre. I tillegg inneholder hvert kapittel tips til relevant fordypningslitteratur. Alt dette gjør boka til en bruksbok som også egner seg for alle som ønsker en dypere forståelse av det norske.

Sprauten, Knut (red.): Å kallast med sitt rette namn. Person- og stadnamn i lokalhistoria. Skrifter frå Norsk lokalhistorisk institutt, nr. 38. Oslo 2002. 218 sider.

Artiklane i boka skriv seg frå eit seminar om person- og stadnamn i lokalhistoriske arbeid. På seminaret deltok det ei rekkje framstående forskarar og andre som står sentralt i namnesaker i Noreg. Redaktøren skriv i føreordet at normering av namn er eit felt som utløyser sterke kjensler. Skrivemåten av person- og stadnamn er ofte eit heitt tema når by- og bygdebøker skal gjevast ut, og utveksling av kunnskap mellom namnekunnige og lokalhistorieforfattarar kan difor vere nyttig.

Fleire av artiklane gjeld lov om stadnamn, skrivne av personar frå Kultur- og kyrkjedepartementet, namnekonsulenttenesta og Statens kartverk, som alle er sentrale aktørar i forvaltninga av lova. Etter lova skal stadnamn skrivast med utgangspunkt i den nedarva lokale uttalen (t.d. *Vik*). Slektsnamn følgjer derimot ofte gammal skriftradisjon (t.d. *Wiigh*), og berarar av slektsnamn ønskjer ofte at gardsnamn skal skrivast på same måten som slektsnamna. Dette er ein vanleg konflikt. Etter lova er by- og bygdebokforfattarar ikkje bundne til å følgje dei vedtekne formene av gardsnamna – men dei blir rådde til å gjere det.

Boka har eigne kapittel om førenamn og om slektsnamn i historisk perspektiv, og eit oversyn over stadnamnrøkt i dei nordiske landa. Til slutt blir det gjeve råd om namneregister i lokalhistorisk litteratur. (MH)

Svartvik, Jan, Svartvik, Rikard, Sandved, Arthur O.: Engelsk språkguide. Språktips og feller du ikke vil gå i. Kunnskapsforlaget, Oslo 2003. 530 sider.

Oppslagsbok med 700 alfabetisk ordnede og letteste artikler med tips og veiledning for nordmenn som skriver og snakker en del engelsk, og som ønsker å gjøre bruke ord og uttrykk korrekt. Alle som studerer eller har studert engelsk, vil ha nytte av å lese den. Boka er ment som nyttig og underholdende lesing for alle som har interesse for det engelske språket og de engelskspråklige landene. Uttrykk og uttalemåter spesielt for amerikansk engelsk er merket med annen skrift (blå).

Torp, Arne og Vikør, Lars S.: Hovuddrag i norsk språkhistorie. Gyldendal akademisk, Oslo 2003. 340 sider.

Boka tek for seg den indre og den ytre språkhistoria. Den indre språkhistoria har talemålet i fokus. Den er strukturell og beskriv utviklinga av den moderne språkstrukturen frå det urnordiske stadiet over det norrøne til det moderne. Den ytre språkhistoria legg hovudvekta på utviklinga av dei moderne norske skriftnormalane og den spesielle språksituasjonen vår frå runene og til bokmålsreforma i 1981.

Vangsnes, Øystein A., Holmberg, Anders och Delsing, Lars-Olof: Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen. Tromsø Studies in Linguistics 22, Novus Forlag AS, Oslo 2003. 207 sider.

Boka er en artikkelsamling der ulike aspekt ved oppbyggingen av nominalfraser i nordiske dialekter blir diskuterte. Vekta ligger på å beskrive den variasjonen som finnes, og på å sette denne variasjonen inn i en teoretisk ramme. Målgruppa er forskere som arbeider teoretisk med dialekter generelt, og med syntaksen i dialekter spesielt. Den teoretiske rammen er den generative grammatikken. Denne er under utvikling, og dette gjenspeiler seg i artiklene fordi de er produsert i løpet av flere år i siste halvdel av 1990-talet.

Vinje, Finn-Erik: Språk 2004. En situasjonsrapport. Schibsted Forlag AS, Oslo 2003. 2004 sider.

Språk 2004 er først og fremst observasjoner om det norske språklandskapet slik det fortoner seg for professor Finn-Erik Vinje i begynnelsen av det nye millennium. Planen er at rapporten skal være innledning til en serie årvisse situasjonsrapporter der tegn og tendenser skal ajourføres. Språk 2004 handler om løst og fast. Streiflys kastes hit og dit, og forfatteren ferdes høyt og lavt i den språklige geografien. Innholdet springer til en viss grad ut av de erfaringer Vinje har høstet fra bred publikumskontakt gjennom mer enn en mannsalder.

Åfarli, Tor A. og Eide, Kristin M.: Norsk generativ syntaks, Novus forlag AS, Oslo 2003. 373 sider. (Med tillegg av Lars G. Johnsen, Randi A. Nilsen og Torbjørn Nordgård.)

Boka gir en målrettet og konkret innføring i generativ syntaktisk analyse av norsk språkstruktur basert på tradisjonen fra Chomsky. Chomskys teorier har hatt og har så stor betydning og innflytelse at enhver som studerer grammatikk, bør kjenne til denne måten å nærme seg språket på. Boka setter leseren i stand til å bruke generativ syntaks som et praktisk hjelpemiddel for å analysere ulike setningstyper og syntaktiske fenomen i norsk. En annen målsetning er at leseren skal utvikle en dypere teoretisk forståelse for språk og språkstruktur.

SVERIGE

Birgitta Lindgren och Paula Ehrnebo

Althoff, Johan och Nyberg, Robert: Ordförrådet. Alfabeta 2003. Ill. 58 s.

På ett lekfullt sätt och med hjälp av tecknare Robert Nyberg visas hur man kan leka med synonymer, liknelser och metaforer. Vidare får läsaren tips om hur man bildar nya ord.

Att skriva bättre i jobbet. En basbok om brukstexter. Red. Barbro Ehrenberg-Sundin, Kerstin Lundin, m.fl. 3 utök. uppl. Norstedts Juridik 2003. 189 s.

Den här upplagan är liksom de tidigare uppbyggd som en handbok för folk som skriver i tjänsten. Många praktiska exempel ges och vissa texttyper presenteras i egna avsnitt. I ett nyskrivet avsnitt tas vanliga språkriktighetsfrågor upp.

Björkvall, Anders: Svensk reklam och dess modelläsare. Acta Universitatis Stockholmiensis 31. Almqvist & Wiksell International 2003. 210 s. Ak.avh.

I denna avhandling analyseras hur några reklamannonsers modelläsare, d.v.s. tilltänkta läsare, ser ut. Huvudfrågorna är hur modelläsarna i barnreklam skiljer från de i tonårs- och vuxenreklam samt hur modelläsarna i reklam riktad till flickor och kvinnor skiljer sig från de i reklam riktad till pojkar och män.

Cassirer, Peter: Stil, stilistik och stilanalys stilistik. Natur och Kultur 2003. 287 s.

Detta är en omarbetad utgåva av en tidigare bok. Boken är en lärobok i stilistik, och den innehåller också övningsexempel.

Dahl, Östen: Grammatik. 2 uppl. Studentlitteratur 2003. 127 s.

Det här är en rejält reviderad upplaga av en grammatik som länge varit lärobok för univiersitetsnivå. Bl.a. har den tagit hänsyn till Svenska Akademiens grammatik.

Danielsson, Kristina: Beginners read aloud. A high versus low linguistics levels in Swedish beginners' oral reading. Acta Universitatis Stockholmiensis 28. Almqvist & Wiksell International 2003. 457 s. Ak.avh

Syftet med avhandlingen är att undersöka hur nybörjare läser högt, om de avkodar texten ord för ord eller om de använder andra nivåer.

Tyvärr saknas en sammanfattning på svenska.

Domeij, Rickard: Datorstödd språkgranskning under skrivprocessen. Svensk språkkontroll ur användarperspektiv. Institutionen för lingvistik. Stockholms universitet 2003. 153 s. Ak.avh.

Syftet med avhandlingen är att studera hur ett granskningsprogram kan konstrueras så att det kan fungera som stöd och hjälp för skribenter att granska och bearbeta språket i sina texter. Det gäller alltså användbarheten i ett kognitivt perspektiv. Men mer tekniskt inriktade frågor tas också upp, såsom utvecklingen av effektiva algoritmer för språkkontroll. Den slutliga frågan är hur ett granskningsprogram kan vidareutvecklas så att det ger bättre stöd.

Föhrer, Ulla och Magnusson, Eva: Läsa och skriva fast man inte kan. Kompenserande hjälpmedel vid läs- och skrivsvårigheter. Studentlitteratur 2003. 242 s.

I dag har högskolestudenter med dyslexi rätt till hjälpmedel för att klara sina studier. Märkligt finns inte samma rätt för elever i grundskolan och gymnasiet. I den här boken får lärare och logopedier och andra som kommer i kontakt med elever med dyslexi en översikt över de hjälpmedel som finns för dessa elever och konkreta råd hur man kan använda dem.

Grammatik i fokus volym I och II. Festskrift till Christer Platzack 18 november 2003. Institutionen för nordiska språk. Lunds universitet 2003. 243 +401 s.

Festskriften är uppdelad i två delar. Del 1 innehåller mestadels artiklar om nordisk språkvetenskap – de flesta på svenska, medan del 2 innehåller artiklar om allmän språkvetenskap – de flesta på engelska. Bland artiklarna kan nämnas *Michael P. Barnes: Norse, Celtic and English in the Scandinavian Runic Inscriptions of the British Isles*, *Katarina Lundin: Satsförkortningen i satsschemat*, *Artemis Alexiadou: On double definiteness*, *Hans Jonsson: Kopula och nästan kopula*.

Hartman, Sven G: Skrivhandledning för examensarbeten och rapporter examensarbeten, uppsatsskrivning. Natur och Kultur 2003. 140 s.

Här får studerande råd om hur man skall skriva vetenskapliga texter steg för steg. Problemformulering, litteratursökning, hur man redovisar referenser, disposition, språket och mera behandlas.

Holmes, Philip och Hinchliffe, Ian Swedish. A comprehensive grammar. Second ed. Routledge 2003. 614 s.

Denna grammatik är visserligen inte utgiven i Sverige men är av intresse för ämnesområdet. Detta är en reviderad upplaga av en välkänd jämförande grammatik. Författarna har bl.a. bearbetat den med hänsyn till Svenska Akademiens grammatik.

Håkansson, Gisela: Tvåspråkighet hos barn i Sverige. Studentlitteratur 2003. 217 s..

I den här boken som främst är avsedd för högskolestudier i tvåspråkighet ges en sammanfattning av forskningen om tvåspråkighet hos barn. Man får en bred beskrivning av tvåspråkighet i dagens Sverige, t.ex. samisk- och finsktalande barn, invandrabarn, barn som får undervisning på engelska, döva barn. Huvudpunkten ligger på själva utvecklingsprocessen vid simultan respektive successiv inläring av två språk.

Johnson, Rakel: Skrivaren och språket. Skriftspråkbruk, kasus och vokaler i medeltidsbrev på svenska. Institutionen för svenska språket. Göteborgs universitet 2003. 319 s. Ak.avh.

I denna avhandling analyseras ett medeltida textmaterial på svenska, nämligen breven, eller diplomerna som de också kallas, från 1300-talet. Författaren visar att skriftspråket redan så tidigt uppvisar en hög grad av standardisering.

Jonsson, Hans: Metaforen som semantisk händelse. Vetenskaps-societeten i Lund 93. 2003. 200 s.

Boken behandlar metafor som begrepp. Med ”semantiska händelse” avses det som ofta brukar kallas betydelse-förändring. Bland frågor behandlas kan nämnas: Vilka lexem kan användas metaforisk? Hur omfattande är metaforiken i språket? Hur uppkom metaforen?

Kotsinas, Ulla-Britt: En bok om slang, typ. Norstedts ordbok 2003. 311 s.

Författaren, som länge forskat i slang och ungdomsspråk och givit ut flera slangordböcker, har här sammanställt en bok om slang – vad slang är, hur den ser ut, hur slangord bildas m.m. Den är rikligt exemplifierad med prov på slang och listor från olika ämnesområden.

Larsson, Lennart: Varifrån kom svenskan? Om den svenska vokabulären i en fyrspråkig ordbok utgiven i Riga 1705. Gustav Adolfs Akademien Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi 81. Uppsala 2003. 352 s. Ak.avh.

Denna avhandling ägnas en liten tysk-svensk-polsk-lettisk ordbok från 1705. I svensk lexikografi är den intressant, eftersom det är första gången som svenska och inte latin, ingick i en flerspråkig ordbok. Den svenska vokabulären i ordboken är dock märklig.

Lundgren, Torbjörn Rutten: blodig och skön ...till litteraturens och dyslexins försvar. Carlssons 2003. 143 s. + cd.

Detta är en bok om dyslexi, där författaren, som själv är dyslektiker, utgår från sina egna erfarenheter. Han har trots sitt handikapp (eller tack vare det?) blivit författare och är i dag engagerad i olika läsorganisationer. Boken är försedd med en cd-rom, som gör det möjligt att på skärmen se texten och samtidigt lyssna på en inläsning av författaren själv.

Melakari, Esko: Finskan – ett svenskt språk. En kartläggning av det finska språkets ställning i det svenska samhället i början av 2000-talet. Föreningen Norden. Stockholm. 2003.

Boken är en mångsidig beskrivning av den sverigefinska språksituationen. Förutom situationen år 2002 belyser den utvecklingen av finska språkets ställning i Sverige under de senaste decennierna. Den är avsedd för alla som är intresserade av minoritetsspråksfrågor men även för politiker, både på riks- och kommunalnivå. (PE)

Melin, Lars: Manipulera med språket. Norstedts Ordbok 2003. 128 s.

Författaren ger här tips om hur man med språkets hjälp kan tänja eller dölja sanningen eller få igenom sitt budskap lite effektivare. Man kan vinkla ett budskap så att det blir positivt, man kan öka sin prestige genom att använda modeord. Men det

handlar inte bara om att manipulera i meningen ”luras” utan ibland bara att man skall tänka på att skall ha rätt grepp om texten och fokusera på det viktigaste.

Milles, Karin: Kvinnor och män i möte. En samtalsanalytisk studie av interna arbetsmöten. Acta Universitatis Stockholmiensis. Almqvist & Wiksell International 2003. 166 s. Ak.avh.

I denna avhandling analyseras fem videofilmade arbetsmöten från olika håll, t.ex. projektgruppsmöten, ledningsgruppsmöten, lärarmöten. Intressant nog visar det sig här inte finnas särskilt stora skillnader mellan män och kvinnor.

MISS. Meddelande från institutionen för svenska språket. Göteborgs universitet.

Under året utkom följande rapporter i denna serie: Nr 44 *Charlotte Lindström: Vore finns ju ...* . Om översättning av spansk konjunktiv till svenska. Nr 45 *Peter Wennerholm: Det är som att köra bil med endast en ratt. En undersökning av bildspråket i gymnasisters skrivande.* Nr 46 *Martin Sandberg: Gränsmarkörerna så, då och ø. Kvantitativa och funktionella aspekter på adjunktionella så / platshållar -så* . Nr 47 *Lisa Niklasson: ”emedan jag gek ständigt naken”.* En jämförande studie av bisatsledföljder i utgåvorna 1674 och 1743 av *Nils Matson Kiöpings resa..*

Målföret. Medlemsblad för Nya Tungomålgillet.

Detta medlemsblad har under året utkommit med 4 nummer. Förutom artiklar om det nutida språket finns även artiklar med textprov från äldre tider, väl värda omläsning, t.ex. ”Om tilltalsord i svenska språket” av Nils Linder, och artiklar och textprov på dialekt, allt för att visa den rikedom som finns i svenskan.

Nordenstam, Kerstin: Genusperspektiv på språk. Högskoleverket 2003. 60 s.

Det här är den sjunde titeln i en serie om genusperspektiv inom olika discipliner. Författaren går här igenom hur man inom språkvetenskapen har behandlat ämnet, hur könsskillnader i språket ser ut och hur kön manifesteras i språkbruket.

Nordiske torpnavne. Rapport fra Nornas 31. symposium i Jaruplund 25.–28.4.2002. Red. Gammeltoft, Peder & Jørgensen, Bent. Norna-förlaget, Uppsala 2003.

Nyström, Staffan: Smånamn och andra ortnamn. Riksantikvarieämbetet 2003. Ill. 150 s.

Författaren, som är ortnamnsexpert vid Riksantikvarieämbetet, tar här upp en speciell typ av ortnamn, nämligen lokala namn som är kända bara inom en mindre krets. Smånamn kallas de av namnforskar- och hembygds-kretsar. *Vetelösan* blev namnet på en åker som inte gav någon skörd, och *Päronlyckan* kallas en åker där man odlar potatis (pärer i många dialekter. På *Bokhållarmossen* sägs en bokhållare en gång villat bort sig. Här visas hur bl.a. odling, husdjur, jakt, hantverk, skrock och skrönor ger upphov till namn åt olika platser. Boken har också illustrationer i färg och svartvitt. Den avslutas med ett kapitel om hur man skall göra om man själv vill teckna ned smånamn som finns i närheten.

När språk och kulturer möts. Festskrift till Tuuli Forsgren den 2 november 2002. Red. Heidi Hansson et al. Skrifter utgivna av Johan Nordlander-sällskapet 24. Umeå, 317 s.

Festskriften behandlar kontakter mellan finskt och svenskt. Den består av två avdelningar – språkmöten och kulturmöten – och innehåller 23 artiklar som är skrivna på svenska och finska.

Artiklarna i den första delen behandlar i första hand finska språket, men även svenska och samiska är representerade. Språkfrågor behandlas från en mängd olika synvinklar: bl.a. beslyses tvåspråkighet, översättning och dialekter.

Den andra avdelningen behandlar kulturmöten och även där framträder många olika discipliner såsom historia, litteraturvetenskap, religionsvetenskap och kulturstudier m.m. (PE)

Ohlsson, Maria: Språkbruk, skämt och kön. Teoretiska modeller och sociolingvistiska tillämpningar humor, kön. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 61. 2003. 372 s. + bil. Ak.avh.

Syftet med denna avhandling är att undersöka könsskillnader i skämtandet och hur samtalande förmedlar sin attityd till skämtsamma yttranden. Undersökningsmaterialet består av videoinspelningar med pojkar och flickor i årskurs 3 och 7.

ORDAT. Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000.

Under året utkom följande rapporter i denna serie: Nr 20 *Hans Landqvist: Abolition, militärmål, rusdryck och kåkfarare.* Studier i ett svenskt juridiskt ordförråd 1800–2000.

Ribbing, Magdalena: Hålla tal. Bokförlaget DN 2003. 140 s.

Författaren, som givit ut böcker om vett och etikett, går här igenom olika situationer där man förväntas hålla tal och ger råd om välkomsttal, tacktal till värdinnan, brölloppstal m.m.

Sofkova Hashemi, Sylvana: Automatic detection of grammar errors in primary school children's texts. A Finite State Approach. Gothenburg monographs in linguistics 24 2003. 321 s. Ak.avh.

Syftet med avhandlingen är att utveckla en beskrivning av korrekt språk snarare än att beskriva olika felstrukturer. Författaren har jämfört sin modell med tre existerande språkgranskningsprogram.

Tyvär saknas en sammanfattning på svenska, vilket är desto mer påfallande när de texter som testas alla är på svenska och ordagrant översatta till engelska

Svensk sakprosa. Institutionen för nordiska språk. Lunds universitet.

Under året utkom följande rapport i denna serie:

Nr 37 *Karin Nordberg: Hör världen! Röst och retorik i radioföredragen. Populärvetenskap på programmet.*

Svenska Akademiens språklära. Tor G. Hulman. Svenska Akademien 2003. Distributör: Norstedts Ordbok. 342 s.

Ändå sedan Svenska Akademien grundades 1786 har utgivningen av en grammatik stått på dagordningen. År 1999 utkom så *Svenska Akademiens grammatik* på 3 000 sidor. Nu har akademien utkommit med det en betydligt behändigare och lättillgängligare språklära, författad av Tor G. Hultman. Den ansluter sig till systematiken i Svenska Akademiens grammatik, men liknar i sin presentation mera klassiska grammatikor och språkläror. Den innehåller normativa inslag och tar ställning i språkriktighetsfrågor, ofta lite strängare än vad Svenska språknämnden gör. Exempelen är autentiska, hämtade i huvudsak från Språkbanken.

Även om boken är lättillgänglig, så är den förmodligen för krävande som skolgrammatik. Däremot är den utmärkt för svensklärare.

Svenskläraren. Tidskrift för Svenskläraryöreningen.

Under året ha tidskriften utkommit med 5 nummer med olika tema. Från nummer 3 med temat mångkultur finns inte mindre än åtta artiklar som berör det mångspråkiga Sverige.

Sveriges officiella minoritetsspråk. Finska, meänkieli, samiska, romani, jiddisch och teckenspråk. En kort presentation. Småskrift utgiven Svenska språknämnden 86. Norstedts Ordbok 2003. 74 s.

I och med Sveriges ratificering av Europarådets minoritetsspråkskonvention finns det sedan den 1 april 2000 i Sverige fem officiella minoritetsspråk: finska, meänkieli (tornedalsfinska), samiska, romani och jiddisch. I denna lilla skrift ges en kort

presentation av dessa språk med uppgifter hur de används och några grundläggande fakta om varje språk. Dessutom ges en motsvarande presentation av teckenspråk.

Artiklarna har tidigare varit publicerade i Svenska språknämndens tidskrift *Språkvård* (2001 och 2002).

Texten framför allt. Festskrift till Aina Lundqvist på 65-årsdagen den 11 september 2003. Institutionen för svenska språket. Göteborgs universitet 2003. 255 s.

Bland de många bidragen kan nämnas *Lars-Gunnar Andersson: Jag är studierektor. Om en ideologisk språkförändring*, *Martin Gellerstam: Lite unikt och lite roligt*, *Lena Rogström: Kvinnor och sportspråk* och *Lillemor Santesson: De främmande orden i en svensk 1700-talsroman*.

Tingbjörn, Gunnar: Engelskt lån i svenskt idrottspråk. Meijerbergs Arkiv för svensk ordforskning 30. Göteborg 2003. 601 s.

Detta är en reviderad och kompletterad upplaga av författarens licentiatsavhandling från 1968. Materialet omfattar 1910–1970.

Tropp, Kerstin: Framtidsreferens i svenskt inlärarespråk. Svenska som andraspråk. Acta Universitatis Stockholmiensis 30. Almqvist & Wiksell International 2003. 178 s. Ak.avh.

Lärare i svenska som andraspråk noterar att inlärares ofta överanvänder *ska (skall)* för att uttrycka framtid. Syftet med denna avhandling är att undersöka hur tio utländska gäststudenter under en treårsperiod tillägnar sig svenskans uttryck för framtidsreferens.

Ordbøger og ordlister

DANMARK

Axelsen, Jens: Engelsk-Dansk Ordbog, 13 udgave. Gyldendal, København 2003. 1000 s.

Brüel, Sven og Niels Aage Nielsen: Fremmedordbog. 11. udgave. Gyldendal, København 2003. 680 s.

Forsberg, Flemming og Olivia Schmitt Jensen: Gads sribede italiensk-dansk, dansk-italiensk small. Gads Forlag, København 2003. 774 s.

Hansen, Lissi: Ordbog for social- og sundhedsuddannelserne. Munksgaard Danmark, København 2003. 123 s.

Jørgensen, Eva: Gads sribede kombi dansk-engelsk, engelsk-dansk. Gads Forlag, København 2003. 1064 s.

Kjær, Bodil: Ordbog over ismer. Forlaget Sesam, København 2003. 144 sider.

Laursen, Anna-Lis , Virginia Hvid og Sven Tarp: Spansk- dansk erhversordbog. Gads Forlag, København 2003. 435 s.

Politikens rimordbog. 6. reviderede udgave. Politikens Forlag, København 2003. 312 s.

Politikens store fremmedordbog. 3. udgave. Politikens Forlag, København 2003. 866 s.

Politikens tyskordbog. Politikens Forlag, København 2003. 846 s. + cd-rom.

Sørensen, Niels Chr. m.fl.: Dansk-Fransk/Fransk-Dansk Ordbog. Gyldendals elektroniske ordbøger, København 2003.

FINLAND

Atk-sanakirja / Tietotekniikan liitto ry:n sanastotoimikunta. - 12. uud. p. - Helsinki : Talentum, 2003. - (Gummerus). - 710, [7] s. : kuv. ; 22 cm + CD-ROM (TTL-julkaisusarja)
Huomautus: Kielet: suomi, englanti, ranska, ruotsi, saksa, espanja, viro, venäjä. (finsk-engelsk-fransk-svensk-tysk-spansk-estnisk-rysk dataordlista)- Kansinimeke: Tietotekniikan liiton atk-sanakirja : monikielinen sanasto ja termien selitykset ISBN: 951-762-831-5

Berggren, Ola: Italia-suomi-suursanakirja / Ola Berggren, Silja Kinnunen, Kristiina Lounasvuori-Riikonen. - (italiensk-finsk ordbok) Helsingissä : Otava, 2003. - 1319 s. ; 19 cm ISBN: 951-1-12499-4

Burton, Terry: Ensimmäinen sanakirjani : suomi-englanti. (Min första ordbok, finsk-engelsk) - [Tampere] : Satukustannus, [2003]. - 32 s. : kuv. ; 31 cm. Huomautus: Kuvittanut Terry Burton. - Suomennos ISBN: 951-866-669-5

Handolin, Celeste: Suomi-filippiino-suomi : sanakirja / Celeste Handolin, Riitta Varti.(finsk-filipinsk-finsk ordbok) - [Helsinki, Lehdokkipolku 5 E 53] : [Riitta Varti] : [Celeste Handolin], 2003. - 22 s. ; 15 cm ISBN: 952-91-5962-5

Hosiaisluoja, Yrjö: Kirjallisuuden sanakirja / Yrjö Hosiaisluoja. (litteraturordbok)- Helsinki : WSOY, 2003. - 1071 s. ; 22 cm (WSOY sanakirjat) ISBN: 951-0-27401-1

Hurme, Raija: Englanti-suomi-sanakirja = English-Finnish dictionary / Raija Hurme, Maritta Pesonen, Olli Syväoja. (engelsk-finsk ordbok)- 2. p. - Helsinki : WSOY, 2003. - 988 s. ; 19 cm (WSOY sanakirja) Sanasto vastaa Suomi-englanti-suomi-sanakirjan (ISBN 951-0-24662-X) 4. päivitetyn ja tarkistetun painoksen englanti-suomi-osaa ISBN: 951-0-28219-7

Hurme, Raija: Englanti-suomi-suursanakirja = English-Finnish general dictionary / Raija Hurme, Maritta Pesonen, Olli Syväoja. (engelsk-finsk ordbok) - Helsinki : WSOY, 2003. - 1296 s. ; 25 cm (WSOY suursanakirja) Kansinimeke: Suursanakirja englanti-suomi. -Selkänimeke: Englanti-suomi ISBN: 951-0-27675-8

Hytönen, Ahti: Suomi-espanja-suursanakirja = Gran diccionario finés-español / Ahti Hytönen. (finsk-spansk ordbok) - Helsinki : WSOY, 2003. - 1000 s. ; 25 cm (WSOY suursanakirja) Kansinimeke: Suursanakirja suomi-espanja. - Selkänimeke: Suomi-espanja kirja ISBN: 951-0-25749-4

Jaakohuhta, Hannu: IT-ensyklopedia / Hannu Jaakohuhta. - 2. p. (IT-encyklopedi) - [Helsinki] : IT Press, 2003 (Edita Prima). - 654, [8] s. : kuv. ; 23 cm (IT Press Professional) ISBN: 951-826-694-8

Junno, Liisa: Kirjastosanasto / Liisa Junno. Osa: 2 : Data, information, kunskap. (biblioteksordbok) - Helsinki : BTJ Kirjastopalvelu, 2003. - (Gummerus). - 205 s. ; 21 cm Ensimmäinen osa ilman osanumeroa kirja ISBN (Osa): 951-692-548-0

Järvinen, Petteri: IT-tietosanakirja / Petteri Järvinen. - 2. laitoksen 1. p. (IT-lexikon) - Jyväskylä : Docendo, 2003. - (WS Bookwell). - 844 s. : kuv. ; 22 cm (Quality) ISBN: 951-846-184-8

Kantee, Lauri: Keski-Kannaksen murre-sanakirja / Lauri Kantee ; toimittanut Jaakko Okker. (ordbok över dialekterna på mellersta Karelska näset) - [Loimaa] : Ooli, 2001. - (Loimaan kirjap.) 152 s. : kuv. ; 26 cm Kansi- ja selkänimeke: Parrai päi kirja ISBN: 952-5278-29-8

Maiden nimet : suomeksi, ruotsiksi, saameksi, englanniksi, ranskaksi ja saksaksi / toimittanut Saara Welin (statsnamn på finska, svenska, samiska, engelska, franska och tyska) - Helsinki : Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, [2003]. - 182 s. (Kielenkäytön oppaita ; 4) (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja, ISSN 0355-5437 ; 126) ISBN: 952-544600-X

McGifford, Anja: Käsi- ja taideteollisuussanasto = Glossary of arts and crafts : suomi-englanti-suomi / Anja McGifford. (ordlista över konst- och hantverkstermer) - [Porvoo] : Porvoo julmapaino, 2003. - 260 s. : kuv. ; 15 cm Päänimeke kannessa ja selässä: Glossary of arts and crafts. - Julkaisussa virheellinen painosmerkintä: 3. p. kirja ISBN: 952-5424-10-3

Niemensivu, Helena: Suomi-venäjä-sanakirja = Finsko-russkij slovar' / Helena Niemensivu, Ekaterina Nikkilä. (finsk-rysk ordbok) - Helsinki : WSOY, 2003. - 770, [1] s. ; 25 cm (WSOY sanakirja) Kansinimeke: Sanakirja suomi, venäjä. - Selkänimeke: Suomi, venäjä ISBN: 951-0-22853-2

Prof : englanti-suomi : tekniikan ja talouden sanakirja / Elina Försti ... [et al.]. - 2. laaj. ja uud. laitos. (engelsk-finsk ordbok inom teknik och ekonomi) - [Helsinki] : Gummerus, 2003. - 1017 s. ; 22 cm (XL Gummerus) Edellinen p. ilmestynyt nimellä Englanti-suomi : tekniikan ja kaupan sanakirja. - Kansialanimeke: Business & technology. - Selkäänimeke: Gummeruksen englanti-suomi tekniikan ja talouden sanakirja ISBN: 951-20-5530-9

Prof : suomi-englanti : tekniikan ja talouden sanakirja / Elina Försti ... [et al.]. - 2. laaj. ja uud. laitos. (finsk-engelsk ordbok inom teknik och ekonomi) - [Helsinki] : Gummerus, 2003. - 974 s. ; 22 cm (XL Gummerus) Huomautus: Edellinen p. ilmestynyt nimellä Suomi-englanti : tekniikan ja kaupan sanakirja. - Kansialanimeke: Business & technology. - Selkälanimeke: Gummeruksen suomi-englanti tekniikan ja talouden sanakirja ISBN: 951-20-5531-7

Rantala, Risto: Uusi lyhennesanakirja / Risto Rantala. (förkortningsordbok) - Helsingissä : Otava, 2003. - 269 s. ; 23 cm ISBN: 951-1-18473-3

Rekiaro, Ilkka: Englannin keskeinen sanasto aiheittain / Ilkka Rekiaro, Päivi Rekiaro. (engelska glosor) - 2. tark. ja ulkoasultaan uus. p. - [Helsinki] : Gummerus, 2003. - 748 s. : kuv. ; 20 cm Edellinen p. ilmestynyt nimellä Nykyenglannin käyttösanasto aihealueittain ISBN: 951-20-6327-1

Rekiaro, Ilkka: Suomi-englanti-suomi-sanakirja / Ilkka Rekiaro, Douglas Robinson. (finsk-engelsk-finsk ordbok) - 3. uud. laitos, 8. tark. p. - [Helsinki] : Gummerus, 2003. - 1448, [6] s. ; 22 cm ISBN: 951-20-6511-8

Rekiaro, Ilkka: Suomi-englanti-suomi-sanakirja : lisänä kielitieto / Ilkka Rekiaro, Douglas Robinson. (finsk-engelsk-finsk ordbok inkl. grammatik) - 9. tark. p. - [Helsinki] : Gummerus, 2003. - 1448, 176, [6] s. ; 22 cm Sisältö: Käytännön kielitietoa englannin opiskelijalle ja harrastajalle / Ilkka Rekiaro, Päivi Rekiaro ISBN: 951-20-6434-0

Rekiaro, Päivi: 303 idiomia, prepositiota ja verbi-ilmausta in English / Päivi Rekiaro ; [kuvat: Joe Crabtree]. (303 idiom, prepositioner och verbfraser på engelska) - [Helsinki] : Gummerus, 2003. - 333 s. : kuv. ; 18 cm Sisältää teokset 101 idiomia in English / Päivi Rekiaro ; 101 prepositiota in English /

Päivi Rekiaro ; 101 verbiä + adverbia, prepositiota in English /
Päivi Rekiaro ISBN: 951-20-6483-9

Sointula, Väinö: Sanasto sukututkijoille / Väinö Sointula.
(ordlista för släktforskare) - Helsinki : Sukuseurojen
keskusliitto, SSK, 2003. - (Uusimaa). - 80 s. ; 30 cm ISBN:
951-95980-9-X

Suomalaisen viittomakielen perussanakirja [Elektroninen
aineisto] / [toimitus: Anja Malm, Leena Savolainen ... et al.]
(finsk teckenspråksordbok, elektronisk version) - Helsinki :
Kuurojen liitto ry, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2003. -
[Helsinki] : Sininen Meteoriitti Oy, 2003. Tekstiä ja videoita
(Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja, ISSN 0355-
5437 ; 104 ja 121) Järjestelmävaatimukset: Internet-yhteys,
WWW-selain. Windows Media Player - sovellus ; QuickTime
player-sovellus.

Elektroninen aineisto ISBN: ? (verkkojulk.) Verkko-osoite:
<http://suvi.viittomat.net/> Julkaistu myös
paperimuodossa: Suomalaisen viittomakielen perussanakirja /
[toimitus: Anja Malm, päätoimittaja ... Leena Savolainen et al.] ;
[hakusymbolien piirrokset: Anne Piisilä]. - [Helsinki] : KL-
Support [oikea muoto: KL Support Oy], 1998. - 798, [4] s. : kuv.
(Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja, ISSN 0355-
5437 ; 104) ISBN: 952-9883-17-X (sid.). Lisäpainos: 2002

Suomen murteiden sanakirja. Viides osa : Ja-kakuttaa /
[toimitus: Matti Vilppula, päätoimittaja ... et al.]. (finska
dialektordboken, del 5) - 2. p. - Helsinki : Kotimaisten kielten
tutkimuskeskus : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura , 2003. -
XV, 944 s., [1] taitekarttalehti : kartt. ; 25 cm (Kotimaisten
kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja, ISSN 0355-5437 ; 36)
ISBN: 951-746-434-7 (koko teos, sid.) ISBN (Osa): 951-746-
437-1

Suomen murteiden sanakirja. Seitsemäs osa : Kiainen-konkelopuu / [toimitus: Matti Vilppula, päätoimittaja ... et al.]. (finska dialektordboken, del 7) - Helsinki : Kotimaisten kielten tutkimuskeskus : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2003. - XV, 971 s., [1] taitekarttalehti : kartt. ; 25 cm (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja, ISSN 0355-5437 ; 36) ISBN: 951-746-434-7 (koko teos, sid.) ISBN (Osa): 951-746-524-6

Suomi-norja-suomi : lääketieteellinen sanakirja. (finsk-norsk-finsk medicinsk ordbok) - [Helsinki (Mechelininkatu 24 B 40)] : [Henna-Maiju Järvinen], [2003]. - 320 s. ; 21 cm Huomautus: Laatinut: Henna-Maiju Järvinen. - Kansinimeke: Lääketieteellinen sanakirja : suomi-norja-suomi

Suomi-ruotsi-suomi-sanakirja / Lea Köykkä ... [et al.]. (finsk-svensk-finsk ordbok) - 2. laaj. ja uud. laitos, 6. tark. p. - [Helsinki] : Gummerus, 2003. - 1032, [2] s. ; 22 cm ISBN: 951-20-6512-6

Suomi-viro-suursanakirja = Soome-eesti suursõnaraamat / [päätoimittaja Valdek Pall] ; [toimitussihteeri Margit Langemets] ; [toimittajat Anu Haak, Paul Kokla, Külli Kuusk, Helga Laanpere] ; [suomen kielen asiantuntija Maija Länsimäki] ; [kieliopin asiantuntija Ülle Viks] ; [paikannimien asiantuntija Peeter Päll] ; [ATK-asiantuntijat Indrek Hein, Margit Langemets] ; [graafinen suunnittelu Jüri Kaarma] ; [taitto Sirje Ratso] ; [Toimitusneuvosto Raimo Jussila, Maija Länsimäki, Pirkko Nuolijärvi, Ritva Paananen, Urmas Sutrop, Ülle Viks, Asta Õim]. (finsk-estnisk ordbok) - Helsinki : Kotimaisten kielten tutkimuskeskus Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus, 2003. - (2 nid. (1293, 1301 s.)) (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja, ISSN 0355-5437 ; 124) ISBN: 951-9475-95-8 (koko teos) 951-9475-97-4 (1. osa) 951-9475-98-2 (2. osa)

Suuri lakikielen sanakirja : suomi-ruotsi-suomi / Ambrosius Wollstén (toim.). (finsk-svensk-finsk juridisk ordbok) - Espoo : Plataani, 2003. - (Kirjakas). - 876 s. ; 22 cm ISBN: 952-5429-00-8

Tammi, Jari: Suuri solvaussanakirja : haukkumasanat / Jari Tammi. (finska invektiv) - Helsingissä : Pikku-idis [Turku] : Kuippana, 2003. - (Gummerus). - 448 s. ; 20 cm ISBN: 952-9589-34-4

Teppo, Lyly: Suomalainen syöpäsanasto / laatinut Lyly Teppo. (cancerordlista) - 4. uus. p. - Helsinki : Suomen syöpäyhdistys, 2003. - (Vammalan kirjap.). - 23 s. ; 21 cm

Viiden kielen kuvasanakirja / suomentanut Veli-Pekka Ketola ; [päätoimittaja: Angeles Gavira] ; [suunnittelijat: Peter Radcliffe, Earl Neish ja Ann Cannings] ; [käännös ja toimitustyö: Ana Bremón ... et al.]. (bildordbok på fem språk)- Hämeenlinna : Karisto, 2003. - 400 s. : kuv., kartt. ; 25 cm Alkuteos: Five language visual dictionary ISBN: 951-23-4329-0

Wirén, Veijo: Englantia etelänmatkaajille / Veijo Wirén. (engelska för resenärer) - [Naantali] : [Veijon t] [Helsinki] : [Suuri suomalainen kerho, jakaja], [2003]. - 41, [1] s. : kuv. ; 17 cm ISBN: 952-5366-09-X

ISLAND

Íslensk táknaheiti. 2003. Orðanefnd Skýrslutæknifélags Íslands tók saman. Smárit Íslenskrar málnefndar 2. Íslensk málnefnd, Reykjavík. 50 s.
[Íslandske termer for symboler. Islandsk sprákráds skriftserie for mindre skrifter 2].

Orðasafn í upplýsingafræði. Íslenska, enska. Guðrún Karlsdóttir og Auður Gestsdóttir tóku saman. Rafræn útgáfa í orðabanka Íslenskrar málstöðvar [<http://www.ismal.hi.is/ob>] Íslensk málstöð, Reykjavík 2003.
[Informasjonsvitenskap. Islandsk språksekretariats ordbank.]

NORGE

Aasen, Ivar: Norsk Ordbog. Ny utgåve ved Kristoffer Kruken og Terje Aarset. Det Norske Samlaget, Oslo 2003. 883 sider.

Norsk Ordbog (1873) er hovedverket til Ivar Aasen. Boka bygger på "Ordbog over det norske Folkesprog" (1850, ny utgave 2000), men antall ord er økt fra 25 000 til 40 000. Boka har oppslagsformer og eksempler på hvordan ordene brukes i det nye landsmålet. Det finnes også opplysninger om utbredelse og uttale i dialekten. Norsk Ordbog har vært et helt sentralt verk blant de norske ordbøkene, og boka er fremdeles den fremste kilden når det gjelder norsk dialektologi, ordhistorie og ordgeografi. Denne nye utgaven er trykt med latinsk skrift nøyaktig etter originalen. Tillegg og rettelser som har kommet til, er tatt med bakerst i boka. Boka har en omfattende faglig innledning som gjør den lett tilgjengelig for dagens brukere, både for fagpersoner og andre med interesse for språk.

Berlitz phrasebook: Norwegian Phrasebook & Dictionary, Berlitz forlag, Oslo 2003.

Engelsk blå ordbok: med iFinger: Engelsk-norsk/norsk-engelsk, Kunnskapsforlaget, Oslo 2003, CD-ROM.

Dette er en CD-ROM-versjon av tilsvarende ordbok. Når den er installert på pc-en, fungerer den som et lett tilgjengelig verktøy for oversetting eller oppslag av ord i tekst du skriver. iFinger-teknologien tilsier at brukeren beveger markøren over et ord og får en kort oversettelse av det i et lite vindu på skjermen. Brukeren kan også søke på vanlig måte i ordboka, som til sammen har ca. 120 000 oppslagsord og ca. 310 000 oversettelser.

Erichsen, Gerda Moter: *Ord og uttrykk på fire språk*. J.W. Cappelens Forlag AS, Oslo 2003.

Dagligdagse fraser kan by på vanskeligheter når de skal oversettes, og da bør man vite hvordan man uttrykker dem på andre språk. Boka inneholder 1300 norske ordtak og faste vendinger med engelsk, tysk og fransk oversettelse, og uttrykkene er ordnet alfabetisk etter hovedordet. Boka er tenkt som et nyttig redskap for oversettere, språklærere, studenter, skoleelever – kort sagt for alle som bruker og er interessert i språk

Grønstøl, Hallstein: *Veterinærmedisinsk ordbok*, Det Norske Samlaget, Oslo 2003, 220 sider.

Dette den første og eneste ordboka i sitt slag i Norge. Den bygger på Medisinsk lommeordbok av Audun Øyri, men ord som bare hører til humanmedisin, er tatt ut, og veterinærmedisinske ord er lagt til. De fleste oppslagsordene har engelske ekvivalenter, og i tillegg har boka en liste over aktuelle Internett-adresser.

Hamdi, Kareem S.: *Norsk dagligtale for arabiskspråklige*, BBG Media Forlag AS, Oslo 2003.

Latvisk-norsk/norsk-latvisk ordbok, DIXIT 2003.

Ordboka inneholder 6–7500 ord pr. seksjon pluss spesielle ord og uttrykk på begge språk.

Lind, Åge: *Norsk/engelsk juridisk ordbok*. J.W. Cappelens Forlag AS. Ny utg., Oslo 2003.

Boka inneholder en alfabetisk oversikt over juridiske termer fra norsk til engelsk. Eksempler viser termene i bruk, og den viser forskjeller på norsk, engelsk og til dels amerikansk rettspraksis. Antall ord er økt med ca. 25 % i forhold til forrige utgave, samt at de endringene som har skjedd i norsk rett, er tatt med (by- og herredsrettene er avløst av tingrettene).

Metallurgisk ordbok. Norsk Metallurgisk selskap og Norsk teknologisenter. 2. utg., Oslo 2003.

Ny utgave av metallurgisk ordbok er nå klar etter flere års arbeid. Redaksjonskomiteen har hatt god hjelp fra industri-, forsknings- og universitetsmiljø. Formålet har vært å lage en oppslagsbok som kan lette arbeidet og føre til en ensartet ordbruk i faget, ikke minst i undervisningen. Bestilling: www.stalforbund.com/framesets/9asp

Norsk Ordbok band IV, Seksjon for leksikografi og målføregransking, Universitetet i Oslo. Det Norske Samlaget, Oslo 2003, 800 sider.

Norsk Ordbok er det største og mest omfattende ordbokverket om norsk mål. Ordtilfanget fra Aasens tid fram til i dag er samlet, og det er et omfattende tilfang av nyregistrerte ord og uttrykk fra dialektene, alle med stedsreferanser og betydninger.

Norsk ordbok for grunnskolen, Kunnskapsforlaget, Oslo 2003. 537 sider. Ca. 12 000 oppslagsord.

Boka inneholder enkle forklaringer på oppslagsordene og presenterer de ulike betydningene av ord på en oversiktlig og lettfattelig måte. De fleste betydningene er illustrert med eksempler. I tillegg er det med kart, ordhistorie og forklaringer på mange faste uttrykk. Det er også med en rekke oppslagsord på bl.a. kjente personer og steder. Boka er utarbeidet på grunnlag av Nordstedt första svenska ordbok.

Stor norsk-russisk ordbok, Kunnskapsforlaget, Oslo 2003, 1608 sider.

Ordboka er den mest omfattende norsk-russiske ordbok som noen gang er blitt utgitt. Den dekker både bokmål og nynorsk, og inneholder ca. 90 000 oppslagsord, flere hundre tusen eksempler og idiomatiske uttrykk, samt noen hundre bevingede ord, informasjon om Norge: stat, styresett m.m., brukerveiledning på begge språk og russiske morfologiske tabeller samt en kortfattet beskrivelse av norsk fonetikk og grammatikk

Ordboka omfatter i første rekke moderne ord og uttrykk, men spesielt viktige ord fra tidligere perioder er også tatt med. Fagord er godt representert.

Ordboka er beregnet både på brukere med russisk og med norsk som morsmål. Derfor er bl.a. alle norske ord forsynt med angivelse av tonem og, i nødvendige tilfeller, av uttale. Ved alle russiske ord er det angitt trykk. Både norske oppslagsord og russiske ekvivalenter står oppført med grammatisk informasjon. Ordbokartiklene er svært utfyllende, og det er lagt stor vekt på at det skal være lett å finne fram.

Stor norsk-russisk ordbok er resultatet av et 11-års prosjektarbeid. Forfatterne av boken har nedlagt et omfattende vitenskapelig nybrottsarbeid. Hver enkelt ordbokartikkel er gjennomarbeidet av både russiske lingvister i Russland og av norskspråklige lingvister i Norge. Arbeidet har pågått siden 1992 og har vært ledet av den anerkjente leksikografen Valerij Berkov (Universitetet i St. Petersburg). Sammen med Helgi Haraldsson (Universitetet i Oslo) og Steinar Kottum (Forsvarets skole i etterretnings- og sikkerhetstjeneste) har han ledet en stor redaksjon på tvers av landegrensene.

Svenkerud, Herbert: Engelsk-norsk/norsk-engelsk ordbok. J.W. Cappelens Forlag AS. Ny utg., Oslo 2003.

Ordboka har over 50 000 oppslagsord og tusenvis av idiomer, uttrykk og setningseksempler. Den dekker både britisk og amerikansk engelsk samt ulike stilnivå. Boka er spesielt tilpasset bruk i videregående skole, og inkluderer en liten grammatikkdel.

Øyri, Audun: Norsk medisinsk ordbok, 7. utg., Det Norske Samlaget, Oslo 2003, 1421 sider.

Ca. 25 000 oppslagsord, 18 500 har med det engelske ordet. Den har i tillegg et register over engelske faguttrykk og lister over aktuelle Internett-adresser. Denne utgaven av ordboka er oppdatert og grundig revidert i forhold til tidligere utgaver.

SVERIGE

Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser. Svenska språknämnden. Norstedts Ordbok 2003. 1433 s.

Denna ordbok är en kombinationsordbok, d.v.s. en bok som visar hur man kombinerar ord med varandra. Det är den första i sitt slag för svenska språket. Följande kategorier tas upp: 1) grammatiska konstruktioner, t.ex. prepositionsuttryck *som seger i något* och *seger över någon/något*, 2) konkreta fraser av olika fasthet, t.ex. *byta jobb*, 3) idiom, talesätt och liknelser, t.ex. *skratta hela vägen till banken*, *politik är det möjligas konst*, *ta jobbet med sig hem* och 4) pragmatiska fraser, t.ex. *det är inte mitt jobb (att ta hand om disken)*.

Svenska språknämndens uttalsordbok. Svenska språknämnden. Norstedts Ordbok 2003. 849 s.

I denna ordbok ges uttalet för 67 000 ord med böjningsformer. Uttalet anges med det internationella fonetiska alfabetet IPA, vilket gör ordboken internationellt användbar. IPA är också det transkriptionssystem som används i Sverige i läromedel om främmande språk och större lexikon. Ordboken är rekommenderande, vilket alltså innebär att användaren får upplysningar om vad som är ett lämpligt svenskt standarduttal. För många ord ges variantuttal.

Svenskt ortnamnslexikon. Utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Red. Mats Wahlberg. Språk- och folkminnesinstitutet 2003. 422 s.

I detta lexikon behandlas närmare 6 000 ortnamn i Sverige, även finska och samiska. Varje namn får en kortfattad förklaring och äldsta belägg på namnet ges. I inledningen får man en

genomgång av vad ortnamnsforskning innebär. Ett avsnitt behandlar ortnamnsvård. Boken innehåller också illustrationer både i färg och svartvitt.

Adresser til språknemndene i Norden

Dansk Sprognævn

Njalsgade 136

DK-2300 KØBENHAVN S

Telefon +45-35 32 89 82 og +45-35 32 89 83

Telefaks +45-35 32 89 95

E-post Sproгнаevnet@dsn.dk

Internett www.dsn.dk/

Forskningscentralen

för de inhemska språken

Sörnäs strandväg 25

FIN-00500 HELSINGFORS

Telefon +358-(0)9-731 51 växel)

Telefaks +358-(0)9-731 53 55

E-post pirjo.hiidenmaa@kotus.fi

Telefon +358-(0)9-731 52 41 (svenska avd.)

Telefaks +358-(0)9-731 52 97 (svenska avd.)

E-post eivor.sommardahl@kotus.fi (svenska avd)

Internett www.kotus.fi

Føroyska málnevndin

Málstovan

V.U. Hammershaimbsgøta 16

FO-100 TÓRSHAVN

Telefon +298-31 23 97

Telefaks +298-31 84 48

E-post mariuss@setur.fo

Internett www.fmn.fo

Íslensk málstöð**Neshaga 16**

IS-107 REYKJAVÍK

Telefon +354-552 85 30

Telefaks +354-562 26 99

E-post aripk@ismal.hi.is

Internett www.ismal.hi.is/

Norsk språkråd**Postboks 8107 Dep**

NO-0032 OSLO

Telefon +47-24 14 03 50

Telefaks +47-24 14 03 51

E-post sprakrad@sprakrad.no

Internett www.sprakrad.no

Oqaasiliortut/**Grønlands Sprognævn**

Postboks 980

DK-3900 NUUK

Telefon +299-32 73 44

Telefaks +299-32 73 42

E-post oqaasileriffik@greenet.gl

Internett www.oqaasileriffik.gl/sproгнаevn-gl.html

Samisk språknemnd/**Sámi giellalávdegoddi**

Sametingets språkavdeling

Bredbuktnesveien 50

NO-9520 KAUTOKEINO/

GUOVDAGEAIDNU

Telefon +47-78 48 42 59

Telefaks +47-78 48 83 10

E-post sgl@samediggi.no

Internett www.samediggi.no

Svenska språknämnden

Box 20057

SE-104 60 STOCKHOLM

Telefon +46-(0)8-442 42 00

Telefaks +46-(0)8-442 42 15

E-post info@spraknamnden.se

Internett www.spraknamnden.se

Sverigefinska språknämnden

Box 20057

SE-104 60 STOCKHOLM

Telefon +46-(0)8-462 92 32

Telefaks +46-(0)8-442 42 15

E-post p.ehrnebo@kielilautakunta.se

Internett www.sverigefinska.spraknamnden.se

Om forfatterne

Ari Páll Kristinsson er direktør for Islands språksekretariat.

Torbjørgh Breivik er rådssekretær for Nordisk språkråd og rådgiver for norsk språk og informasjonsteknologi ved Norsk språkråd.

Paula Ehrnebo er daglig leder for Sverigefinska språknämnden.

Birgitta Garne er universitetslektor ved Institutionen för nordiska språk, avd. FUMS, Universitetet i Uppsala og medlem i Svenska språknämnden.

Gunborg Gayer er undervisningschef ved Utbildningsverket, Linjen för svensk utbildning, Helsingfors stad, Finland.

Trine Gedde-Dahl er førstekonsulent ved Norsk språkråd, Norge.

Frans Gregersen er professor ved Københavns universitet, Danmark.

Ola Haugen er leder for Nordisk språkråd.

Pirjo Hiidenmaa er chef for finska språkbyrån ved Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland.

Jørgen Nørby Jensen er vitenskapelig medarbeider ved Dansk Sprognævn

Sigurður Konráðsson er professor ved Kennaraháskóli Íslands (Íslands pedagogiske universitet) og medlem av Islandsk språkråd.

Birgitta Lindgren er forskningsassistent ved Svenska språknämnden.

Ingegerd Nyström er lektor og studierektor ved Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet, Finland.

Aino Piehl er forsker ved Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland.

Eivor Sommardahl er forsker ved Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland.

Ole Ravnholt er seniorforsker ved Dansk Sprognævn.

Magnhild Vollan er høgskolelektor ved Høgskolen i Agder, Norge.